

**T.C.  
NİŞANTAŞI ÜNİVERSİTESİ  
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**TÜRKİYE’NİN MÜLTECİ SORUNUNA YAKLAŞIMI  
VE DIŞ POLİTİKAYA ETKİLERİ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**Beytullah MİCAN**

**Enstitü Anabilim Dalı : Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler  
Enstitü Bilim Dalı : Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler**

**Tez Danışmanı: Prof. Dr. Süha ATATÜRE**

**Haziran - 2017**

T.C.  
NİŞANTAŞI ÜNİVERSİTESİ  
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

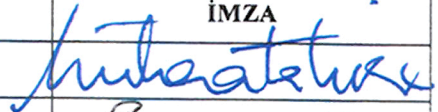
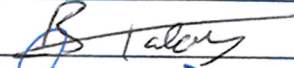
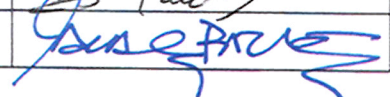
TÜRKİYE’NİN MÜLTECİ SORUNUNA YAKLAŞIMI  
VE DIŞ POLİTİKAYA ETKİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Beytullah MİCAN

Enstitü Anabilim Dalı : Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler  
Enstitü Bilim Dalı : Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler

“Bu tez 13/07/2017 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Prof. Dr. Süha ATATÜRE	Basarılı	
Doç. Dr. Birsen Talay KEROĞLU	Basarılı	
İrd. Doç. Dr. R. S. Sarıoğlu BİÇER	Basarılı	

## **BEYAN**

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite ve ya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

**Beytullah MİCAN**

**13 Haziran 2017**

## ÖNSÖZ

Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de ve birçok ülkede gündem haline gelmiş olan mülteci sorununu ele almak ve bu sorunun Türk dış politikasına etkilerini ortaya koymaktır.

Literatürde Türkiye ve Suriye ilişkileri bağlamında birçok çalışma bulunsa da, Suriye bağlamında mülteci sorunu oldukça yakın geçmişe ilişkin bir konu olduğundan literatüre kazandırılması büyük önem taşımaktadır.

Tezimin şekillenmesinde, ilerlemesinde ve tamamlanmasında değerli katkılarını hiçbir zaman esirgemeyen tez danışmanım Sayın Prof. Dr. Süha ATATÜRE’ye çok teşekkür ederim. Tez çalışmamda tıkanıp ve aşamadığım zamanlarda anlayış ve yardımlarını esirgemeyen sevgili hocama şükranlarımı sunarım. Tez çalışmamın düzenlenmesinde ve dizgisinde özveride bulunularak benden yardımlarını esirgemeyen değerli arkadaşım Hasan KARACA’ya teşekkürlerimi borç bilirim. Yine tez ile alakalı gerek tezin ortaya çıkarılmasında gerekse kaynaklara erişim konusunda bıkmadan yılmadan sabır ve anlayışla bana yardımcı olan kadim dostum Yağmur İSKENDER hanıma sonsuz teşekkürler ederim. Ayrıca bu çalışmayı ortaya çıkarırken her zaman beni destekleyen bana manevi güç veren babama, tezimi yazarken anlayış ve sabır gösteren başta kıymetli eşim Züleyha olmak üzere çocuklarım oğlum Melih ve kızım Belinay’a yürekten teşekkür ederim.

**Beytullah MİCAN**

**13 Haziran 2017**

## İÇİNDEKİLER

<b>KISALTMALAR</b> .....	<b>iv</b>
<b>ÖZET</b> .....	<b>v</b>
<b>SUMMARY</b> .....	<b>vi</b>
<b>GİRİŞ</b> .....	<b>1</b>
<b>BÖLÜM 1: KAVRAMSAL AÇIDAN MÜLTECİ SORUNU VE MÜLTECİ HUKUKUNUN OLUŞTURULMA SÜRECİ</b> .....	<b>4</b>
1.1. Mülteci Sorunu İle İlişkili Kavramlar .....	4
1.1.1. Göç Kavramı .....	4
1.1.2. Göçmen Kavramı .....	7
1.1.3. Sığınmacı Kavramı.....	7
1.1.4. Mülteci Kavramı .....	9
1.2. Tarihi Gelişim .....	11
1.2.1. 1920 ve 1950 Arası Dönemde Mülteci Sorunu.....	11
1.2.2. BMMYK'den Günümüze Mülteci Sorunu .....	14
1.2.3. BMMYK ' nın Türkiye'deki Faliyetleri.....	15
1.3. Mülteci Hukukunun Oluşturulma Süreci .....	20
1.3.1. Teşkilatlar.....	25
1.3.1.1. BM Yardım ve Rehabilitasyon Kuruluşu.....	25
1.3.1.2. Birleşmiş Milletler ve BMMYK .....	26
1.3.2. Beyannameler.....	28
1.3.2.1. İnsan Hakları Evrensel Bildirisi.....	28
1.3.2.2. Devlete Sığınmaya İlişkin Beyanname .....	29
1.3.2.3. Uluslararası Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi .....	30
1.3.2.4. 1969 Afrika Birliği Örgütü Sözleşmesi .....	31
1.3.2.5. 1984 Cartagena Bildirisi .....	32
1.3.2.6. 1994 Arap Sözleşmesi.....	33
<b>BÖLÜM 2: MÜLTECİ STATÜSÜNÜN BELİRLENMESİ VE MÜLTECİ HAKLARI</b> .....	<b>35</b>
2.1. Mülteci Statüsünün Belirlenmesi ve Statüyü Engelleyen Sebepler .....	35
2.1.1. Yabancı Olmak.....	35
2.1.2. Korku, Zulüm ve Baskı Etmenleri .....	37

2.1.3. Statünün Alınmasını Engelleyen Nedenler .....	39
2.2. Mülteci Hakları .....	41
2.2.1. Geri Gönderilmeme Hakkı.....	41
2.2.2. Menkul ve Gayrimenkul Edinme Hakkı.....	42
2.2.3. Çalışma Hakkı.....	44
2.2.4. Dini Vecibelerini Yerine Getirme Hakkı.....	45
2.2.5. Eğitim Hakkı.....	46
2.2.6. Sağlık Hakkı.....	49
2.2.7. Yerleşme ve Seyahat Hakkı.....	51
2.2.8. Diğer Haklar.....	52
<b>BÖLÜM 3: ARAP BAHARI VE SONRASINDA TÜRKİYE-SURİYE İLİŞKİLERİ</b> .....	<b>55</b>
3.1. Arap Baharı ve Önemi .....	55
3.2. Suriye’de Muhalefetin Oluşumu .....	56
3.3. Suriye Krizinde Dış Aktörlerin Rolü .....	58
3.3.1. İran İslam Cumhuriyeti.....	58
3.3.2. Rusya Federasyonu .....	60
3.3.3. Suudi Arabistan Krallığı .....	62
3.3.4. Amerika Birleşik Devletleri.....	63
3.3.5. Devlet’ül Irak ve’ş Şam .....	71
3.4. Akp Döneminde Türkiye-Suriye İlişkileri .....	74
3.4.1. 2002 - 2010 Yılları Arasındaki Dönem.....	74
3.4.1.1. Komşu Devletlerle İlişkilerde Sorunsuz Bir Politika İzlenmesi.....	76
3.4.1.2. Karşılıklı İşbirliği Politikası.....	77
3.4.1.3. Vizelerin Kalkması.....	78
3.4.1.4. Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi .....	80
3.4.1.5. Şam Zirvesi .....	82
3.4.2. 2010 - 2017 Yılları Arasındaki Dönem .....	83
<b>BÖLÜM 4: MÜLTECİ SORUNU KAPSAMINDA TÜRK DIŞ POLİTİKASI.....</b>	<b>88</b>
4.1. Türkiye’nin Bölge Ülkeleri İle İlişkileri .....	88
4.2. Türkiye – ABD İlişkileri .....	89
4.3. Türkiye – AB İlişkileri .....	89

<b>SONUÇ.....</b>	<b>92</b>
<b>KAYNAKÇA .....</b>	<b>99</b>
<b>ÖZGEÇMİŞ.....</b>	<b>111</b>

## KISALTMALAR

<b>AB</b>	: Avrupa Birliği
<b>ABD</b>	: Amerika Birleşik Devletleri
<b>ABÖ</b>	: Afrika Birliği Örgütü
<b>AKP</b>	: Adalet ve Kalkınma Partisi
<b>BM</b>	: Birleşmiş Milletler
<b>BMMYK</b>	: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
<b>BMYRK</b>	: Birleşmiş Milletler Yardım ve Rehabilitasyon Kuruluşu
<b>DAFI</b>	: Albert Einstein Alman Akademik Mülteci Girişimi Fonu
<b>DEAŞ</b>	: Devlet'ül Irak ve's Şam
<b>ECHO</b>	: Avrupa Topluluğu İnsani Yardım Ofisi
<b>GİGM</b>	: Göç İdaresi Genel Müdürlüğu
<b>IRO</b>	: Uluslararası Mülteci Örgütü
<b>İHEB</b>	: İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi
<b>MCYMK</b>	: Milletler Cemiyeti Yüksek Mülteciler Komiserliği
<b>ÖSO</b>	: Özgür Suriye Ordusu
<b>SSCB</b>	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
<b>SYDGM</b>	: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğu
<b>SYDTK</b>	: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu
<b>SYDV</b>	: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı
<b>TBMM</b>	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
<b>UESKHS</b>	: Uluslararası Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi
<b>WHO</b>	: World Health Organization / Dünya Sağlık Örgütü
<b>YDSİK</b>	: Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi



## ÖZET

Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Yüksek Lisans Tez Özeti

**Tezin Başlığı:** Türkiye'nin Mülteci Sorununa Yaklaşımı ve Dış Politikaya Etkileri

**Tezin Yazarı:** Beytullah MİCAN **Danışman:** Prof. Dr. Süha ATATÜRE

**Kabul Tarihi:** 13 Temmuz 2017 **Sayfa Sayısı:** vi (ön kısım) + 111 (tez)

**Anabili Dalı:** Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler **Bilim Dalı:** Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler

Sığınmacı, uluslararası platformda koruma talep eden ancak durumları netleşmemiş ve diğer devletler tarafından resmi bir şekilde tanınmamış insanlara denmektedir. Bununla birlikte herhangi bir başvuru yapmamış ya da başvurusu reddedilmiş insanlar da sığınmacı şeklinde nitelendirilebilir. İltica şartları nedeniyle bir cevap bekleyen kişiler sığınmacı olarak adlandırıldığından, bu insanlar mülteci korumanın ana prensibi olan geri gönderilmeme prensibi ve insani davranış koşullarından da direkt olarak yararlanabilmelidirler.

İlticacı terimi sıklıkla, mülteci durumu elde etme amacıyla gerçekleştirilen başvuruların devlet ya da Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) tarafından belirli bir karar ile sonuçlandırılmasını bekleyen insanlar için kullanılmaktadır. Mültecilerin durumları, devletler tarafından resmi bir şekilde tanınmamış olsa bile, bu insanlar, ayrıldıkları ülkelere cebren gönderilemezler ve hakları da koruma altında tutulmalıdır.

Bu çalışmanın amacı da, uzun süredir gündemde olan mülteci sorununu Türkiye'nin yaklaşımı kapsamında ele almak ve mülteci sorununun Türk dış politikasına etkilerini ortaya koymaktır. Bu kapsamda çalışma dört bölümde tamamlanmıştır. Birinci bölümde kavramsal açıdan mülteci sorunu ve mülteci hukukunun oluşumu ele alınmıştır. İkinci bölümde mülteci statüsünün belirlenmesi ve mülteci hakları açıklanmıştır. Üçüncü bölüm, Arap Baharı öncesinde ve sonrasında Türkiye-Suriye ilişkilerinin ele alındığı bölümdür. Dördüncü bölümde ise mülteci sorunu kapsamında Türk dış politikası tartışılmıştır.

**Anahtar Kelimeler:** Mülteci, Mülteci Sorunu, Türk Dış Politikası

## SUMMARY

Nişantaşı University Institute of Social Sciences Abstract of Master's Thesis

**Title of the Thesis:** Turkey's Approach to the Refugee Problem and Its Effects on Foreign Policy

**Author:** Beytullah MİCAN

**Supervisor:** Prof. Dr. Sũha ATATÜRE

**Date:** 13 July 2017

**Nu. Of pages:** vi (pre text) + 111 (main body)

**Department:** Political Sciences and International Relations **Subfield:** Political Sciences and International Relations

Refugees are people who demand protection on an international level, but whose situation is unclear and have not been officially recognized by other states. Anyone who has not filed an application or who has been denied an application can also be considered as a refugee. People who are waiting for an answer due to their asylum conditions should be able to benefit directly from the main principles of refugee protection which are principle of non-refoulment and humanitarian behavior.

The term of asylum seekers is often used for people who are waiting for the application of the refugee status to be finalized by the state or the United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR) with a specific result. Even if the situation of refugees is not officially recognized by the states, they cannot be sent to their countries of origin and their rights should be protected.

The aim of this study is to address the refugee problem in the long-term agenda within the scope of Turkey's approach and to show the effects of the refugee problem on Turkish foreign policy. In this context, the study was completed in four parts. In the first part, the concept of refugee problem and the formation of refugee law are discussed. In the second part, refugee status determination and refugee rights are explained. The third chapter is about the relations between Turkey and before and Syria after the Arab Spring. In the fourth chapter, Turkish foreign policy is discussed within the refugee issue.

**Keywords:** Refugee, Refugee Problem, Turkish Foreign Policy

## GİRİŞ

Türkiye coğrafi konumu itibariyle orta doğuda son derece kritik bir öneme sahiptir. Bu bağlamda Türkiye'nin etrafındaki ülkelerin durumuna bakıldığında gerek siyasi gerekse ekonomik olarak istikrarsız bir görünümde olması ve aynı zamanda da Afrika-Asya- Avrupa geçiş koridorunda bulunması nedeniyle sık sık mülteci sorunlarıyla karşılaşması kaçınılmaz bir durumdur. Bu bölgede siyasi ve ekonomik problemler çözüme kavuşturulmadığı müddetçe Türkiye'de sığınmacı sorunu bitecek gibi görünmemektedir. 2010 yılı sonlarında Arap yarımadasında ortaya çıkan ve "Arap Baharı" olarak adlandırılan ayaklanmalar neticesinde Arap ülkeleri çok ciddi sorunlarla karşı karşıya kalmış, başta Tunus ve Mısır olmak üzere ülkelerin liderleri değişmiştir. 2011'de olaylar Suriye'ye sıçramış halkın protestolarına karşı devletin sert tutumu ayaklanmalara yol açmış ve sonrasında vaziyet iç savaş haline dönüşmüştür. Bu durum karşısında iç savaştan kaçan yüz binlerce Suriyeli Türkiye başta olmak üzere Lübnan, Irak ve Ürdün gibi ülkelere sığınmak durumunda kalmıştır

Bir devlete kitlesele olarak bu kadar sığınmacı gelmesi demek o devlet için başta siyasi, ekonomik, güvenlik ve kültürel alanda olmak üzere birçok sorunları da beraberinde getirecektir. Netice itibariye sürenin uzaması sonucu mültecilerin devlete getirdiği maliyetlerde de bir artış söz konusu olacaktır. Türkiye'de de aynı durum geçerlidir. 2011 Nisan ayından itibaren Türkiye, Suriye'den gelen mültecilere bir tarafta barınma imkânı sağlarken diğer tarafta başka sorunlarla da mücadele etmeye çalışmaktadır. Yaşanan bu süreç içerisinde Beşar Esad'ın demeçleri ve batılı ülkelerin olaya müdahale etmek yerine sadece gözlemleme yaparak işi ağırdan almalarıyla bu sorunun yakın bir sürede çözüleceği muhtemel görünmemektedir. Devamında Türkiye'nin Suriye'deki sorunları kendi iç meselesi gibi görmesi, sınırların uzun olması ve bu durumu insani nedenlere bağlaması bu olayda taraf gibi davranması ve muhaliflerle birlikte hareket etmesi problemleri daha da içinden çıkılmaz bir duruma getirmiştir.

### **Araştırmanın Konusu ve Amacı**

Tezin konusunu, mülteci sorunu ve Türkiye'nin mülteci sorununa yaklaşımı ile bu sorunun Türk dış politikasına etkileri oluşturmaktadır. Bu çalışmanın amacı,

Türkiye’de ve birçok ülkede gündem haline gelmiş olan mülteci sorununu ele almak ve bu sorunun Türk dış politikasına etkilerini ortaya koymaktır.

### **Araştırmanın Önemi**

Tarihte çok kez, birçok ülke mülteci sorunu ile karşı karşıya kalmıştır. Literatürde Türkiye ve Suriye ilişkileri bağlamında birçok çalışma bulunsa da, Suriye bağlamında mülteci sorunu oldukça yakın geçmişe ilişkin bir konu olduğundan literatüre kazandırılması büyük önem taşımaktadır.

### **Araştırmanın Problemi ve Hipotezleri**

Araştırma problemi, “Mülteci sorununa Türkiye’nin yaklaşımı nasıldır ve bu sorun Türk dış politikasını etkilemiş midir?” olarak belirlenmiştir. Hipotezler aşağıda sıralanmaktadır.

H<sub>1</sub>: Mülteci sorunu, Türk dış politikasını olumlu yönde etkilemiştir.

H<sub>2</sub>: Mülteci sorunu, Türk dış politikasını olumsuz yönde etkilemiştir.

H<sub>3</sub>: Mülteci sorunu, Türk dış politikasını etkilememiştir.

H<sub>4</sub>: Türkiye’nin mülteci sorununa yaklaşımı olumludur.

H<sub>5</sub>: Türkiye’nin mülteci sorununa yaklaşımı olumsuzdur.

### **Temel Tanımlar**

**Sığınmacı:** Bir insanın vatandaşlık hakkına sahip olduğu veya yaşadığı devletin topraklarını, yasal problemler veya birtakım baskılar nedeniyle terk edip, başka bir devlete ait konsolosluk ya da resmi temsilciliklerine sığınarak yaşamaya başlayan kişiye denmektedir (Pazarıcı, 1999: 2002).

**Göçmen:** Göç ile alakalı hukuki düzenlemelerde, yerleşme maksatlı ülkemize gelen ya da bir başka ülkeye giden ve gidilen ülkenin vatandaşlığını elde edememiş kişi ya da kişilere denmektedir (Sever, 2009: 6).

**Mülteci:** Irkı, dini, milliyeti, belirli bir toplumsal gruba üyeliği veya siyasi düşünceleri nedeniyle takibata uğrayacağından haklı olarak korktuğu için vatandaşı olduğu ülke

dışında bulunan ve vatandaşı olduğu ülkenin himayesinden istifade edemeyen veya korkudan dolayı istifade etmek istemeyen ya da uyruğu yoksa ve önceden ikamet ettiği ülke dışında bulunuyorsa oraya dönmeyen ya da dönmek istemeyen yabancıdır (Sever, 2009: 7).

# BÖLÜM 1: KAVRAMSAL AÇIDAN MÜLTECİ SORUNU VE MÜLTECİ HUKUKUNUN OLUŞTURULMA SÜRECİ

## 1.1. Mülteci Sorunu İle İlişkili Kavramlar

### 1.1.1. Göç Kavramı

Günümüzde küreselleşme sürecinin bir sonucu olan göç; eski zamanlarda salgın hastalık, iklim değişikliği, sürülme, savaş vs. gibi nedenlerden ötürü gerçekleşmiştir. İklim koşulları, kötü kanunlar, ağır vergiler, ticaret ve sanayi merkezlerinin cazibesi Ravenstein'e göre ulusal ve uluslararası göçün temel nedenidir (Yalçın, 2004: 26). Düşük gelir, düşük yaşam standartları, ekonomik fırsatların eksikliği, politik baskı gibi itme faktörleri gibi edenler Castles ve Miller tarafından göçe neden olan temel etkenler olarak sıralanmışlardır. Ekonomik fırsatlar, işgücü talebi, politik özgürlük imkânları ve yüksek gelir ise çekme faktörlerindedir (Castles, 2000: 272).

Göç edenleri etkileyecek en önemli faktörler ise mevcut siyasi ortam ve bu ortamdaki riskler ve göç edilecek ortamdaki sosyal yapılanmadır. Bu faktörler; göç mesafesi yolculuk için yapılacak harcamalar ve ulaşım imkânları, göç ile beraber gelecek olan sosyal ve hukuksal müphemiyet, zorlu göç kanunları, göç sırasında maruz kalılabilecek sağlık sorunları şeklinde insanların üzerinde oluşan faktörlerdir (Çağlayan, 2006: 69). Baskı ve zulme maruz kalma, sağlık hizmetlerinden yoksun kalma, politik ve siyasi dışlanma, göç edilmiş ülke tarafından hor görülme, doğa olayları ya da dini dışlanma ve baskı şeklinde insanlara cefa ve eziyet veren bütün nedenler itici güçtür. Hitler'den kaçarak başka Avrupa ülkelerine giden Yahudiler, İslamiyet'in ilk zamanlarında Mekke'den Medine'ye yapılmış olan göç siyasal ve dinsel açıdan itici faktörlere örnektir (Çağlayan, 2006: 71).

Yönetimlerin politik hareketleri sırasında karşıt görüşe sahip olan halka yaptıkları dayatma ve baskı ile politik nedenler ortaya çıkmaktadır. Hükümetin, politika kararları dolayısıyla temel vazifelerini halka karşı yerine getiremediği durumlarda, halk nihai çözüm yolu olarak vatandan ayrılma kararını verebilir (Doğan, 2011: 100).

Göçün temelinde yatan nedenler çekici ve itici sebepler olsa bile bunların birleşimi de göç nedeni olabilmektedir. Bundan başka, göç edilecek konumun seçimindeki bir diğer etkili faktör de mesafedir. Yolculuğun maliyeti, göç edenlerin çoğu için ne kadar uzağa gidileceğini belirler. Mesafe; ulaştırma sektöründeki gelişimlere karşın, göçmen sayısı ile zıt orantılıdır (Öztaş & Zengin, 2005). Göç nedenlerinin sıralanışı özetle takip edilen sıralamayla yapılabilir (Sever, 2009: 9-14):

- Endüstrileşmeye bağlı şehirleşme
- Hızla gelişen Kapitalizm
- Gelirdeki adaletsizlik
- İş gücü talebi
- Politik Kriz
- Ekonomik krizler
- Terör ve iç/dış savaşlar
- Dini nedenler
- Göçmen kaçakçılığı şebekeleri.

Beşeriyet tarihi kadar eski olan bir olgu ise yasal göçtür. Gönüllü, zorunlu göçler tarihin bilinen ilk zamanlarından beri bugüne kadar süregelmiştir. Yasal göçü “Herhangi bir hedef ile kişilerin yaşadıkları ülkeleri terk ederek başka ülkelerde hayatlarına devam etmeleri adına yapmış oldukları insan hareketleri” şeklinde tanımlamak mümkündür. İkamet amaçlarına uygun şekilde gereken izinleri almış olduktan sonra ikamet eden ve girmiş oldukları ülkenin yasalarına uygun şekilde ülkeye girmiş olan kişiler söz konusu yabancılardır (Asar, 2004: 242).

Yabancıya yasal çerçevede türlü haklar tanıyan bu izinler çalışma, öğrenim ve ikamet gibi izinlerdir. Göç etmiş kişilerin kabul edilmesine dair yaklaşımlar ise her bir ülkenin kendi iç düzenlemeleri; sosyal ve siyasal politikaları etrafında şekillenmektedir. Bundan başka, göçün öbür tanımı da vatandaş olmayan kişilerin yerleşme maksadı yahut başka bir gaye ile herhangi bir ülkeye gitme sürecidir (Pazarıcı, 2006: 213). Bu manada bir ülkeden diğerine yasal yollar ile gitme fiili, göç kavramının bir parçası olarak değerlendirilmektedir. Yasal göçün çerçevesi ise uluslararası metin ve düzenleme ile

çizilmektedir. Buna karşılık sığınmacılık ve mültecilik kavramlarının doğuşunu sağlayıp araştırmamızın iskeletini meydana getiren yasadışı göç de bu çerçevenin dışına çıkılması halinde meydana gelen göç anlamını taşımaktadır. Yasal göçteki gibi uyuğunda olunan ülkenin koruması yasa dışı göçte bulunmamaktadır. Ülkeye yasal yollardan giriş yapıldıktan sonra izinsiz yaşanması ya da giriş yapılmış olan ülkenin giriş çıkış kurallarına uyulmadan sınırın geçilmiş olması yasal olmayan göçte söz konusudur. Neticede ister hedefe ulaşma olsun ister hedefe ulaşmanın ardından yasadışılığa ihtiyaç duyulması yasa dışı göçü oluşturmaktadır. Diğer bir deyişle, tesir ve sonuç bakımından iyi niyet ve amaçlar ile birlikte elverişli şartları sağlayan bir insanın yaşadığı ülkeden ayrılıp diğer bir ülkeye gitmesi yasal göçün, yine tesir ve sonuç bakımından iyi olmayıp elverişli görülmeyen şartlarda bir insanın yaşadığı ülkeden ayrılıp diğer bir ülkeye gidişi de yasadışı göçün oluşumunu gözler önüne sermektedir (Asar, 2004: 217).

Göç, siyasi ve sosyoekonomik sebeplerle kişilerin yer değiştirmesi olarak tanımlanmakla beraber, kişilerin kendi arzuları ile olmayan yer değişimlerinde göç olarak kabul görmektedir. Bu fikirdeki araştırmacılarca, baskı ve güç kullanımına dayalı yer değiştirmeler kişilerin arzusu dışında olduğundan göç olarak kabul edilemez (Gençler, 2002: 32). Göç kavramı oluşum kriterlerine ve şekillerine göre farklı çeşitlerde incelenmektedir. Göç yapılan konumun uzaklığı göz önünde bulundurularak yapılmış ayırım mesafe kriterini; göç etme kararının güç kullanılarak mı alındığı ayırımı irade kriterini; göçün daimi mi veya belirli bir zamanla sınırlı olması konusunda da araştırılmasını da zaman kriterini kapsamaktadır (Köprü, 2010: 9). Diğer yandan iç göç ülke sınırları içinde olan göç hareketlerine; dış göç ise ülke sınırlarını aşan ve uzun bir zaman dilimi içinde gerçekleşen göç çeşidine denir ki bu da dış göçte çalışmamızın alanını oluşturur. Mevsimlik göç ise turistik amaçlı veya ekonomik sebeplerden ötürü yılın belirli mevsimlerinde birkaç ay boyunca başka yerlere gidilmesidir. Daimi göç yaşadığı yerden ayrılan bireyin gittiği yerde yerleşmek amaçlı olması altında incelenir. İradi göç bireylerin herhangi bir zorlama veya baskı olmadan göç etmesine denir. Kitlesele göç ise savaş, doğal afet gibi zorunlu nedenlerden dolayı birçok sayıda kişinin beraber göç etmesine denir. Seçimli göç, göç edilen ülkenin gelen vatandaşlarda belirli vasıflar aramayı tercih etmesi şeklinde gerçekleşen göçtür (Köprü, 2010: 11).



### 1.1.2. Göçmen Kavramı

Bir devlet içerisinde yer değiştirmek veya uluslararası bir sınırı geçmek göç anlamına gelmektedir. Sebebi, süresi ve yapısı fark etmeksizin insanların yer değiştirdikleri nüfus hareketleridir. Yerini kaybetmiş kişiler, mülteciler, ekonomik göçmenler ve yerinden çıkarılmış kişiler de buna dâhildir (Perruchoud, 2009: 2). AB bağlamında Göç; “*Daha önceden başka bir üye devlet ya da bir üçüncü ülkede[\*] ikamet etmekte olan birisinin, AB üye devletlerinin birisinde en az on iki ay süre ile oturması veya ikamet etmeye başlaması hareketi*” olarak tanımlanmaktadır (EMN, 2012: 119).

Türkçe sözlükte göç kelimesinin tanımlanışı “Siyasi, ekonomik, toplumsal sebeplerle kişilerin veya toplulukların bir yerleşim yerinden diğer bir yerleşim yerine, bir ülkeden diğer bir ülkeye gitme işi, hicret, taşınma, muhaceret” şeklindedir (TDK, 2005: 769).

Uluslararası düzeyde kabul görmüş olan bir göçmen tanımı bulunmamaktadır. Dışarıdan bir zorlama olmaksızın ve “kişisel rahatlık” amacı ile ilgili kişinin özgür iradesi ile göç etmeye karar verdiği durumları göç teriminin kapsadığı kabul edilir. Bu nedenle bu terim, ister aileleri ve kendilerinin gelecek beklentilerini arttırmak için olsun ister sosyal ve maddi hallerinin eksikliğini gidermek olsun diğer bir bölgeye veya ülkeye göç etmiş olan bireyleri ve aile bireylerini kapsamaktadır (Perruchoud, 2009: 22).

### 1.1.3. Sığınmacı Kavramı

“Yaşadığı ülkede şiddet olaylarından, haklı nedenlerden ötürü işkence görme korkusu olan veya silahlı çatışmadan dolayı hayati tehlikesi bulunan, bundan dolayı da başka bir ülkeden mülteci statüsü talep eden kişiye sığınmacı” denir (BMMYK, 1997: 183).

Genellikle, mülteci statüsü kazanma amacıyla yapılan başvuruların BMMYK ve hükümetin karar vermesini bekleyenler mülteci olarak adlandırılır. Durumları resmi bir biçimde tanınmış olması olasılığına karşılık olarak, sığınmacılar geldikleri ülkelere geri gönderilmeme ilkesince (BMMYK, 1998: 15) zorla gönderilemezler. Mülteci statüsü

almak için yaptığı başvuru karara bağlanmamış kişiler için “sığınmacı” terimi kullanılmaktadır. Yapmış olduğu başvurunun yanıtını beklemekte olan veya başvuru yapmamış kişiler de sığınmacı olarak tabir edilir. Sığınmacı, başvurusu adaletli bir biçimde incelenene dek “eziyet olan yere geri göndermeme” ilkesi gereğince, insanca davranılma ölçülerinden ve geri göndermeme ilkesinden faydalanma hakkına sahiptir (BMMYK, 2001: 23).

Artık sıklıkla kullanılmakta olan bir kavram da “ülkesinde yerinden edilmiş şahıslar”dır. Bu şahıslar mültecilerin evlerini terk etmek zorunda bırakıldıkları sebeplerin aynısına maruz kalmış olabilirler, ancak uluslararası tanınmış olan bir sınırdan geçmemişler. Dünya üzerinde mültecilerin sayısı, ülkesinde yaşadığı yerden koparılmış kişilerin sayısından daha azdır (BMMYK, 2001: 15). Uluslararası hukukta kabul edilmiş olan tanımdan daha farklı bir tanım Türkiye’de sığınmacı ve mülteci kavramları arasında yapılmaktadır. 1994 tarihli İltica ve Sığınma Yönetmeliği’nin 3. maddesine göre mülteci, *“Avrupa’da meydana gelen olaylar sebebi ile ırkı, dini, milliyeti, belirli bir toplumsal gruba üyeliği veya siyasi düşünceleri nedeniyle takibata uğrayacağından haklı olarak korktuğu için vatandaşı olduğu ülke dışında bulunan ve vatandaşı olduğu ülke himayesinden istifade edemeyen veya korkudan dolayı istifade etmek istemeyen ya da uyruğu yoksa ve önceden ikamet ettiği ülke dışında ise oraya dönmeyen veya korkudan dönmek istemeyen yabancıdır”* (HYD, 2016: 14) şeklinde olmak üzere 1951 Cenevre Sözleşmesi’nde yapılan tanımı kabul etmiştir. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi 14. Md. de (Ek 5); *“Herkes, zulüm karşısında başka ülkelere sığınma talebinde bulunma ve sığınma olanağından yararlanma hakkına sahiptir”* (BMİHK, 1948: 78) denilmektedir. Sığınmacı yaşadığı ülkede şiddet olayları ve silahlı çatışma sebebiyle hayatı tehlikede olan veya işkence görme konusunda haklı nedenlerden kaynaklanan bir korkusu bulunan ve bu nedenle diğer bir ülkeden mülteci statüsü talep eden kişidir (Buz, 2002: 7).

Sığınmacı, yaşadığı ülkede baskı görmekte olan ya da baskı görme ihtimali olan, bundan dolayı ülkesinin kendisini korumasından yararlanamayan veya yararlanmayı istemeyip başka bir ülkeden sığınma talep eden şahıslardır. Türkçe ’de de sığınmacı ve mülteci kavramları eş anlamlıdır. Ancak uygulamada kullanım alanları farklıdır. Avrupa dışında kalan ülkelere gelen ve yasal statü kazanma gayesiyle başvuru yapan ve

yaptıkları başvurular inceleme aşamasında olan kişiler için Türkiye’de uygulamada sığınmacı ifadesi kullanılmaktadır (Buz, 2002: 7)

“Asylum-seeker” sığınmacı teriminin İngilizcedeki karşılığıdır. İngilizce “asylum” sözcüğünün anlamı “bilhassa politik nedenler dolayısıyla ülkesini terk etmek zorunda kalan bir kişiye devlet tarafından verilen koruma” (Crowther, 1995: 63) dır. “seeker” sözcüğü de bu fiili gerçekleştiren kişi için kullanılmıştır. “Çabalamak, araştırmak, aramak” manasına gelen “seek” (Crowther, 1995: 1064) eyleminin isim hali “seeker” ile birlikte kullanılmaya başlanmıştır. Böylece “sığınma arayan” kavramı doğmuştur.

#### **1.1.4. Mülteci Kavramı**

Bir göç türü olan mültecilik; “Etnik grup, dini düşünce, siyasi görüş gibi nedenlerden ötürü yaşadıkları ülkede güvende olmadıklarını düşünmekte olan ve bundan dolayı yaşadıkları ülkeleri terk eden ya da ülkelerinden ayrılmaya zorlanan kişilerdir.” (Sever, 2012: 53)

1951 tarihli mültecilerin hukuki vaziyetini düzenleyen Cenevre Sözleşmesi’nde “refugee” mülteci teriminin İngilizce karşılığıdır. “Réfugé” kelimesi bu ifadenin Fransızca kökenidir (Odman, 1995: 188) Sözlükte “refugee” kelimesinin Türkçe karşılığı “evini, ülkesini, bilhassa kıtlık ve savaş veya dini ya da politik gibi sebeplerden ötürü terk etmeye zorlanan kişi” dir (Crowther, 1995: 981).

Genel olarak mülteci “kişisel durumlardan veya katlanılamaz şartlardan kaçıp kurtulmak isteyen insan” (Goodwin & McAdam, 2007: 15). Şeklinde tanımlanabilir. Kaçış insan hürriyetine veya hayatına yönelik tehditten, baskıdan, adli takibattan, sefalet ve yokluktan, doğal afetten, iç karışıklık veya savaştan olabilir. Kişinin kaçışına sebep olan olaylar karşısında korunmaya ve yardım almaya değer olduğu hipotezi mülteci teriminin özünde yatmaktadır (Goodwin & McAdam, 2007: 15). Devletler, “ekonomik mülteciler” ile “adaletten kaçanlar” diye isimlendirilen ve ekonomik sebeplerle yaşadıkları ülkeden göç etmek zorunda kalan kişileri mülteci kavramı kapsamında değerlendirmektedir (Çiçekli, 2009: 39)

Uluslararası kuruluşlar mültecilerin yaşadıkları ülkelerin kendi korumasından yararlanamadıklarından dolayı devreye girerek bazı uluslararası antlaşmalar ile mültecilerin korunmasına dair düzenlemelere gitmişlerdir (Altuğ, 1967: 9) Mülteci tanımına bölgesel ve küresel çalışmalarda yer verilmiştir. Bu tanımlar zamanla oluşan olaylar sonucunda değişen şartlara göre değişikliğe uğramıştır.

I. Dünya Savaşı ardından milyonlarca mültecinin ortaya çıkmasıyla birlikte Milletler Cemiyetince oluşturulan antlaşmalar mülteci tanımının ilk olarak yer aldığı hukuki belgelerdir (Altuğ, 1967: 9). Mülteci konusu, Milletler Cemiyeti'nde sadece devletlerarasında karşılıklı görüşmelerde çözülebilecek bir olgu olarak görülmüştür (Kılıç, 2005: 7). Öte yandan iki unsurun olması mülteci statüsü kazanmak için yeterlidir. Bu unsurlar; herhangi bir hükümetin veya ülkenin korunmasından faydalanmıyor olma koşulu ve ait oldukları ülkelerinin dışında bulunma koşulu koşuludur (Kılıç, 2005: 8). Milletler Cemiyeti'nin mülteci tanımı ile ilgili 'kategori' ya da 'grup' yaklaşımını kabullendiği görünmektedir (Goodwin & McAdam, 2007: 16).

Milletler Cemiyeti, Almanlar, Ermeniler, Ruslar gibi hususi mülteci gruplarına yönelik çalışmalar yapıp bu çalışmalarda mültecileri birey şeklinde değil, grup olarak değerlendirmiştir (Özcan, 2006: 6-7). 10 Şubat 1938 Tarihli Almanya'dan gelen Mültecilerin Statüsüyle ilgili Sözleşme (Odman, 1995: 23): Ermeni ve Rus Mültecilere Hüviyet Varakası Verilmesi Hakkındaki 5 Temmuz 1922 ve 31 Mayıs 1924 Tarihli Antlaşmaları Tadil Eden ve Tamamlayan Anlaşmalar (Altuğ, 1967: 12) örnek olarak gösterilebilir.

Sığınma hakkı kavramı ilk olarak BM çatısı altında yürütülen yasal çalışmalar içinde İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde yer almıştır. Bildirgenin 14. Maddesinin 1.fıkrası gereğince "*Herkes zulüm karşısında başka ülkelerde sığınma talebinde bulunma ve bu ülkelerce sığınmacı işlemi görme hakkı vardır*" (TBB, 2012). Burada sığınmacı veya mülteci kavramlarına yer verilmeyerek sığınma hakkı kavramına soyut olarak değinilmiştir. 1 Ocak 1951 tarihinde BMMYK'nın üç yıllığına kurulması BM Genel Kurulu tarafından kararlaştırılmıştır. BMMYK'nın esas hedefi mültecilerin problemlerine kalıcı çözümler bulabilmek ve mültecilere uluslararası koruma sağlamaktır. 14 Aralık 1950 tarihli Genel Kurul kararı ile kabul edilen BMMYK'nın

Tüzüğüne göre Yüksek Komiser 'in yetki, sorumluluk ve ilgi alanına giren tüm kişileri kapsar. Tüzüğün Eki'nde 6 (B) maddesine göre;

*Irkı, dini, milliyeti ve siyasi düşüncesi nedeniyle zulme uğrayacağına dair haklı bir korku duyduğu için uyruğunu taşıdığı ülkenin veya eğer milliyeti yoksa eskiden ikamet ettiği ülkenin dışında bulunan ve geri dönemeyen ya da uyruğunu taşıdığı ülkenin hükümetinin korumasından yararlanmak veya eğer milliyeti yoksa eskiden ikamet ettiği ülkeye dönmek istemeyen... Kişiler mülteci olarak tanımlanır.*

Devletlerin resmi olarak mülteci diye tanıdıkları ve henüz mülteci diye tanımadıkları insanlara yönelik uygulamalarında farklılıklar barındırılması mülteci ve sığınmacı olarak iki ayrı terimin kullanılmasına yol açmaktadır (Buz, 2002: 14). Mülteci statüsü almak amacıyla başvuru yapmış olan ancak yaptığı başvuru hakkında hala hüküm verilmemiş şahısları ifade etmek için sığınmacı terimi kullanılmaktadır (Kılıç, 2005: 11). Burada mültecilik statüsü henüz tanınmamış ancak statü hakkında ne karar verileceği belirlenene kadar ülkenin geçici korumasından yararlanan kişi olarak “de facto mülteci”, mültecilik statüsü hukuki olarak kabul edilen kişi olarak tanımlanmaktadır (Özcan, 2006: 23). Uluslararası koruma mecburiyeti hissedenden devletler bu sorumluluğun sınırlarını çizip kimlerin mülteci olarak nitelendirileceği konusunda sınırlayıcı kurallar belirlemişlerdir. Hangi kişilerin sığınmacı, hangi kişilerin mülteci olduğunu saptamaya dair yapılmış olan tanımların gerçekte bir yönden sınırlayıcı bir işlevi de vardır.

## **1.2. Tarihi Gelişim**

Sığınmacı kavramı tarihi olarak birçok evreden geçmiştir.

### **1.2.1. 1920 ve 1950 Arası Dönemde Mülteci Sorunu**

Sığınmacılık kavramı ve mültecilik olgusunun tarihi bir hayli eskiye dayanmakla birlikte 20. Yüzyılda da değişen dünya, bölgesel çatışmalar ve yaşanmış dünya savaşları sonucu birden çok coğrafyada köklü değişiklikler gerçekleşmiş ve meydana çıkan köklü siyasal değişimler neticesinde birçok kişi yaşamış oldukları ülkeleri bırakıp gitmek zorunda kalmışlardır. Bu sebeple mültecilik kavramı ve sığınma olgusu daha mühim bir boyut kazanmış ve uluslararası bir problem halini almıştır. Mülteci Hukuku böylece

uluslararası hukukta yerini almıştır. 1951 yılından önce meydana gelen olaylar, her ne kadar bu yıl mülteci hukukunca bir dönüm noktası şeklinde görülse bile bu yıldan önce meydana gelen olaylar da çalışmaya zemin oluşturması açısından kısa bir şekilde incelenecektir. O zamanlar sayıları düşük olan mülteciler için 1919 Milletler Cemiyeti Misakı çerçevesinde özel bir örgüt kurulması düşünülmemiştir. Fakat Milletler Cemiyeti tarafından Rus devriminden kaçan Ruslar için mültecilere özel ilk teşkilat, Kızılhaç Milletlerarası Komitesi'nde görev yapan yüksek komiser Nansen'in oluşturduğu Milletler Cemiyeti Yüksek Mülteciler Komiserliğidir (Alkan, 2005: 11).

O dönemde MCYMK 52 ülkenin hükümetince kabul edilmiş olan Nansen Pasaportu ismi verilen bir kimlik kartını I. Dünya Savaşı tutsaklarının ülkelerine dönüşlerini sağlamak amacı ile düzenlemiştir. Mültecilerin siyasi ve hukuki koruması 1930 yılında Nansen'in ölmesi ile birlikte 1931 yılına dek Milletler Cemiyeti'ne bırakılarak Yüksek Komiserliğin bu örgüte bağlanması sağlanmıştır. Bu ofis, International Nansen Office For Refugees adlı otonom örgüt haline gelmiştir. Kurulardan bağımsız bir şekilde siyasi nedenlerle Hitler Almanya'sından göç etmek zorunda kalan Museviler için High Commissioner For Refugees Coming From Germany isminde bir komiserlik kurulmuştur (Gündüz, 1994: 17). Diğer taraftan bu tarihte türlü antlaşma ve protokoller yapılmıştır. Ermeni ve Rus Mültecileri ile ilgili tespit edilen unsurların başka mültecilere de uygulanmasına dair Türk ve Asurlu mültecilerin tanımlarının oluşturulduğu 30 Haziran 1928 tarihinde yapılmış olan antlaşmanın 5 yıl ardından, tekrar Ermeni ve Rus mültecileri içine alan bir diğer düzenleme 28 Kasım 1933'te Cenevre'de Mültecilerin Hukuki Statüsü Hakkındaki sözleşmesinin imzalanması olmuştur. 10 Şubat 1938 tarihinde Cenevre'de imzalanan bu sözleşmede Almanya'dan gelmiş olan Mülteciler Hakkındaki Sözleşme Alman ülkesini terk etmiş kişiler ve zulüm korkusu ile terk etmiş oldukları Alman ülkesine geri dönüş yapamayan ve bir de yeni vatandaşlığa geçemeyenler "Almanya'dan gelen mülteci" şeklinde tanımlanmıştır. Nazi rejiminin zulmü ve baskısı altında kalan Avusturya mültecilerini de bu dönemde 14 Eylül 1939 tarihli protokol kapsamaktadır. Faşist Rejimlerin zulmü altında olan eskiden yaşadığı yeri terk etmiş olanlar Milletlerarası Mülteci Teşkilatı Anayasasının mülteci tarifine göre 2. Dünya Savaşından önce mülteci şeklinde tanımlanmışlardır (EGMYH, 2001: 5).

Öbür taraftan ABD Başkanı Roosevelt aracılığıyla yapılan girişimle bir araya gelen 32 ülkenin temsilcisi 1938 yılında Hükümetlerarası Mülteciler Komitesi'ni kurmuştur. Komite, ülkelerinden ayrılmak zorunda kalmış kişileri anavatanlarından başka bir ülkeye yerleştirme çabası içindeyken 44 ülkenin katılımı ile imzalanan antlaşmayla anavatanlarına geri dönmeyi isteyen mülteciler ile ilgili görevleri yerine getirmek amacıyla 1943 yılında Washington'da Birleşmiş Milletler Yardım ve Yeniden Yapılanma Yönetimi ismiyle başka bir teşkilat kurulmuştur (Altuğ, 1967: 77). Bu teşkilat uluslararası himayeyi ve mültecilerin statülerini sonlandırarak mülteci sorununu çözmeyi amaçlamıştır. 1946 yılında da Birleşmiş Milletlerin (BM) 12.02.1945 tarihli kararı mültecilere yönelik iyi faaliyetleri kapsamaktadır ve geçerli sebeplerden ötürü geri dönmek üzere göç etme zorunda kalmış kişilerin durumlarını ele almıştır. Karar sonrasında yerinden edilmiş insanlar ve mülteciler için bir komite kurulmuş ve bu kararda geçmekte olan “geçerli sebebin” siyasi vasıfta bir sebep olacağı açıklanmıştır. 1945 yılında adı geçmekte olan komitenin tavsiyeleri ile Uluslararası Mülteciler Organizasyonu kurulmuştur (Gündüz, 1994: 19).

Teşkilat kurulduktan sonra mülteciler alanında çalışan tüm kuruluşların faaliyetlerini sonlandırmıştır. Mülteci tanımı teşkilat çalışmalarının açıklandığı anayasada “haklı bir nedene dayanmış olan zulüm ve baskı dâhil olmak üzere ülkesine geri dönmek için geçerli sebebi olan şahıs” olarak tanımlanmıştır. Geçici olan bu teşkilat, bilhassa Avrupa'da II. Dünya Savaşından dolayı meydana çıkan siyasi coğrafyadan etkilenip yaşadıkları ülkeyi terk etmek zorunda bırakılan kişilere yardım amaçlı daha fazla yardıma yönelmiştir. Mülteci sorununun tamamı ile çözmeye yönelik olmamasının ortaya çıkmasının sebebi Uluslararası Mülteciler Organizasyonunun geçici bir teşkilat olmasıdır (Ataman, 2002: 13). Diğer taraftan üç yıl vade ile 1947 yılında kurulan Uluslararası Mülteci Örgütü (IRO), geçici vasfa sahip bir BM örgütüdür. Örgütün çalışmaları, mültecilerin geldikleri ülkelere tekrar döndürülmesinden ziyade başka bir ülkeye yerleştirilmesine odaklanmıştır. Böylece, çalıştığı süre boyunca 73.000 kişinin ülkelerine geri dönebilmeleri sağlanmış ve buna karşılık 1 milyondan daha çok insanın üçüncü bir ülkeye yerleştirilmesi sağlanmıştır. BM tarafından, Avrupa'dan göç eden 400.000 kişinin sorunları çözülemeyip, sorunların çözümüne daha hâkim olan yeni bir kuruluşun oluşturulması ihtiyacının farkına varılmıştır. Bundan ötürü konuyla ilgili

olarak 1949 yılında BM’de çözüm arayışına gidilmiş ve bu görevi BM’nin finansmanlarından yararlanacak bir teşkilat kurmak veya BM’nin sekreterlerinden birine vermek önerilmiştir. Sonuç olarak 14 Aralık 1950 tarihinde BM bünyesinde özel statüye sahip Yüksek Mülteciler Komiserliği kurulmuştur (Ataman, 2002: 14).

### **1.2.2. BMMYK’den Günümüze Mülteci Sorunu**

Sadece 33 çalışan ve 300.000 dolarlık bütçe ile 14 Kasım 1950 tarihinde Genel Kurul kararı ile Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği kuruldu. BMMYK ilk görevi 1956 yılında patlak veren Macaristan krizi sonrası kitlesel mülteci akınlarıyla tehdit edilen Batı Avrupa’ya yardım etmek oldu. Böylece BMMYK dünya sahnesindeki yerini de almaya başladı (Ferris, 1993: 25).

BMMYK kurulduğu tarihten bu yana dünyada meydana gelen önemli mülteci sorunlarında büyük rol üstlenmiş ve hala üstlenmeye de devam etmektedir. Cezayir Bağımsızlık Savaşı 1954 yılında başlayıp 1960 yılına gelindiğinde 1,2 milyondan daha fazla insanı yer değiştirmek zorunda bırakmış ve 1962 yılında savaşın son bulması ile BMMYK’nin 250.000 mültecinin ülkelerine geri dönüşünü sağlaması BMMYK’nin görev aldığı mülteci sorunlarının tarihsel olarak incelenmesine bir örnektir. Bangladeş’in bağımsızlık kazanması ile 1971 yılında son bulan savaş, 10 milyon insanın mülteci durumuna düşmesine sebebiyet vermiş, BMMYK mültecilerin 1972 yılında Bangladeş’e dönmesinde çok büyük bir rol almıştır. Laos, Kamboçya ve Vietnam’da 1975 senesinde başarı elde eden komünist ayaklanmaları sonraki yirmi yıl içerisinde 3 milyondan fazla kişiyi mülteci konumuna düşürmüştür ve bu mülteciler BMMYK’nin desteğiyle başta ABD olmak üzere başka ülkelere yerleştirilmişlerdir. Asya, Afrika Boynuzu ve Orta Amerika’da 1980’li yıllarda gerçekleşen iç çatışmalar sonucunda dünyada toplam mülteci sayısı giderek artış göstermiştir. Orta Asya ve Güney Kafkasya’da meydana gelen etnik çatışmalar, 1990’lı yıllara gelindiğinde, Balkanlar’daki katliamlar, Körfez Krizinin ardından Irak Hükümeti’nin Kürtlere baskı yapması, Afrika’da yaşanan soykırımlar BMMYK’nin gündemini oluşturan mülteci sorunları haline gelmiştir. Mülteci sorunu günümüzde azalacağı yere aksine giderek artmaktadır. 4 milyon Iraklı 2003 ABD işgalinin ardından Ürdün ve Suriye’ye, 500.000 Iraklı Bahreyn, Türkiye gibi ülkelere sığınmak zorunda kalmıştır. Kendi ülkelerinde maruz kaldıkları zulümden dolayı 5.6



milyon Filistinli diğer ülkelerde yaşamaya zorlanmıştır. Somali'deki nüfusun büyük çoğunluğu yaşanan iç çatışmalar sonucunda ülke dışında yaşamaktadır. Başta Pakistan ve Irak olmak üzere 4.1 milyon Afgan mülteci değişik ülkelere yerleşmişlerdir. 2 milyon Arakanlı Burma'nın siyasi baskısı altında yaşayamayıp ülkeyi terk etmiştir. Dünyadaki mülteci sorunlarıyla baş edebilmek amacıyla BMMYK'nın 120 ülkede 217 ofisi,5000 çalışanı ve 881.2 milyon dolarlık bir bütçesi vardır (BMMYK, 2000: 6-11).

### **1.2.2.3 BMMYK'nın Türkiye'deki Faaliyetleri**

İnsanlar evlerinden kaçmak zorunda kaldıklarında, yalnızca temel ihtiyaç maddelerini yanlarına alabilirler. Bu süreçte para kazanma ve harcama becerilerini kaybetmiş olurlar. BMMYK nakit temelli yardımlar ile mültecilerin karşı karşıya kaldıkları riskleri azaltarak ve harcama yapma kapasitelerini sürdürerek mültecilere koruma sağlamayı hedeflemektedir. Nakit temelli yardımların sunduğu esneklik, mültecilere ihtiyaç duydukları şeylere öncelik vererek ve seçme olanağı tanıyarak daha amaca yönelik bir yardım sağlamaktadır. Nakit temelli yardımlar zararlı başa çıkma stratejilerine başvurma olasılıklarını azaltmaktadır. Ayrıca yerel ekonomiye doğrudan fayda sağlamaktadır ve ev sahibi toplumlarla barış içinde bir arada yaşamaya da katkıda bulunabilmektedir.

BMMYK, para yüklenmiş bankamatik kartları aracılığıyla tek seferlik nakdi yardım sağlanmasıyla ilgi alanındaki kişilerin kış mevsiminde temel ihtiyaçlarını karşılamalarını desteklemektedir. Ayrıca, özel bir ihtiyacın tespit edilmesi durumunda, hassas durumdaki mültecileri bankamatik kartları aracılığıyla düzenli nakit transferleri veya gıda dışı yardım malzemeleri yoluyla desteklemektedir. Buna ek olarak, mülteci kamplarındaki temel ihtiyaçları karşılamak üzere Türk hükümetine gıda dışı ihtiyaç malzemelerinin dağıtımını aracılığıyla destek sunmaktadır. BMMYK'nın Türkiye'deki kış destek programı çerçevesinde, 2016-2017 kış döneminde kent ortamlarında yaşayan mültecilere banka kartlarıyla tek seferlik nakit yardımı ve kamplarda yaşayan mülteciler ve kamp dışındaki, hassas durumda bulunan bazı mültecilere ise kışlık malzemeler sağlanmıştır. BMMYK, yarım milyondan fazla mülteciye 34 milyon ABD doları değerinde kışlık destek sağlamıştır. Bu desteğin 25,5 milyon doları kent ortamlarındaki mültecilere banka kartları aracılığıyla sağlanan nakit yardımı şeklinde, 8,5 milyon ABD

doları ise kamplardaki mültecilere gıda dışı yardım malzemesi (kışlık giysiler, ısıtıcılar ve battaniyeler) olarak sağlanmıştır. BMMYK 2016 yılında kamplarda ve kamp dışındaki mülteci nüfusuna 24 milyon ABD doları değerinde gıda dışı yardım malzemesi (çadırlar, hijyen kitleri, kış desteği vb.) sağlamıştır.

2017 yılının başlarında Suriye'deki savaş yedinci yılına doğru hızla ilerlerken ve savaşın biteceğine dair bir emare ufukta görünmezken; Suriye ve bölgedeki milyonlarca insana yardım ulaştırabilmek için 8 milyar ABD doları değerinde yeni fon sağlanması çağrısında bulunmak üzere diğer Birleşmiş Milletler insani yardım kuruluşlarıyla ve kalkınma ajanslarıyla bir araya gelmiştir. Mart ayının başlarında Batı Balkanlar'daki ülkelerin sınırlarının kapatılmasının ardından BMMYK, Yunan yetkililerin çabalarına destek olabilmek için Yunanistan'da bulunan sığınmacı ve mülteciye yönelik hizmetleri ve kabul kapasitesini artırmak amacıyla derhal kaynakların yönünü değiştirmeye başlamıştır.

Bu çağrının ilk bileşeni BMMYK'nın liderliğini üstlendiği ve komşu ülkelerdeki 4,8 milyon mülteciye ve onlara ev sahipliği yapan topluluklardaki dört milyon kişiyi desteklemek üzere 4,63 milyar ABD doları kaynak çağrısında bulunan Bölgesel Mülteci ve Dayanıklılık Planı'dır. İkinci bileşeni ise, Suriye'de bulunan 13,5 milyon kişiye insani yardım ve koruma sağlamak üzere 3,2 milyar ABD doları tutarında kaynak sağlanması çağrısında bulunan 2017 Suriye İnsani Müdahale Planı'dır. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiseri Filippo Grandi "*Suriye, günümüzde karşı karşıya olduğumuz en büyük insani ve mülteci krizi olup milyonlarca insanın acı çekmeye devam etmesinin sebebidir ve bu dünya genelinde büyüyen bir destek dalgası yaratmalıdır*" Diyerek bu konuya dikkat çekmektedir (UNHCR, 2017 ). Yine mültecilere yönelik var olan küresel dayanışmayı gözler önüne sermek için, BMMYK 2016 yılında "Mültecilerle" isimli bir kampanya başlattı. 2018 yılına kadar sürecek olan kampanya, herkese karar veren mercilere dayanışma ve müşterek sorumlulukları çerçevesinde hareket etmeleri gerektiği yönünde net bir mesaj vermeyi amaçlayan "Mültecilerle" dilekçesini imzalama çağrısında bulunuyor. Bu dilekçede;

- ✓ Her mülteci çocuğun eğitim almasını
- ✓ Her mülteci ailenin yaşayacak güvenli bir yeri olmasını

- ✓ Her mültecinin ailelerini desteklemek için çalışabilmesini veya yeni beceriler öğrenebilmesini taleplerinde bulunuyor.

### **Temel Faaliyetler**

BMMYK'nın Türkiye'deki faaliyetleri özellikle Suriyeli sığınmacılar ve mülteciler konusunda etkili olduğu görülmektedir.

**Kayıt ve Mülteci Statüsü Belirleme:** *Biyometrik veriler, iletişim bilgileri, meslek, eğitim ve hassas durum gibi ayrıntılı bilgiler dâhil olmak üzere Geçici Koruma altındaki Suriyeli mültecilere ilişkin bilgileri güncellemek ve eksik bilgileri tamamlamak amacıyla güncelleme çalışmasını yürütmek üzere Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'ne (GİGM) destek sağlanmaktadır. Güncelleme çalışması, kaydın sürekli bir parçası olarak uygulanmaya başlamıştır. Proje, Ocak 2017'de başlamış olup; yedi bölgede ve 81 ilde uygulamaya konulacaktır. Mülteci Statüsü Belirleme (MSB) faaliyetlerinin, ulusal usuller kapsamına geçişi desteklenmektedir. BMMYK, daha sağlam ve kaliteli bir ulusal iltica sisteminin yanı sıra var olan MSB usullerini güçlendirmek için çalışmaktadır. Bu bağlamda, BMMYK kayıta uygulanacak veri paylaşımına ilişkin Standart Çalışma Usullerinde mutabık kalmıştır.*

**Koruma:** *BMMYK'nin ilgi alanına giren kişiler için kayıt, iltica ve korumaya erişim ile ilgili olarak ön saftaki kurumlar ile ortaklıklar güçlendirilmektedir ve Türk makamları nezdinde savunuculuk girişimleri artırılmaktadır. Buna ek olarak, hukuki yollara ve yardımlara erişimin geliştirilmesi bir öncelik olmayı sürdürmektedir. BMMYK, kanunların ve politikaların uluslararası mülteci hukukuna uygun ilkeleri ve standartları kapsamalarını sağlamak için mevzuat desteği sağlamakta; sahadaki uygulama ile yasal çerçeve arasındaki uyumu teşvik etmek ve mültecilerin kendi kendine yeterliliğini güçlendiren haklara ve hizmetlere erişmelerini desteklemektedir. Eğitim, sağlık, sosyal yardımlar, çocukların korunması, hukuki temsil, cinsel ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddeti önleme ve bu şiddete müdahale gibi sektörlerde mültecilerin ve sığınmacıların kamu hizmetlerine entegrasyonlarını desteklemek ve BMMYK'nin ilgi alanına giren kişilerin mevcut koruma mekanizmalarından faydalanmalarını sağlamak amacıyla özel*

*ihitiyaç içinde olan ve hassas durumdaki kişilere destek sağlanmaktadır. Müdahalenin sürdürülebilirliğini teşvik etmek ve sosyal uyumu güçlendirmek amacıyla BMMYK 'nin ilgi alanına giren kişilerin sosyal hizmetlere erişimleri, ilgili bakanlıklar ve belediyeler ile yakın işbirliği içinde kolaylaştırılmaktadır. Koruma müdahalelerine doğrudan katılmalarını sağlamak için mültecilere erişilmekte ve mültecilerle iletişim güçlendirilmektedir.*

*BMMYK, hizmetlere erişimi kolaylaştırmak ve mültecileri güçlendirmek için çift yönlü iletişim kanalları tesis etmek amacıyla makamlar ve hizmet sağlayıcılar ile yakın ilişkiler kurmak suretiyle toplum temelli koruma yaklaşımını pekiştirmektedir. İletişim, savunuculuğu, koruma müdahalelerini ve bilgi paylaşımını da geliştirecektir. Adalet Akademisi ve Türkiye Barolar Birliği gibi kurumlarla işbirliği içinde adli yardım ve temsil sağlayarak ve etkili hukuki yolları teşvik ederek mültecilerin adalete erişimlerini güçlendirmek için hukuki aktörlerle işbirliği yapılmaktadır. Ülkenin her yerinde bu çabaları sistemli hale getirme amacıyla her iki kurumla da mutabakat zaptı imzalanmıştır. Özel ihtiyaç sahibi grupların tespit edilmesi ve sevk mekanizmalarının etkili kullanımı dâhil olmak üzere kabul kapasitelerini sürdürülebilir hale getirmek için karma göç hareketleriyle ilgilenen ön saftaki kurumlar desteklenmektedir. Ulusal Gençlik Güçlendirilmesi Eylem Planı vasıtasıyla tespit edilen öncelikler doğrultusunda aktif mülteci ve Türk gençliği ağlarını desteklemek amacıyla BMMYK ve ortakları sosyal uyum, eğitim ve çocuk evliliği ile cinsel ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin önlenmesine ilişkin faaliyetlerde gençlere yardımcı olmaktadır. Hak temelli bir yaklaşımın ve yasal çerçevenin etkin bir şekilde uygulanmasını sağlamak amacıyla ulusal makamların ve insani ortakların teknik becerilerini güçlendirmek için kapasite geliştirme faaliyetleri geliştirilmektedir.*

*BMMYK ve ortakları tarafından sağlanan yardımın niteliği ve düzeyinin mümkün olan en azami ölçekte eşit olarak sağlanması amacıyla Suriyeliler ile diğer uyruklardan mülteciler ve sığınmacılar arasında yardım ve hizmet sunumunu uyumlulaştırmak için çalışılmaktadır. STK ortaklarının özel ihtiyaç sahibi ve çocuk koruma konuları olan vakaları tespit etmeye yönelik kapasitelerinin güçlendirilmesinin yanı sıra dosya yönetimi kapasiteleri de geliştirilmektedir.*

**Üçüncü Ülkeye Yerleştirme:***BMMYK en hassas durumdaki veya koruma risklerine sahip dosyaların titiz bir önceliklendirme temelinde incelenmesiyle mültecilerin üçüncü ülkeye yerleştirme programını yürütmektedir. 2016 yılında yaklaşık 29.000 mültecinin dosyası üçüncü ülkeye yerleştirme için sunulmuştur ve 2017 yılında üçüncü ülkeye yerleştirme için sunulması hedeflenen mülteci dosyası sayısı halihazırda 32.000'dir.*

**Toplum Güçlendirmesi ve Kendi Kendine Yeterlilik:** *Yoksulluk ve olumsuz başa çıkma mekanizmalarının önüne geçmenin yanı sıra geçim kaynakları, dayanıklılık ve sosyal uyumu teşvik etmek için mültecilerin beceri gelişimi, istihdam edilebilirliği ve iş gücü piyasasına erişimi teşvik edilmektedir. Mülteci istihdamını teşvik etmek için özel sektör ortaklarıyla işbirliği ve ortaklıklar da geliştirilmektedir.*

**Temel İhtiyaçlar ve Nakit Temelli Yardımlar:** *Ortaklar vasıtasıyla kent ortamlarında en çok ihtiyaç içinde olanlara temel yardım malzemeleri sağlanmaktadır. Kent ortamlarındaki en hassas durumdakilere verilen nakit yardımı aracılığıyla, Türkiye'deki mültecilere ve sığınmacılara kış yardımı sağlanmaktadır. Geçtiğimiz kış 580.000'den fazla kişi kış nakit yardımı almış ve kamplarda yaşayan tüm mültecilere kış kıyafetleri, yüksek termal battaniyeler ve/veya ısıtıcılar verilmiştir. 2017-2018'de de kış yardımı sağlanacaktır. Mültecilere hijyen kitleri sağlamanın yanı sıra müdahalenin ön safındaki kurumlara duş, tuvalet ve barınma konteynerleri sağlayarak su, sanitasyon ve hijyen koşullarının geliştirilmesi desteklenmektedir. Risk altındaki koruma kategorileri kapsamında bulunan özellikle hassas durumdaki mültecilere aylık nakit yardımı verilmektedir.*

**Sağlık:** *Ülkenin farklı yerlerinde hastanelere tercüman sağlanmaktadır. Sağlık Bakanlığı personeline yönelik uluslararası hukuki koruma ve sağlık hizmetlerine ilişkin ulusal mevzuat konularında eğitimler de verilmektedir. Ayrıca Sağlık Bakanlığı sağlık hizmetlerine erişime ilişkin broşürler farklı dillerde dağıtılmaktadır.*

**Eğitim:** *Okul çağındaki çocukların eğitime erişimlerini sağlamak için Türk makamlarının çabaları, eğitim hizmetlerine ilişkin farkındalığı artırmak amacıyla erişim*

*faaliyetlerinin yanı sıra Türk dili ders kitapları (2016 ve 2017'de 900.000'den fazla) tedarik edilerek ve çocukların okullara kaydolmasına yardımcı olarak desteklenmektedir. BMMYK, lise mezunlarının, yükseköğrenime kayıt için istenen dil yeterlilik gerekliliklerini karşılayabilmesine destek olmak için Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB) ile ortaklık içinde ileri düzeyde Türk dili programları için burslar sağlamaktadır. Öğrenim ücreti, barınma ve diğer ilgili giderleri karşılamak için Suriyelilere BMMYK'nın Türkiye Albert Einstein Alman Akademik Mülteci Girişimi Fonu DAFI burs programı kapsamında yükseköğrenim bursları sağlanmaktadır.*

**Kamp Koordinasyonu ve Kamp Yönetimi :** *BMMYK kayıt, hassas durumların tespiti, koruma konusundaki diğer hususlar ve gönüllü geri dönüşü izlemek gibi alanlarda teknik yardım sağlamak amacıyla tüm kamplarda çalışanlarının düzenli olarak varlık göstermesini sağlayarak Türkiye'nin güneydoğusundaki kampların yönetiminde Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı'nı (AFAD) desteklemektedir. Yıpranmış çadırların yerine geçmesi için yeni çadırlarda düzenli olarak sağlanmaktadır.*

**Kamunun farkındalığını artırmak:** *UNHCR Türkiye, mülteciler ve BMMYK'nın ilgi alanına giren diğer kişilerin durumu konusunda kamunun farkındalığını artırmak, kamu desteğinin yanı sıra mülteciler ve BMMYK'nın çalışmaları konusundaki anlayışı güçlendirmek için geleneksel medya araçlarıyla birlikte sosyal medya ve çeşitli interaktif platformların artan kullanımını kapsayan bütünlük bir iletişim stratejisi uygulamaktadır (UNHCR,2017). Şeklinde sıralanmaktadır.*

### **1.3. Mülteci Hukukunun Oluşturulma Süreci**

İnsanların şiddet olayları ve silahlı çatışma, ırksal, dinsel, siyasal baskılar gibi nedenlerle ülkelerinden göç etmek mecburiyetinde bırakılmaları yüzyıllar boyunca süregelen bir sorundur (McNamara, 2007). Milattan önce de sığınma olgusuyla ilgili araştırmaların varlığı konuyla ilgili yapılan araştırmalar sayesinde ortaya çıkmıştır. Sığınan insanlara kötü muamele yapılması ve geri gönderilmeleriyle ilgili Aztek yazıtlarında maddeler olduğu görülürken, aynı şekilde Hitit kralının diğer bir ülkeyle

yapmış olduğu antlaşmada taraf ülkeden gelen sığınmacıların geri gönderilmeyeceği ifade edilmiştir (Odman, 1995).

Kutsal mekânlar eski çağlarda sığınma merkezi olma görevini üstlenirken, sığınmacılara hak tanınması monarşilerin gelişmesiyle devletin yetki sınırları içerisinde görülmeye başlanmıştır (HYD, 2007). 20. yy. a kadar ülkelerinden göç etmek zorunda bırakılan kişiler hakkına yerel ve tepkisel nitelikli tedbirler alınmıştır. Fakat I. Dünya Savaşı boyunca ve sonrasında yaşanan hadiseler nedeniyle ülkesinden ayrılıp diğer bir ülkeye sığınanların çoğu, devletlerin ve uluslararası örgütlerin dikkatini çekerek, evrensel standartların oluşturulması ve uluslararası tedbirler alınması amacıyla sözleşme ve antlaşmalar hazırlanmasına sebep olmuştur (McNamara, 2007). İmzalanan antlaşma ve sözleşmeler ile ülkesini terk eden insanların sığındıkları ülkedeki haklarının, statülerinin ve yaşam koşullarının neler olacağı belirlenmektedir. Mülteci ve sığınmacıların ruh sağlıkları ve psikososyal yaşantıları bütün bu faktörler tarafından dolaylı bir şekilde etkilenmektedir. Bundan dolayı mülteci ve sığınmacıların psikolojik belirtileri ve psikososyal ihtiyaçlarının neler olduğu araştırılırken, ilk olarak sığınılan ülkedeki şartlar göz önünde bulundurulmalıdır.

**Mülteci Hukukunun Uluslararası Gelişimi:** Mülteci sorunu I. Dünya Savaşıyla başlayıp II. Dünya Savaşıyla devam edip soğuk savaşlar boyunca yoğun bir biçimde kendini hissettirmiştir. 1912 Balkan Savaşı 20. yüzyılın en başında, 1917 Sovyet Devrimi ve 1914-1918 tarihleri arasında I. Dünya Savaşı nedeni ile milyonlarca insanı kapsayan göç hareketleri ve göçün kontrol edilmesi için sarf edilen çaba mülteci hukukunun gelişim sürecinin başlangıcını tetikleyen unsurlardır. F. Nansen'in Milletler Cemiyeti çatısı altında kurulan örgütlenmenin başına 1920'li yıllarda Yüksek Komiser olarak atanmasıyla konu ile ilgili uluslararası örgütlenme çabaları başlamaktadır (Pazarcı, 2006: 193). Mültecilerin hukuki tanımını yapmak için daha çok mülteciler ile ilgili uluslararası sözleşmeler kullanılmaktadır. Fakat birkaç devletin bazı çekinceler ile imza atması işbirliğini ve gelişme gayretlerini köreltmıştır. Mülteci hukukunun gelişimindeki önem ve ilgili sözleşmelerin uygulama alanları az sayıda devletin çekimser taraf olmaları yüzünden azalmıştır. Almanlar, Ermeniler ve Ruslar başta olmak üzere bazı özel mülteci gruplarıyla ilgili çalışmakla yükümlü yüksek komiserlerin 1938 yılında Hükümetler arası Mülteciler Komitesi ve 1930'da kurulan Mülteciler Uluslararası Nansen Ofisi

örgütlenmeleri ile beraber belirlenmesine rağmen bahsi geçen Komite kapsamında ifade edilen mülteci kavramları, devletlerden yeterli destek alamamış ve genel bir tanım üzerinde ortak görüş sağlanamamıştır. Bu nedenle çabalar koruma amaçlı düzenlemelere dönüşmemiştir (BMMYK, 2001: 2).

Kişinin durumunun belirli bir mülteci grubunun parçası olacak şekilde tanımlanmasına göre belirlenen bir anlayış ile bu dönem şekillenmiştir. 31 Aralık 1946 tarihinde Uluslararası Mülteciler Örgütünün kurulması II. Dünya Savaşı sonrası ilk gelişmedir. 1952’de kapsamını “İspanya’daki Falanjist rejimin kurbanı olan İspanyol cumhuriyetçiler, Faşist ya da Nazi rejimlerin veya II. Dünya Savaşı’nda bunların yanında yer almış rejimlerin kurbanları ya da diğer kurbanlar, savaştan önce iltica statüsünü alanlar” şeklinde ifade eden örgütün görevi son bulmuştur (Peker, 2002: 12). 1950-1951 tarihlerinde BM çatısı altında oluşturulmuş BMMYK’nın kurulması ve sistem açısından günümüzde mültecilerin uluslararası koruma düzeni diye isimlendirilen ve 1951’de imzalanan Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi milattır. Mülteci statüsünün geçici bir statü olarak kabul edilmesi 1951 Sözleşmesinin temel mantığıdır. Sözleşmenin esas fikrine göre, mültecilerin ev sahibi ülkeye uyum sağlayacak şekilde veya geldikleri ülkeye dönmeleri ile kısmi olarak haklarından yoksun oldukları geçici durumdan en kısa sürede kurtulmalarıdır. Mülteci yalnızca mültecilik statüsünden çıkınca haklarını geri kazanabilir. Bu nedenle Cenevre Sözleşmesi mültecilere yasal bir dayanak oluşturmaktan ziyade mültecilik durumunu yok etmeyi amaçlamaktadır (Uwer, 2002: 75). Tüm bunlara rağmen, sözleşme ile ilgili iki nokta önem taşımaktadır. Birincisi, sözleşmenin imzalandığı yıldan 1967 Protokolünün imzalandığı yıla dek geçen zaman aralığında kapsamını Avrupalı mülteciler şeklinde sınırlandırmış olsa bile dini, siyasi görüşü, milliyeti, ırkı sebebiyle zulüm göreceğine inandığından dolayı kendi ülkesinin dışında bulunanı mülteci diye tanımlar. Böylelikle ülkesi sınırları içinde zor kullanılarak yerinden edilen kişiler mülteci tanımına girmez. İkincisi, sözleşmenin, insanların baskı görme ihtimali varken ülkelerine tekrar gönderilmemesi hususunda devletlere getirdiği yükümlülüktür. BMMYK’ya göre; mültecilerin korunmasının mesuliyeti sığındıkları ülkelerdedir. Buna rağmen mültecilere yeterli korunma sağlanmasının kolaylaştırılmasını ve devletlerin sözleşmeye uymalarının kontrolünü de görev tanımına almıştır. BMMYK’nin Tüzüğü uyarınca, Yüksek Komiserliğin görevleri aşağıda açıklanmıştır:



1) Mültecilerin korunmasına ilişkin uluslararası anlaşmaların uygulanması için gerekli tedbirleri almak ve sonuçlandırılmasını sağlamak, başvurulara nezaret etmek ve değişiklik tekliflerini teşvik etmek;

2) Hükümetlerle özel anlaşmalar yapıp, mültecilerin durumunu iyileştirmeye ve korunmaya ihtiyaç duyanların sayısını azaltmaya yönelik önlemlerin hayata geçirilmesini teşvik etmek;

3) Mültecilerin gönüllü geri dönüşleri veya yeni topluluklara uyum sağlamalarını teşvik etmek amacıyla hükümetlere yardım etmek;

4) En muhtaç durumda olanları da dışlamayacak şekilde mültecilere kendi topraklarına girme izni vermek;

5) Mültecilere kendi mallarını, özellikle de yeniden yerleşimleri için gerekli olan mallarını transfer etmelerine izin almak için çaba göstermek;

6) Mültecilerin sayıları, durumları ve onlarla ilgili kanun ve yönetmelikler hakkında hükümetlerden bilgi almak;

7) Mültecilere özellikle sığındıkları ülkenin vatandaşlığını kazanmak için yapılması gerekenler konusunda yardımcı olmak ve toplum tarafından benimsenmeleri için hükümetler ve ilgili hükümetler arası kuruluşlar ile yakın temas içinde olmak;

8) Mültecilere seyahat belgeleri ve ulusal makamlarca diğer yabancılara sağlanan ve özellikle de yeniden yerleşimlerini kolaylaştıracak belgeleri saklamak gibi faaliyette bulunacaktır.

Hükümetler ile birlikte BMMYK, mülteciler için öngörölmüş 3 kalıcı çözümden birine ulaşmaya çalışmaktadır; bu kalıcı çözümler birincisi gönüllü olarak yapılan geri dönüş, ikincisi sığınılan ülkede yerel bütünleştirme ve diğeri ise sığınılan ülkeden diğeri bir ülkeye yerleştirme olacak şekilde mülteci sorununa dair çözüm yöntemleri BMMYK tarafından üç grupta toplanmaktadır (BMMYK, 2001: 2).

**Mülteci Hukukunun Türkiye’de Gelişimi:** Sığınmacıların Türkiye’ye akın etmesi ve konunun ulusal güvenlik meselesi şeklinde ele alınması, sığınma politikası oluşturulması ve önlemlerin alınmasını gerekli kılmıştır. Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesinin (1951) kabulüyle ülkelerden beklenen uygulamaları ve uluslararası hukuksal boyutu olan bir anlaşmanın mülteci tanımını kabul etmiştir. Fakat coğrafi

sınırlama ilkesini uygulayarak Avrupa dışından gelen insanları mülteci olarak kabul etmemiş, coğrafi sınırlama ilkesini 1967 yılındaki Mültecilerin Hakları Statüsüne Dair Protokolü'nde de ifade etmektedir. Türkiye'ye yalnızca Avrupa'dan gelenler yerleşebilmektedir, Avrupa harici ülkelerden gelenler ise mülteci olarak kabul edildikten sonra başka bir ülkeye yerleşmektedir.1994'te 'Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılara ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik' yürürlüğe girmiştir. Yönetmeliğe göre ülkeye kabulde yapılacak işlemler, alınacak önlemler, gelmekte olan insanlara uygulanacak esas ve usuller, tanımlar, atılacak ortak adımlar ve nüfusların hareketliliğine yönelik yapılacak tedbirlere yer verilmektedir. Baskı görülen ülkeye tekrar gönderilmeme ilkesi Avrupalı olmayan sığınmacıları da içine alacak hale getirilmiştir.

Türkiye'nin AB'ye adaylık sürecinin başlaması ile birlikte 1999 Helsinki Zirve Kararı'nda mülteci ve göç konuları oldukça önem kazanmıştır. AB Türkiye'den Katılım Ortaklığı Belgesi'nde mültecilik ve göç konularıyla ilgili AB Standartları'na uygun kararlar alınmasını talep etmiştir. Türkiye'nin henüz uluslararası standartlara göre ve bütüncül düzenlenmiş bir sığınma ve iltica mevzuatına sahip olmaması, 1994 yönetmenliğinin sığınma kurallarına ilişkin eksikliği ve 1967 protokolünün uygulanmasındaki ayrımcılık nedeniyle AB uyum sürecindeki başvurular ve karşılanması gereken ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarla ilgili esasları baştan belirlenmiştir. 2009-2013 arası İltica ve Yabancılar için yasal düzenlemeler Nisan 2007'de açıklanmış İltica ve Göç Ulusal Eylem Planı'nda öngörülmüştür. Aynı zamanda coğrafi sınırlama ilkesinin kaldırılmasından Ulusal Eylem Planı'nda da bahsedilmiştir.

Türkiye TBMM'nin gündemine 2012 yılında getirileceği sanılan bu konuda, Avrupa Birliği ülkelerinin külfet paylaşımında kesin tavır sergilemesini ve Doğudan gelmesi muhtemel mülteci akımını teşvik etmeyen siyasi değişiklikleri şart koşturmuştur. Türkiye'de 2013 yılının başlarında, iltica ve sığınma hususlarında değişiklik yapılarak 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu yayımlanır. Bu kanunla uluslararası "geçici koruma, ikincil koruma, mülteci ve şartlı mülteci" terimlerini tanımlamıştır. Eski kanunda Avrupa ülkelerinin dışından gelen kişiler "sığınmacı" şeklinde ifade edilmişken, yeni kanunda "şartlı mülteci" şeklinde tanımlanmaktadır. Her

ne kadar Avrupa ülkeleri harici gelen insanlar için değişik kavramlar kullanılmasına rağmen, coğrafi sınırlama ilkesini yeni mevzuatın devam ettirdiği, üçüncü ülkelere yerleştirilinceye dek “şartlı mülteciler”e Türkiye’de kalma hakkı verildiği gözükmektedir.

Geçici Koruma Rejimi 2011 Mart’ta Suriye’de başlayıp şu an da devam etmekte olan şiddet olayları sebebiyle ülkesinden kaçarak Türkiye’ye sığınan sığınmacılar için uygulanmaktadır. Geçici koruma rejimi, sınırların Suriyeliler için açık tutulmasını, temel gereksinimlerinin giderilmesi ve zorla geri gönderilmemesini içerir. Fakat geçici koruma altına alınanların, sığınacak yer arayan başka kişilerin yaptığı bireysel başvuru işlemlerini gerçekleştirmediğinden dolayı BMMYK’ca diğer bir ülkeye yerleştirilmesi için verilen hakkın kullanılmadığı da görülür. Suriye’de gerçekleşen olaylar çözüme kavuşturulduğunda bu durum Suriyelilerin Suriye’ye geri gönderilmesi ön şartının koşulduğunu gösterir. Mülteci ve sığınmacının ülkeye giriş yapmasından itibaren başlayan süreci Türkiye’nin imzaladığı hukuk yasaları ve sözleşmeler doğrudan belirlemektedir.

### **1.3.1. Teşkilatlar.**

Mülteciler için önemli kuruluşlar faaliyette bulunmuşlardır. Bu kuruluşlar ve görevleri aşağıda açıklanmıştır.

#### **1.3.1.1. BM Yardım ve Rehabilitasyon Kuruluşu**

Mülteci haline gelmiş kötü durumlardaki milyonlarca kişinin destek ve yardım görmesi amacıyla bir kurum ihtiyacının mevcut olduğu bir dönemde, savaş hala devam ederken, müttefik devletlerce, BMYRK kurulmuştur. Ülkelerinden göç etmek zorunda kalan insanların 1944 yılında kurulan bu kuruluş ile acil durum yardımlarına erişebilmesi hedeflenmiştir. Savaş bittiğinde, kuruluşun bu işlevi milyonlarca mültecinin menşei vatanlarına dönmelerine yardım etme şeklinde değişmiştir. Milyonlarca kişinin anavatanlarına veya yaşadıkları yere geri dönmesi için Birleşmiş Milletler Yardım ve Rehabilitasyon Kuruluşu’nun oluşturduğu düzenlemeler, bu insanların birçoğunun yeni bir siyasi ideolojinin hüküm sürdüğü söz konusu bölgelere dönmek için isteksiz olmaları

sebebiyle sorunları çözememiştir (BMMYK, 2006: 6). Üstelik savaştan sonraki yıllarda hâkim olacak büyük bir mülteci sorununun ortaya çıkmasının nedenlerinden biri haline gelmiştir. Mali yükü bir hayli çok olan Birleşmiş Milletler Yardım ve Rehabilitasyon Kuruluşu'na savaştan zarar gören diğer insanlara da destek olması ve ilgilendiği tek grubun mülteciler olmaması nedeniyle yapılan mali yardımların, bilhassa ABD tarafından yapılmış mali yardımların, kesilmesiyle 1947'de çalışmalarına son vermesi de kaçınılmaz hale gelmiştir. Birleşmiş Milletler Yardım ve Rehabilitasyon Kuruluşu'nun üç yıllık görevi son bulduğu zaman sorunlarına çözüm bulunamamış 650 bin kişi olduğu bilinmektedir (Acer, Kaya, & Gümüş, 2010: 30).

### **1.3.1.2. Birleşmiş Milletler ve BMMYK**

Birleşmiş Milletler mülteci örgütü olan BMMYK'ya, Birleşmiş Milletlerce, tüm dünyadaki mültecilerin korunması amacıyla gerçekleştirilen uluslararası hareketlere liderlik etmek, düzenleme yapmak ve sorunları çözmek için yetki verilmiştir. 14.12.1950'de BM Genel Meclisi'nce BMMYK Bürosu açılmıştır. BMMYK, mültecileri korumak için yapılan uluslararası hareketlere liderlik etmek, düzenlemek ve sorunları çözmek ile yetkilendirilmiştir. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin asıl yapmak istediği mültecilerin refahını ve haklarını müdafaa etmektir. Macaristan Devrimi'nin Sovyetler tarafından bastırılmasının ardından ortaya çıkan mülteci akını ile beraber BMMYK ilk zorlu göreviyle tanışmıştır. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin bir gün kendi kendine feshedileceği beklentisinin de asla gerçekleşmeyeceği görüldü. 1960'lı yıllardaki Afrika dekolonizasyonu, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin müdahale etmesini gerektiren birinci büyük krizi ortaya çıkarmıştır. BMMYK takip eden yirmi yıl süresince, Asya ve Latin Amerika'da gerçekleşen yerinden edilme olaylarının sonlandırılması amacıyla çalışmalar yapmak durumunda kalmıştır. Afrika kıtasında yaşanan yeni mülteci sorunlarını yüzyılın sonuna gelindiğinde, Avrupa'da Balkan Savaşları nedeni ile patlak vermiş yeni mülteci akınları izlemiştir (UNHCR, 2001).

BMMYK 21. Yüzyılın başında, Afrika Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Asya'daki çatışmalar, Afganistan, Somali vb. ülkelerde yaşanan krizler ve bilhassa Suriye'de çatışmalar başladığından beri, yaşam ve zulüm gibi olaylardan dolayı birçok

sivil diğer ũkkelere sığınmaya gitmiştir. Lübnan, Irak, Türkiye, Kürdistan Bölgesel Yönetimi, Ürdün, Ermenistan da dâhil olmak üzere toplam 4.000.000’u aşkın sivil diğer ũkkelere sığınmış bulunmaktadır. Ayrıca 7 milyona yakın insan Suriye içinde yerinden edilmiştir (OHCHR, 2011). O zamandan beri rutin şekilde başarılı geçen BMMYK’nin görevi 5 yıllık süreler ile uzatılarak mevcut dönem 31.12.1993’te son bulmaktadır. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, tüm dünyada 17 milyonu aşkın mültecinin sorunlarını çözmeye çalışmaktadır. BMMYK korunmaya ihtiyacı olan kişilerin temel ihtiyaçları gıda, barınma, sağlık, tıbbi yardım ve su karşılığında, daha iyi bir güvenlik sağlar. Basit gereksinimlerin hazırlanıp dağıtımının yapılmasını idare eder, kamp yönetimlerini sağlar ve ‘normal’ nüfusun yüzde 80’ini meydana getiren çocuk, yaşlı ve kadınlara yönelik projelerin tasarımını yapar ve geleceğe yönelik tedbirler alır. BMMYK, mültecilik, sığınma gibi konularda toplumsal duyarlılığı yükseltmeyi amaçlar ve buna yönelik çalışmalarda bulunur. Böylelikle, uluslararası toplumun bu manada karşılaşmış olduğu ve ileriki zamanlarda karşılaşacağı engeller veya sorunlar, toplum anlayışı ve farkındalıkla beraber azami seviyeye inmektedir. BMMYK insanlarla ilgili bir örgüt olması ile basın ilişkileri ve farkındalık etkinlikleri ile mültecilerin, sığınmacıların BMMYK’nin ilgi alanındaki diğer insanların temel insani haklarına saygı ve hoşgörüyü halkı bilgilendirerek teşvik etmeye öncelik vermektedir. BMMYK, başka kurumları ve devletleri destekleyip zor kullanılarak yerinden edilme olaylarını azaltmayı amaçlar ve tartışmaların barışçıl bir yol kullanılarak çözülmesinde etkin olan şartların oluşturulması ve insan haklarının korunmasını amaçlar. Bu amaçla BMMYK, kendi ũlkelerine dönen mültecilerin yeniden kaynaşmalarını pekiştirmek arayışında olup ortaya çıkması muhtemel olayların tekrar gerçekleşmesini önlemektedir.

BMMYK, din, ırk, cinsiyet ve politik düşünce ayrımı yapmadan tarafsız bir biçimde mülteciler ve diğer kişilere gereksinimleri doğrultusunda yardım ve koruma sağlamaktadır. BMMYK’nin yaptığı tüm faaliyetler içerisinde en fazla kadın haklarını yükseltme ve çocukların gereksinimlerini giderme çabası vardır. Bu yönden bakıldığında zaman BMMYK görevleri tüzükte de belirtildiği şekilde şunları içermektedir (OHCHR, 2011).

- Mültecilerin durumlarını iyileştirmek amacıyla önlemler almak ve önlem alınması gereken durumların sayısını azaltmak.

- Mültecilerin varlığının aktarılmasını kolaylaştırmak. Hükümetlerden topraklarındaki mültecilerin koşulları, sayısı ve ilgili yasa ve düzenlemeleri kapsayan bilgileri elde etmek.

- Gönüllü yapılan dönüşleri veya yeni toplumlarla uyumu destekleme uğraşlarına yardım etmek.

- Mültecilerin, devletlerce kabulünü desteklemek.

- Mültecilerin korunması amacıyla uluslararası anlaşmaların onaylanmalarını ve sonuçlarını desteklemek, başvurularını denetleyerek iyileştirmelerde bulunmak.

- Küçük ölçekli, kişisel uğraşların koordinasyonuna destek vermek.

- Mülteci sorunlarıyla ilgilenen özel kuruluşlarla iletişim haline geçmek.

- Hükümetler ve hükümetler arası örgütlerle yakın temas halinde olmak.

Sonuç olarak BMMYK, II. Dünya Savaşı sonrası birçok Avrupalı sığınmacı ve mülteciye yardımda bulunarak çalışmaya başlamıştır. Fakat Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nca 2003'te, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin yetkisi dâhiline getirilmiş olan zaman kısıtlaması kaldırılmıştır.

### **1.3.2. Beyannameler**

Mültecilerin korunması ile ilgili birçok bildirimler ortaya çıkmıştır. Bildirimler aşağıda kısaca açıklanacaktır.

#### **1.3.2.1. İnsan Hakları Evrensel Bildirisi**

İHEB madde 14.1'de "*Herkes, zulüm karşısında başka ülkelerde sığınma talebinde bulunma ve sığınma hakkından yararlanma hakkına sahiptir*" denmekte, 14.2'de ise "*Bu hak adi bir cürüme veya Birleşmiş Milletler prensipleri ve amaçlarına aykırı faaliyetlere gerçekten müstenit kovuşturmalar halinde ileri sürülemez*" gibi bir ayrıcalık getirilmiştir. Bunun ile beraber bildirgenin ilkelerini hukuki formlara dönüştürme amacıyla hazırlanmış Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nde sığınma hakkıyla ilgili herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Bundan dolayı İHEB 14. maddesinde sığınma hakkının kişiye özgü bir hak şeklinde kabulünün sağlanamayacağı görüşü ağır basmaktadır (Peker, 2002: 8). Öyle ki Evrensel Bildirge'nin

öznel bir sığınma hakkı doğurmayacağı ve kendi başına uygulanamaz olduğu (not self executing) ifade edilmektedir (BMMYK, 2001: 25).

### **1.3.2.2. Devlete Sığınmaya İlişkin Beyanname**

Birleşmiş Milletler'in 21 Kasım 1959 tarihli 842. Genel Kurul toplantısında sığınma hakkına dair kural ve ilkelerin bir standardı olması gerektiğinin kabulü üzerine Birleşmiş Milletler Uluslararası Hukuk Komisyonu'nun bu amaç ile bir bildiri hazırlaması kararının ardından yapılan hazırlık çalışmaları ile oluşturulan taslak, 14 Aralık 1967 tarihli toplantı sonucu Birleşmiş Milletler Genel Kurul tarafından 2312 sayılı kararla oy birliğiyle bildiri metni şeklinde kabul edilmiştir. Böylelikle önsöz ve dört maddeden oluşturulan içeriği ile sığınma hakkına dair standartların belirtildiği Birleşmiş Milletler Devlete Sığınmaya İlişkin Bildiri oluşturulmuştur. Birleşmiş Milletler Devlete Sığınmaya İlişkin Bildiri, İHEB'in 13. ve 14. madde Milletler Devlete Sığınmaya İlişkin Bildiri, İHEB'in 13.ve14.Madde düzenlemelerini anarak bu hükümlerin BM ilkelerinin birer parçası olduğunu hatırlatmaktadır. Bir devletin sığınma sağlamanın barışçıl ve insancıl nitelikte olduğunu bu bildiri kabul etmektedir. Böylelikle bir devlet düşmanca tavırlar sergilerken diğer devletin sığınma sağlamanın mümkün olmadığı da belirtilmektedir.

Sığınma hakkına dair temellendirmenin, ilgili devletçe yapılacağı vurgulanması, BM'nin amacının devletlerin iç politikalarına karışmak olmadığı şeklinde yorumlanabilmektedir. Bir bağlayıcılığı bulunmayan bu belgenin hükümleri, ilkeler ortaya koymaktadır. Bu alanda bildirinin birden fazla makalesinde uluslararası veya ulusal kararlar gereğince cezalandırmayı gerektiren hallerin var olması durumunda, sığınma hakkının kabul edilemeyeceğinin kapsamı da bir ilkedir. Sınırları çerçevesinde egemen devletlerin güvenliğinin, bildirinin ortaya koymuş olduğu bir ilke aracılığı ile evrensel manada önem verilen bir durum olması yorumu yapılabilir. Bildiri'nin ikinci maddesinin birinci fıkrası bunu kanıtlar niteliktedir. Bununla birlikte, bu maddenin 2. fıkrasıyla devletlerin işbirliği ile hareket etmesinin önemine de vurgu yapılmıştır. Bu konunun mağduru şahıslar için uluslararası arenada işe yarar bir ilke olmakla birlikte, bütün devletlerin konuya dair sorumluluğunu ilkesel boyutta da tekrar etmektedir. Bildiri'nin 3. maddesinde geri gönderme yasağına dair ilkeye 1951 Mülteci

Sözleşmesi'ndeki halinden bir adım öteye gidilerek, sınırdan geri çevirmeyi de kapsayacak şekilde yer verilmiştir.

Fakat istisnai durumlar da ilgili düzenlemede yer almaktadır. Bu istisnai durumlar olağanüstü nedenler olarak nitelendirilmiş “kitlesel nüfus akışı” ve “ulusal güvenlik” durumlarıdır ve devletin güvenlik takıntısı burada da tekrar görülmektedir. Bu Bildiri uluslararası mülteci hukukuna ilkesel boyutta hükümler bahşederken, bağlayıcı olmamakla beraber Birleşmiş Milletler'in her türlü Genel Kurul toplantılarına katılıp devlet uygulamalarının belirli bir standarda çekilmesi amacıyla uyarıcı özellikte bir metin olmuştur. Bu anlamıyla bildiri, içeriğindeki egemen penceresinden oluşturulmuş görünümdeki hükümlerine rağmen, getirmiş olduğu ölçülerle mülteci şahısların faydasını hatırlatmaya yardımcı bir araç durumuna gelmiştir.

### **1.3.2.3. Uluslararası Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi**

UESKHS, 31 madde ve 5 bölümden oluşmaktadır.<sup>12</sup> Kurgusu ve planı itibarı ile KSHS ile aynıdır (Çağırın, 2011: 127). İsminden de anlaşıldığı üzere ESKHS birinci kuşak hakları düzenleyen KSHS'yi tamamlayıcı bir özellik taşımakta ve 2. Kuşak hakları düzenlemektedir (Gemalmaz, 2001: 333). Halkların kendi kaderlerini tayin hakkını doğrulayan sözleşmenin birinci bölümünü oluşturan ilk madde ortaktır. UESKHS'nin 2. ve 5. Maddelerini oluşturan 2. Bölümü'nde “Genel Hükümler” başlığında hakların uygulanmasını yöneten temel ilkeler yer almaktadır. Sözleşmenin 6. ve 15. Maddelerini kapsayan 3. Bölümü “Maddi Haklar” dan oluşmaktadır. IV. Bölüm “Sözleşmenin uluslararası alanda uygulanması”na yönelik tedbirleri içermekte ve 16. ve 25. Maddeleri kapsamaktadır. UESKHS'nin 26. ve 31. Maddelerini oluşturan beşinci ve son bölüm ise, bütün uluslararası antlaşmalarda alışılmış olduğu üzere, “Yürürlüğe Giriş, Değişiklik ve Onay” ile ilgili formaliteleri düzenlemektedir. Sözleşme kapsamında faaliyet gösteren Sosyal, Ekonomik ve Kültürel Haklar Komitesi UESKHS'nin denetim organıdır. Sadece rapor yöntemi UESKHS'de güvenceye alınan hakları koruma yöntemi olarak uygulanmaktadır.



Bu belgenin içerdiği hükümler; çalışma hakkı (m. 6-7), sendikaya üye olma hakkı (m. 8), sosyal güvenlik hakkı (m. 9), ailenin korunması hakkı (m. 10), uygun yaşam standartlarına sahip olma hakkı (m. 11), sağlık hakkı (m. 12) ve eğitim hakkıdır (m. 13).

#### 1.3.2.4. 1969 Afrika Birliği Örgütü Sözleşmesi

1960'lı yıllarda Afrika'da mülteci probleminin oluşumu başlamıştır. Mülteci probleminin oluşumunun nedeni bağımsız ve koloni halinde olan Afrika Ülkeleri'dir. Mültecilerin yarısından daha fazlası çoğu Portekiz Kolonileri'nden olmak üzere önceden var olan kolonilerden gelmekteydiler. 1960 yılında Portekiz Hükümeti tarafından Portekiz Ginesi, Mozambik ve Angola'daki baskılar arttırılmış, Rhodesya ve Güney Afrika'da soykırıma varan ırk ayrımcılıkları yüzünden pek çok Afrikalı katledilmiştir. Olay Bağımsız Afrika Ülkeleri'nde daha çok karmaşıktır. Bu ülkeler, gelişmiş devletlerin kolonisi halinde yaşarken bağımsızlıklarına kavuştuklarından dolayı birçok kültürel ve etnik gruplara bölünmüşlerdir. Bu bölünmüşlük, kıtada savaflara yol açarak yeni mülteci hareketlerinin oluşmasına neden olmuştur. 10 Eylül 1969' da Afrika Birliği Sözleşmesi Afrika'da yaşanan bu karışıklıklar sonucu artan mülteci sayısını durdurabilmek için kabul edilmiştir. Mülteci tanımı, sözleşmede yer alan maddeler 1967 Protokolünü ve 1951 Cenevre Sözleşmesi'ni onaylar biçiminde olsa da daha kapsamlı ele alınmıştır. Sözleşme'nin birinci maddesinde yer alan mülteci tanımı şöyledir:

1. 1951 Sözleşmesi Madde 1 A(2) deki tanım

2. 'Mülteci' terimi aynı zamanda, dışarıdan gelen saldırı, işgal, yabancı ülke hâkimiyeti veya kişinin vatandaşı olduğu veya menşeinin ait olduğu ülkenin bir bölümü veya bütününde kamu düzenini ciddi biçimde bozan olaylar sebebiyle daimi ikamet yerini vatandaşı olduğu veya menşeinin ait olduğu ülkenin dışında bir yere sığınmak üzere terk etmeye zorlanan her kişiyi içerir. "Tanım gereğince iç karışıklıklar, şiddet ve savaş yüzünden kaçanlar Sözleşme'ye göre mülteci statüsü kazanacaklar ve bu kişilerden haklı bir zulüm korkusu aranmayacaktır". Sözleşme'nin ikinci maddesi sığınma konusuna değinmiştir. Maddeye göre:

1. ABÖ'ne Üye Devletler, kendi kanunlarına uygun olarak, haklı nedene dayanan sebeplerden dolayı, vatandaşı olduğu veya menşeinin ait olduğu ülkeye geri dönemeyen

veya dönmek istemeyen mültecilerin kabulünü ve yerleşimlerini sağlamak için ellerinden gelen gayreti gösterecektirler.

2. Mültecilere sığınma hakkı vermek barışçıl ve insani bir eylemdir ve hiçbir Üye Devlet tarafından düşmanca bir eylem olarak görülemez.

3. Hiç kimse, bir Üye Devlet tarafından, hayatı, fiziksel bütünlüğü veya özgürlüğünün 1. maddede belirtilen sebeplerden dolayı tehdit altında bulunduğu bir bölgeye geri gönderilmeye veya orada kalmaya yol açacak sınırda geri çevrilme, geri gönderme ya da sınırdışı edilme gibi önlemlere maruz bırakılamaz.

4. Bir üye devlet, mültecilere sığınma sağlamayı sürdürmede zorlandığı takdirde, söz konusu Üye devleti ABÖ yoluyla ya da doğrudan diğer Üye devletlere başvurabilir ve diğer Üye Devletler, Afrika dayanışması ve uluslararası yardımlaşma ruhuna uygun olarak sığınma sağlayan ülkenin yükünü hafifletmek için gerekli önlemleri alacaklardır.

5. Güvenlik açısından, sığınma ülkeleri, mültecileri menşe ülkelerinden olabildiğince makul uzaklıkta bir yere yerleştirecektirler.

Maddelerden de anlaşılacağı üzere anavatanına geri dönemeyen kişilerin sınır dışı edilmesinin önüne geçilecek, ülkede yaşamasına izin verilecektir. Üye devletler mültecilere yardım hususunda birlik içerisinde hareket edeceklerdir. Sözleşme'nin 5. maddesi gönüllü geri dönüş ile ilgilidir. Madde şöyledir: “Geri dönüşün özündeki gönüllülük ilkesine her durumda saygı duyulacak ve hiçbir mülteci isteğinin dışında geri dönmeye zorlanmayacaktır”.

### **1.3.2.5. 1984 Cartagena Bildirisi**

1970 ve 1980’li yıllarda Orta Amerika’daki iç savaşlardan dolayı insan hakları ihlalleri ve şiddetin meydana gelmesiyle birçok insan mağdur olmuştur (Altunışık & Yıldırım, 2002: 9). Böylece bir düzenlemeye ihtiyaç duyulmuştur. BMMYK’nın girişimiyle 19-22 Kasım 1984 arası Kolombiya’da Panama ve Meksika’da Mültecilerin İnsancıl ve Yasal Problemlerinden Korunma Hakkında Uluslararası Konferans Dizisi yapılmıştır (Odman, 2004: 52). Cartagena Mülteciler Bildirisi de katılımcılar tarafından bu konferansın sonunda kabul edilmiştir. Bu bildiri, var olan mülteci tanımının ABÖ Sözleşmesinde belirtildiği şekilde 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü’nün de genişletilmesi gerektiğine işaret etmektedir (Özcan, 2006: 9). Buna göre;

*...dış saldırı, yaygın şiddet, yaygın insan hakları ihlalleri, iç çatışmalar ya da kamu düzenini ciddi olarak bozan diğer durumlardan dolayı güvenlikleri, özgürlükleri veya hayatları tehdit altında olduğu için ülkelerinden kaçan kişileri de kapsayacaktır (UNHCR, 2012).*

ABÖ Sözleşmesine ek olarak bu tanımda “yaygın insan hakları ihlalleri” ifadesi kullanılmıştır. Bunun nedeni Latin Amerika’nın güneyindeki iç savaşlar ve siyasi istikrarsızlıktan dolayı bir hayli kişinin insan haklarının ihlal edilmesinin sonucu olarak mağdur durumuna düşmesi şeklinde değerlendirilebilir (Odman, 1995: 54). Cartagena Bildirisi’nin üzerinde BMMYK Yürütme Komitesi tarafından ilgi ile durulduğu, Orta Amerika Mültecileri ve Cartagena Bildirisi konulu 37 sayılı kararında belirtilmiş ve bölgesel sorunların çözümü amacıyla yapılan bu tür bölgesel yaklaşımların kullanılması olumlu bulunmuştur (BMMYK, 1998: 75). Devletlerarasında bu bildirin bağılayıcılığı yoktur. Fakat Amerikan Devletleri Örgütü Genel Kurulu’nda başvuru ve gündemde tutulan bir metin olması nedeniyle dikkate değer bir bildirdir (Özcan, 2006: 11). Ayrıca birçok Orta ve Latin Amerika ülkesi mülteci tanımını iç hukuklarına aktarmışlardır. (Altunışık & Yıldırım, 2002: 9). Tanımı iç hukukuna almayan ülkelerin pratikte Bildiri ile genişletilen mülteci tanımını kullanmalarından dolayı, Cartagena Bildirisi Latin ve Orta Amerika ülkelerinde bulunan mülteciler açısından çok önemlidir (BMMYK, 2001: 123).

#### **1.3.2.6. 1994 Arap Sözleşmesi**

Bölgelerindeki mülteci sorunlarına Arap Ülkeleri Birliği’ne üye devletler kendi bakış açılarından çözüm üretmişlerdir. Mültecilerin Durumunu Düzenleyen Arap Sözleşmesi Arap Ülkelerinde Arap Ülkeleri Birliği Konseyi tarafından 27 Mart 1994 yılında kabul edilmesiyle bölgenin algısına özgü bir metin oluşturulmuştur. İlgili Sözleşme’ de Arap Ülkelerinde Mültecilerin Durumunu Düzenleyen Arap Sözleşmesi’nin giriş bölümünde, üye devletlerin hükümetlerinin, “...dini inançlarından, İslam ve Arap tarihinin köklerine dek uzanmakta olan, insana yüksek hedefler ve insana yüce değerlerle özgürlük ve haklar atfeden ahlaki kurallardan esinlenerek...” hemfikir oldukları ifade edilmiştir. Giriş bölümünde ayrıca ilgili Sözleşme’nin Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair 1967 Protokolü, 1992’deki Arap Dünyasında Mültecilerin ve

Göçmenlerin Korunmasına İlişkin Kahire Bildirgesi, Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair 1951 Cenevre Sözleşmesi ve diğer uluslararası siyasal, kişisel; sosyal, kültürel ve ekonomik haklar sözleşmelerini de teyit ederek imzalandığı ifadesi yer almıştır. Sözleşmeye imza atan devletlerin Giriş Bölümü'nde son olarak karşılıklı kardeşlik bağı içerisinde olmaları dileğinden bahsedilerek bölge içindeki bir istekten bahsedilmiştir (UNCHR, 2014). 1994 yılındaki Arap Ülkelerinde Mültecilerin Durumunu Düzenleyen Arap Sözleşmesi'nde ve Afrika Birliği Örgütü de Cartagena Bildirgesi'nin oluşturduğu düzenlemedeki gibi 1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi'ndeki tanıma kıyasla daha geniş bir mülteci tanımı yer almaktadır. Arap Ülkelerinde Mültecilerin Durumunu Düzenleyen Arap Sözleşmesi'ne göre mültecinin tanımı şöyledir:

1. *Ülkesine yönelik yabancı denetimi, işgal, savaş veya ülkenin tümünde ya da bir kısmında kamu düzeninin ciddi bir şekilde bozulması ile sonuçlanan yıkıcı olaylar veya doğal afetlerin meydana gelmesinden dolayı, ait olunan ülke, yer ya da sürekli ikameti dışında herhangi bir ülkeye sığınmak istemek durumunda kalan kişi.*

2. *Vatandaşı olduğu ülkede ya da vatandaşlığı bulunmuyorsa sürekli ikamet ettiği ülkenin dışında bulunan, etnik kökeni, dini, ırkı, milliyeti veya belirli bir toplumsal gruba ait olması, ya da siyasi fikirlerinden dolayı zulüm görmesi sebebiyle haklı olarak korku duyan ve ülkesine geri dönemeyen veya ülkesinde korunma arayamayan ya da korkusundan dolayı dönmek veya koruma aramak istemeyen herhangi bir kişi (UNCHR, 2014) . İlgili mülteci tanımı düzenlemesinin birinci fıkrasında etnik köken kaynaklı zulüm ögesine; ikinci fıkrasında ise kamu düzenini ciddi şekilde bozan olaylara bir nitelik atfedilerek yer verilmesinden dolayı Arap Ülkelerinde Mültecilerin Durumunu Düzenleyen Arap Sözleşmesi'nin, 1951 Mülteci Sözleşmesi'ne kıyasla daha geniş bir mülteci tanımı benimsediği söylenebilir.*

## **BÖLÜM 2: MÜLTECİ STATÜSÜNÜN BELİRLENMESİ VE MÜLTECİ HAKLARI**

### **2.1. Mülteci Statüsünün Belirlenmesi ve Statüyü Engelleyen Sebepler**

1967 Protokol'ü ve 1951 Sözleşmesi'nde mülteci statüsünün kazanılması için gerekenler sıralamıştır. Bu nedenlerden birine ya da birkaçına birden sahip olması kişinin mültecilik statüsünü kazanabilmesi için gereklidir. Kişinin haklı nedenlere dayalı zulüm korkusu duyması asıl önemli olandır. Nedenlerden sadece biri ya da birkaçı bulunsa bile kesinlikle haklı nedenlere dayalı zulüm korkusu da beraberinde gelmelidir (Altunışık & Yıldırım, 2002: 9). Alt başlıklarda mülteci statüsünün kazanılması için aranılan sebepler incelenecektir.

#### **2.1.1. Yabancı Olmak**

Yabancı olmak, milliyetini taşıdığı ülke dışında bulunma olarak da anlatılabilir (Altunışık & Yıldırım, 2002: 9). Yabancı tanımının uyrukluğa bağlı ile ilişkilendirilmesi, iki kavramın da birbirlerinin karşısında anlam kazanmalarından ve birbirlerinin varlık nedeni olmalarından kaynaklanır (Aybay, 2005: 12). Mültecilik amacıyla başvuru yapılmış ülkede kişinin yabancı sayılması, yani menşei ülkesinin dışarısında bulunması gerekir. Bunun sebebi normalde bir devletin kendi vatandaşını koruması ve bu durumda kişinin uluslararası korumaya ihtiyaç duymamasıdır (Altunışık & Yıldırım, 2002: 18).

1951 Sözleşmesi'nin 1. Maddesinin A fıkrasının 2. bendinde birden fazla vatandaşlığa sahip kişilerden söz edilmiştir. Buna göre; *Birden fazla tabiiyeti olan bir kişi hakkındaki "vatandaşı olduğu ülke" ifadesi, tabiiyetini haiz olduğu ülkelerden her birini kasteder ve bir kişi, haklı bir sebebe dayalı korku olmaksızın, vatandaşı olduğu ülkelerden birinin korumasından yararlanmıyorsa, vatandaşı olduğu ülkenin korumasından mahrum sayılmayacaktır* (İçişleri Bakanlığı, 2012). Bu demektir ki vatandaşlığı olunan ülkelerin en az birinden korunma sağlanma olasılığı olanlara mülteci statüsü verilmez. Mülteci statüsü alabilmek için kişinin vatandaşı olduğu ülkelerin korunması altında olmaması gerekir. Vatansız kişilerin durumu ise hem kişiler hem de devletler açısından büyük sorun teşkil etmektedir. Sözleşmenin 1. Maddesinde yer alan

tanıma göre vatansız kişi; “...kendi yasalarının isleyişi içinde hiçbir devlet tarafından vatandaş olarak sayılmayan kişi” (UHDİGM, 2012) anlamındadır.

Bu tanım hukuki manada (de jure) yabancıları da içine almakta ancak vatandaşlığı bir ya da daha fazla ülke arasında tartışma yaratan fiili (de facto) vatansızları veya herhangi bir biçimde kendisine vatandaşlık belirlemeyi başaramamış vatansızları kapsamamaktadır (BMMYK, 1997: 226). Vatansızlar tüm devletler tarafından yabancı sayılmaktadırlar (Aybay, 2005: 19). Devlet ile kişi arasında vatandaşlık kavramı ile hukuki bir bağ kurulmaktadır. Devlet ile birey arasındaki hukuki bağ, soy, devletin toprağında uzun zaman boyunca oturma veya doğum yeri gibi faktörlerden dolayı oluşur (BMMYK, 1997: 25). Sözleşme'nin 1. Maddesi, doğumla oluşan vatansızlık durumunun önüne geçmeyi amaçlar ve buna göre annesi taraf devletlerden birinin vatandaşı ise doğan çocuk da annesinin vatandaşlığını kazanacaktır. Genel olarak sözleşmede, bir devlet ile arasında soy ya da doğum yolu vasıtasıyla bir bağ bulunan kişinin, vatansız kalmamasına yönelik vatandaşlık alabilme yolları tarif edilir (BMMYK, 2003: 113).

Bunların dışında vatandaşlık haklarından bahseden uluslararası belgeler de bulunmaktadır. 1951 Cenevre Sözleşmesi, eğitim, görev, tatil, iş seyahati şeklinde türlü nedenlerden dolayı ülkesi dışında bulunan ve bu arada mülteci statüsü kazanmak için başvuruda yapan kişileri de kapsamaktadır (Odman, 2004: 24). Kişi yurtdışında bulunuyorken devlete karşı sözlü açıklamalar yapabilir veya bazı eylemlerde bulunabilir. İltica başvurusuna bu durumdaki kişiler de başvurabilir. Burada asıl önemli olan kişinin sözlü açıklamaları ve eylemlerini maksatlı bir şekilde yapmamış olduğudur. Yapılmış olan açıklama ve fiiller iyi niyet çerçevesini aşıyor ise, kişinin yaptığı başvurunun ertelenmesi ihtimal dâhilindedir (Odman, 2004: 24). Ancak kişi mülteci statüsünü kazanmak için yurtdışındayken devlete karşı maksatlı eylemlerde bulunur ve eylemde bulunan kişilerin ülkesine geri dönme olasılıkları yoksa kişi tarafından yapılacak başvuru bu haliyle değerlendirmeye alınır. Önemli olan kişinin yaptığı konuşmalar ve eylemlerden kendi ülkesindeki makamların haberinin olup olmadığı ve eğer makamlar haberdarsa durumun nasıl karşılandığının tespit edilmesidir (BMMYK, 2000: 29).

### 2.1.2. Korku, Zulüm ve Baskı Etmenleri

Öznel nitelikteki korkunun sebebi herkeste ki algının farklılığındandır. Bir insanın aşırı şekilde korktuğu olay bir başka kişide aynı etkiyi yaratmayabilir. Korku kriteri mültecilik statüsünün belirlenmesi sürecinde incelenirken kesinlikle başvuran kişinin ülkesindeki yasalar, ülkesinin koşulları ve bu yasaların uygulanış biçimi dikkate alınmalıdır (Odman, 2004: 26).

Kişinin korku duyması için mutlaka zulme uğraması gerekmez, zulme uğrama ihtimali olanların sahip olduğu korku da haklı korku nedeni şeklinde görülebilir. Kişinin korkusunun kendisi ile ilgili olması koşulu da aranmaz (Odman, 2004: 27). Zulüm de aynı korku gibi öznel nitelik taşımaktadır ve hangi tür olayların tam olarak zulüm sayılmasına karar verilmesi de genellikle zordur. Kişinin aile yaşantısı, geçmişi, kişilik özellikleri gibi insan hakları göstergeleri hesaba katılarak değerlendirme sağlanmalıdır.

Zulüm ve baskıya uğrama konusunda haklı bir korkunun varlığı mülteci statüsü kazanmanın ikinci şartıdır. Zulme uğramaktan kaynaklı haklı nedenlerle korku unsurunun kaynağı “zulüm” kavramıdır. 1951 Cenevre Sözleşmesi’nde bu kavram bilinçli olarak tanımlanmayarak zamanla gündeme gelme ihtimali olan zulüm türlerinin Sözleşme’nin kapsamı dışında kalması sağlanmıştır. Zulüm, acı verme, işkence, haksızlık şeklinde tanımlanabileceği gibi; zulüm olarak tabir edilen eylemin kasıtlı da olması gerekmektedir (Altunışık & Yıldırım, 2002: 10). Öznel ve nesnel olmak üzere bu şartın iki yönü mevcuttur. Kişinin yaşadığı korku, kişinin öznel olarak kişilik özelliklerine bağlı gerçekleşir. Başvurusunun ana nedenini oluşturan bu korkunun zulme uğrama sebebi ile oluşup oluşmadığı konusu, kişinin öznel yönünün de dikkate alınmasıyla değerlendirilecektir. 1951 Cenevre Sözleşmesinin 1.Maddesinde *"zulme uğramaktan haklı nedenlerle korkma veya başka bir ifade ile haklı nedenlere dayanan zulüm korkusu"* ifadesi yer almaktadır. Hem uluslararası belgeler hem de sözleşmede zulmün tanımı yapılmamıştır ve bireyin zihinsel ve bedensel bütünlüğü (yaşama hakkı, kötü muamele ve işkenceyle insanlık dışı cezalandırma yasağı ve zorla çalıştırma yasağı, zorla kaybetme yasağı, hukuk karşısında birey olma hakkı), kişi güvenlik ve özgürlük hakkı, ayrımcılık yasağı (tutuklama, hapis yasağı, keyfi gözaltı), bireyin ülkesinden ayrılma ve ülkesine geri dönme hakkı, ifade, inanç ve düşünce hakkı, suçluluğu kanıtlanana dek masum

sayılma ve adil yargılanma hakkı, ailenin dokunulmazlığı ve kişisel mahrumiyet gibi hakların koruma gerektirmesi şeklinde ihlali olarak değerlendirilebilir (Peker, 2002: 19-20).

Zulüm, devletin korumasının zayıf olması halinde temel insani hakların sistemli ve devamlı olarak ihlal edilişi şeklinde kabul edilir (Odman, 2004: 94). "Devlet adına yapılmış olan baskılar veya ihlal ve zulümler, genellikle biçimsel meşruiyet veya yasallık görünümü taşımaktadır. Bundan dolayı bu tür uygulamalar, mevzuatın veya yasaların kötüye kullanılması ya da belirli durumda onlar açısından olumsuz sonuçlar doğuracak şekilde uygulanması olarak da ortaya çıkabilmektedir. Devletin kişinin temel haklarına ciddi zarar riski getiren veya ihlal eden uygulamalara karşı belirli insanlara faal hak arama yolları sağlamamış olması veya bu tür hak arama yollarının var olmasına rağmen o kişilerin durumunu iyileştiremiyor olması, o kişilere yönelik baskının önemli bir göstergesidir" (Peker, 2002: 21).

Temel hak ve özgürlüklerin devlet haricinde organlar veya gruplarca ihlal edilmesinin devletin yükümlülüğünü ortadan kaldırmadığından dolayı zulmün doğrudan devlet eliyle gerçekleşmesi gerekmez. Bununla beraber Avrupa devletlerinden bazıları, Kanada, Avustralya ve ABD, sığınma taleplerinin değerlendirilebilmesi için devlet zulmü şartını aramaktadırlar. Sözleşmenin bu meselede belirli bir tanıma sahip olmamasıyla beraber devlet tarafından korunmaması veya korunamama durumu esas alınır. Zulme uğramanın fiilen gerçekleşmediği, güvenlik tehlikesi oluşturabilecek şartların bahsinin geçmesi de zulüm ile ilgili dikkat çeken diğer bir noktadır (Odman, 1995: 97). Korku ögesi şüphesiz kişiden kişiye farklılık gösterir fakat bahsi geçen korkunun ülke şartlarından yola çıkılarak anlaşılabilir duruma gelmesine haklı nedenler ifadesi işaret eder özellikle yorumlanmaktadır (Odman, 1995: 96).

Zorlayıcı nedenler olmadığı sürece bireyin yaşadığı ülkeden ayrılmayacağı temel varsayım olmak üzere, haklı sebepler; kıtlık, ekonomik şartlar, doğal afetler dolayısıyla ülkelerini terk etmek durumunda kalanların mülteci statüsü kazanmalarını engelleyecek dar bir kapsam ile ele alınır. Bununla beraber zulüm korkusunun haklı bir nedeninin olup olmadığının hangi organlarca ve tespit edilme şekli sığınma hakkından yararlanma açısından önemlidir. BMMYK El Kitabı'nda "olayın içinde gerçekleştiği koşulların



yeterince açık olmaması durumunda kişinin beyan ettiklerine inanmak ve bundan dolayı başvuruda bulunanın kişisel, ailevi geçmişinin, belirli din, milliyet, ırk, siyasal veya sosyal gruplara üyelik durumunun kendi durumuyla ilgili değerlendirmelerin ve geçirdiği deneyimlerinin kısaca başvurusuna kaynak oluşturan asıl nedenin korku olduğunu ortaya koyan her unsurun dikkate alınması." önerilmektedir. Bu demektir ki zulüm korkusunun haklı sebeplere dayanmasının ispatı aslen bireye aittir fakat açıklık olmadığı durumda kişilerin beyanlarından da faydalanılabilir. Başvuran kişiden, zulme uğrama korkusunun nesnel kanıtlar ile ispat edilmesinin beklenilmesi aslında sığınma hakkının daraltılması anlamını taşımaktadır (Peker, 2002: 22). Baskının doğrudan veya dolaylı bir şekilde sorumlusu olan devletin kanıtları ortada bırakması ailesini terk eden insanların kendi durumlarına dair objektif kanıtlara sahip olmaları durumunun zor olması gibi imkânsızdır.

### 2.1.3. Statünün Alınmasını Engelleyen Nedenler

Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme'nin F Bendinde Mültecilik Statüsü verilecek bu kapsama herhangi bir şekilde giremeyecek kişilerin hallerinden söz edilmektedir. Yani, *"barışa karşı suç, savaş suçu veya insanlığa karşı suç gibi suçlar için hükümler koyan uluslararası belgelerde tanımlanan bir suç işlediğine; mülteci sıfatıyla kabul edildiği ülkeye sığınmadan önce, sığındığı ülkenin dışında ağır bir siyasi olmayan suç işlediğine; Birleşmiş Milletler'in amaç ve ilkelerine aykırı fiillerden suçlu olduğuna dair hakkında ciddi kanaat mevcut olan bir kişiye Mültecilik Statüsü verilmeyecektir."* Gayet anlaşılır ifadeler ile belirtilen bu savaş suçu, siyasi olmayan ağır suç, insanlığa karşı suç şeklinde kavramlar mültecilik talebinin takip edilmesi sırasında incelenecek kavramlardır. Bununla birlikte ulusal mevzuat gereği tüm ülkelere yerine getirilecektir. Yapılan eleştirilerde üstte belirtilmiş olan mültecilik statüsünün tanınmayacağına dair koşullar vardır. Suçu henüz ispatlanmamış kişinin, kapsamı içeriği meçhul olan "ciddi kanaat" durumuna bağlı şekilde insan haklarından mahrum edilmesine neden olacak ve keyfiliği doğuracak, masumiyet ilkesiyle aykırılık oluşturan durum sözleşmenin düzenlemesidir (Balkız, 2002: 34).

Öbür taraftan yine Sözleşmeden yararlanamayacak konumda olan kişilerden Sözleşmenin D ve E Bentlerinde bahsedilmektedir. BMMYK dışında, başka bir BM

örgütü veya organından hala yardım ya da koruma gören kimselere bu Sözleşme uygulanmayacaktır. Faydalandıkları bu tür yardım ve korumalar herhangi bir nedenle son bulan kişiler, durumları BM Genel Kurulu'nun konu ile alakalı uygun kararları sınırlarınca kesin bir şekilde halledilmeden işbu Sözleşmeden tamamıyla faydalanırlar. Yaşadığı ülkenin yetkili makamları tarafından o ülkenin vatandaşlığına sahip olan insanların sahip olduğu yükümlülük ve haklara sahip sayılan birine bu Sözleşme uygulanmayacaktır. Ülkelerin Sözleşmeye ekledikleri çekincelerden bu kısımda bahsetmekte fayda vardır. Çünkü özellikle 1967 Protokolüyle düzenlenmek istenilmekte olan coğrafi sınırların kaldırılması ilkesi devletlerin arzusuna bırakılmıştır. Sözleşmeye taraf birçok ülke, Türkiye de dahil olmak üzere, coğrafi sınırlamaya çekince göstermiştir. Yani dünyanın herhangi bir yerinden gelmiş insanlar mülteci tanımına alınmayacak ve bundan faydalanamayacaktır. Yalnızca Avrupa'dan gelmiş insanlar Sözleşmeyle belirtilmiş haklardan, ülkelerin ulusal yönetmeliğine göre faydalanabileceklerdir.

Mültecilik statüsü elde edebilmiş birinin hangi durumlarda bu statüsünü kaybedeceği, Sözleşmenin 1. Madde C kısmında ele alınmaktadır. Sözleşmenin 1. Madde A kısmında belirtilmiş hükümlerin kapsamı dâhilindeki herkes yani yukarıda açıkça belirtildiği şekilde mültecilik tanımına giren herkesin vatandaşı bulunduğu ülkenin korunmasından kendi isteği ile tekrar yararlanması halinde veya vatandaşlığını kaybetmesinin ardından kendi isteğiyle tekrar kazanması veya yeni bir vatandaşlık kazanıp vatandaşlığını yeni kazanmış olduğu ülkenin korumasından faydalanıyorsa ya da kendi isteğiyle terk ettiği veya zulüm korkusundan dolayı dışında olduğu ülkeye kendi isteğiyle tekrar yerleşmek için dönmüş ise ya da mülteci olarak tanınmasına olanak veren şartlar ortadan kalktığından dolayı vatandaşı olduğu ülkenin korumasından faydalanmaktan sakınmaya devam edemez ise mültecilik statüsünü kaybedecektir. Öbür taraftan tabiiyetsiz olanların durumu da ayrı olarak belirtilmiştir. Tabiiyetsiz olup mülteci tanınmasına neden olan şartlar ortadan kalktığından dolayı, ikametgâhının olduğu ülkeye geri dönebilecek durumdaysa; sadece 1. Madde C Kısım 6. Fıkraya göre, normal oturma izninin olduğu ülkeye dönüşü kabul etmemek için daha önce yaşadığı zulüm ile ilgili haklı nedenler gösterebilen, bu sözleşmenin 1. Maddesi A kısmının kapsamı dâhilindeki bir mülteciye uygulanmayacaktır. İşbu Sözleşme'nin bu kişiye dair uygulanması son bulacaktır. Bu da demektir ki kişinin mültecilik statüsü kaybolacaktır (Peker, 2002: 45).

1. maddenin A Kısmının kapsamına giren, vatandaşı olduğu ülkenin himayesinden yararlanmayı reddetmek için önceden geçerli zulme ait haklı sebepler ileri sürebilen bir mülteciye, 1.madde C Kısmı 5. Fıkrasında tatbik olunmayacağı belirtilmiştir. Mültecilik statüsünün kaybedilmesi koşulları ve şekli de yine öbür konular gibi bütün ülkelerin kendi ulusal mevzuatıyla ilgili prosedürlerin uygulanmasıyla sağlanacaktır. Yukarıda belirtilen Sözleşme ilkeleri taraf ülkeler yalnızca referans olma özelliğindedir (Balkız, 2002: 35).

## **2.2. Mülteci Hakları**

1951 Cenevre Sözleşmesinde mültecilerin korunması amacıyla bir takım haklar ile statüleri koruma altına alınmıştır bu haklar şunlardır.

### **2.2.1. Geri Gönderilmeme Hakkı**

1951 Cenevre Sözleşmesi'nin 33. Maddesinde mülteci hukukunun temel öğelerinden biri olan geri göndermeme ilkesi yer almaktadır. Maddede yer alan hüküm şöyledir: *"Hiçbir Taraf Devlet, bir mülteciyi, ırkı, dini, tâbiyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri dolayısıyla hayatı ya da özgürlüğü tehdit altında olacak ülkelerin sınırlarına, her ne şekilde olursa olsun geri göndermeyecek veya iade ("refouler") etmeyecektir."* 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne taraf olan ülkelerin bu maddeye çekince koyma hakkının olmaması geri göndermeme ilkesinin en önemli özelliğidir. Ayrıca Diğer Zalimce veya İşkenceye, Onur Kırıcı veya İnsanlık Dışı Muamele veya Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nde, Herkesin Zorunlu Ortadan Kaybolmalara Karşı Korunmasına İlişkin Birleşmiş Milletler Bildirgesi'nde, Keyfi, Yargısız ve Hukuk Dışı İnfazların Etkili Bir Şekilde Önlenmesi ve Soruşturulmasına İlişkin Birleşmiş Milletler İlkelerinde, İnsan Haklarını ve Temel Özgürlüklerini Korumaya Dair Avrupa Sözleşmesi'nde zulüm riski olan yere göndermeme ilkesi yoruma bağlı veya açık bir şekilde vurgulanmaktadır. BMMYK, yukarıda belirtilmiş Sözleşmelere taraf olsun veya olmasın geri göndermeme ilkesine aykırı davranış gösteren ülkelere müdahalede bulunmakta ve gereken hallerde kamuoyunu bilgilendirmektedir. Yukarıda belirtilen hakların dışında, konut edinme hakkı, yargı hakkı, sosyal yardım alma hakkı, sosyal sigorta ve çalışma mevzuatından yararlanma hakkı, eğitim hakkı, sınır dışı

edilmeme hakkı, dernek kurma veya katılma hakkı, 1951 Cenevre Sözleşmesi'nde medeni haklardan yararlanma hakkı hakları mültecilere tanınmıştır.

### **2.2.2. Menkul ve Gayrimenkul Edinme Hakkı**

Uluslararası Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi (UEKSHS)'nin yeterli yaşam düzeyi kapsamında, İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin uygun bir hayat düzeyi kapsamında andıkları “konut” ifadesi, barınma hakkına gönderme yapar. Yeterli barınma hakkının ayrıntılarına, Birleşmiş Milletler Sosyal Haklar, Kültürel ve Ekonomik Komitesi'nin yeterli yaşam düzeyinin içinde olduğu EKSŞS'nin 11. Maddesinin 1. Fıkrasını yorumladığı 4 No.lu Genel Yorumunda yer verilmiştir. Komite'nin 4 No.lu Genel Yorumunun birinci paragrafında yer verildiği üzere, yeterli bir yaşam düzeyi hakkı yeterli bir barınma hakkının temelini oluşturur ve tüm kültürel, sosyal ve ekonomik hakların kullanılmasında da temel bir öneme sahiptir. Yeterli barınma hakkı, komiteye göre, yalnızca “barınağı yalnızca bir mal şeklinde gören veya başını sokabileceği bir çatı sağlayabilen barınakla özdeşleştiren, sınırlı ve dar” bir anlama sığdırılmaz. Yeterli konut hakkından bahsediyor olabilmek için barınılan yerin “barış içinde, güvenli ve insanlık onuruna sahip bir biçimde bir yerde yaşama hakkı”nı sağlayabilen bir yer şeklinde nitelendirilebilmesi gerekir.

Barınma hakkının, Sözleşmedeki hakların temeli olduğu belirtilmiştir, ekonomik kaynaklara erişim ya da gelir düzeyine bakılmadan tüm kişiler için güvence altına alınmasının gerekli olduğu, “insanlık ailesinin tüm üyelerinin doğuştan sahip oldukları insanlık onuru” gereğince de, dikkatlice yorumlanması gereken bir haktır. Hak olarak konutun yeterliliği, kültürel, ekonomik, sosyal, ekolojik, iklimsel ve diğer etmenlerin etkisi ile farklılık gösterebilmesine rağmen, Komite, devletlerin bu hakla ilgili bütün hallerde gözetmeleri gereken bir grup niteliklerin olduğunu da ifade etmektedir. Buna göre, kullanım hakkının yasal güvenliğinin sağlanması, yeterli barınma hakkı, altyapı, tesis, hizmet ve malzemenin karşılanabilirliği, erişilebilirliği, kullanılabilirliği, oturulabilirliği, sağlık bakım hizmetlerine, okullara, çocuk bakım merkezlerine, iş imkânlarına ve öbür sosyal imkânlara erişim hakkı tanıyacak bir yerleşim yerinde olmasına olanak veren yerleşim yerini ve kültürel uyumu da içermek zorundadır. Barınma hakkıyla ilgili, “konut edinme hakkı”na Mülteci Sözleşmesi'nde yer verilmektedir. Taraf

lkeler, Sözleşme'nin 21. Maddesinin 1. Fıkrasına göre, konut edinme hakkını kamu makamlarının kontrolü dâhilinde olduğu oranda veya yönetmelik ve yasalar ile düzenlediği, ülkelerinde ikamet etmekte olan mültecilerle aynı şartlar altında olan yabancılara uygulanandan daha az olmayacak şekilde ve olabildiğince müsait bir muamele sınırları içinde sağlayacaklardır. Mültecilerin konut edinebilmesinde, bu hükmü ile Mülteci Sözleşmesi, kendileri ile aynı koşullar içerisinde buldukları yabancılara uygulananla eşit bir muamele uygulanacağı söylenerek mültecilerin konut edinebilme hakkını da yabancılar ile beraber şartlar ve imkânlara bağlı bir tutuma bırakmıştır. Özel durumları bulunan bu insanların barınma hakları, konut edinme hakkına dair bu genel düzenleme ile diğer yabancılara denk bir konumda tutulmuştur.

Bu manada mültecilere dair kararlar içermekte olan 1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi'nin, mültecilerin barınma hakkıyla ilişki kurulabilecek bu tek maddesinin de ülkelere mültecilerin nasıl ve nerede barındırılacakları hakkında standartlar önermediği görülür. Mülteci Sözleşmesi'nin barınma hakkını yalnızca "konut edinme hakkı" eklinde ele alan yaklaşımı, devletin ülkesindeki kişilerin barınma hakkına dair pozitif görevlerini gündeme getirmemekle beraber, barınmayı sosyal bir hak olma durumundan da çıkarmaktadır. Hlbuki barınma hakkı, kişilerin toplumda güvenle yaşayabilmesi, yani kişilerin güvenle toplumsallaabilmesi için olmazsa olmaz bir haktır. Bireye göre barınma hakkının kullanılması "konut" anlamına gelmektedir. Bir başka anlamda, barınmanın sosyal bir hak olarak, konut hakkı olarak somutlaması devletlere pozitif yük yüklediği noktadadır. Bu manada, devletlerin önemli bir yükümlülüğü, devletlerin barınma hakkı alanında "konut hakkı" sınırları içinde gündeme gelir.

Konut hakkı, barınma hakkının içinde konut edinme hakkından farklı bir unsuru temsil ederek, kişilere başka özgürlük ve hakları denemesi için koşul ve ortam sağlamaktadır. Böylelikle devlet, toplumda mülteciler gibi avantajsız konumda olan kişilerin bu hakka eriebilmelerine destek vermediği sürece, bireylerin çalışma, eğitim, sağlık gibi türlü sosyal haklardan faydalanmasının da bir anlamı kalmayacaktır. Bu hakların tümünün insan haysiyeti kapsamındaki yaşam içinden ele alınmasının gerekliliğinden dolayı da konut hakkının bütün bu hakların temeli olduğunu söylemek doğru olacaktır.

Mülkiyet Hakkı: 1951 Cenevre Sözleşmesinin 13.Maddesine göre, *Taraf Devletler, menkul ve gayrimenkul mülkiyet edinme ile buna bağlı diğer hakları, menkul ve gayrimenkul mülkiyete ait kira ve diğer sözleşmelerle ilgili hakları, her mülteciye, mümkün olduğu kadar müsait ve her halde genel olarak aynı koşullardaki yabancılara sağlanandan daha az müsait olmayan bir şekilde uygulayacaktır* (BMMYK, 1998: 72). *Yabancılar hukukunda taşınır mülkiyetten yararlanma konusunda yabancılar ile vatandaşlar arasında bir fark gözetilmez* (Aybay, 2005: 178-179).Ancak taşınmaz mülkiyet konusunda aynı şey geçerli değildir. Taşınmaz malın devletin topraklarıyla, yani mutlak egemenliği ile ilgili olduğundan devletler ülke topraklarında taşınamayan mal elde etmeleri hususunda bir takım sınırlar getirilebilmektedir. Bireylerin herhangi bir sınırlama uygulanmaksızın taşınmaz mal elde edebileceğiyle ilgili hükümler uluslararası hukukta yoktur (Aybay, 2005: 179)

Mülkiyet hakkı, sınai ve fikri mülkiyet haklarını da kapsamaktadır. İnsanların çaba ve fikirleri sonucu meydana gelen ürünlerin devlet yolu ile korunması fikri mülkiyet şeklinde ifade edilebilir (Soyak, 2012: 1). Buluş özelliğine sahip fikir ürünlerinin faydalı model, patent gibi unvanlar ile korunmasıyla birlikte endüstriyel tasarımların marka ve ticari unvanlara yönelik kanunlar aracılığıyla korunma durumunu içermesine sınai mülkiyet hakkı denir (Soyak, 2012: 2).

### **2.2.3. Çalışma Hakkı**

Maddi anlamda destek, ülkesindeki zulümden kaçarak sığındıkları ülkede hayatta kalmaya çalışan mülteciler için zorunlu bir ihtiyaçtır. Ancak verilen maddi destekler mültecinin iyi koşullar altına yaşaması için yeterli olmayabilir. Bundan dolayı çalışma hakkı gibi en temel insan haklarından birisi olan bir hakkın mültecilere verilmesi gereklidir. Mültecilere çalışma hakkı, 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi'nde 17, 18 ve 19. Maddelerde verilmiştir. Ancak yabancılardan daha az müsait olmama koşulu, 18 ve 19. Maddelerde bahsedilen çalışma hakkının uygulanma aşamasında vardır. Bu da demektir ki bir ülkenin vatandaşı olmayan birine çalışma hakkı verilmediğinde mülteciler de bu haktan yararlanamaz. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara Dair Sözleşmenin 6. maddesinde çalışma hakkı ile ilgili *“Bu Sözleşmeye Taraf Devletler herkesin çalışma hakkını tanır ve bu hakkı korumak için gerekli tedbirleri alır. Çalışma hakkı, herkesin*

*kendi seçtiği ve girdiği bir işte çalışarak geçimini sağlama imkânına ulaşma hakkını da içerir” hükmü yer alır. Bu da demektir ki bütün insanlara ve böylece mültecilere çalışma hakkı verilmiştir. Ancak Sözleşmede yer alan 4,4 maddede bütün hakların toplumun refahını bozması halinde kısıtlama yapılabileceği vurgulanır. Türkiye’de 4 Temmuz 1989 tarihli, 3581 Onay Kanunu ve 20215 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanıp yürürlüğe girmiş olan Avrupa Sosyal Şartı, imza atan ülkelerin ekonomik ve sosyal anlamda gelişmelerini amaçlayan bir sözleşme özelliği taşımaktadır. Çalışma haklarını düzenleyen Sözleşme mültecilerle ilgili olarak ek maddesinde:*

*“Her Akit Taraf, Mültecilerin Statüsüne dair 28 Temmuz 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesinde tanımı verilen ve ülkesinde yasal olarak bulunan mültecilere, herhangi bir durumda en azından adı geçen Sözleşmeye ve bu kimselere uygulanan başka belgelere göre kabul ettiği yükümlülükler düzeyinde olmak üzere olabildiğince uygun davranmayı taahhüt eder” demektedir. Sığınmacı durumunda olup Türkiye’de kalanlara çalışma izni genellikle süreli olarak verilir. Normal süre 1 yıl olmak üzere gerektiği takdirde önce 3 yıl arkasından da 6 yıl şeklinde uzatma yapılabilmektedir. Bireyin başka bir işte çalışmak istemesi durumunda tekrar çalışma izni alması gerekmektedir.*

#### **2.2.4. Dini Vecibeleri Yerine Getirme Hakkı**

1951 Cenevre Sözleşmesi’nin 4. Maddesine göre, *Taraf Devletler, ülkelerindeki mültecilere, dini vecibeleri yerine getirme hürriyeti ve çocuklarının dini eğitim hürriyeti bakımından en az vatandaşlarına uyguladıkları muamele kadar uygun muamele uygulayacaklardır* (Altuğ, 1967: 93-94).

*Din, türlü kutsal değerlere, doğüstü güçler ve Tanrı’ya tapınma ve inanmayı sistemleştirmiş toplumsal bir kurum şeklinde tanımlanabilir. İnsanlar tarih boyunca dinleri ve inançları için savaşmışlardır. Uluslararası sözleşmeler ile insanlarca kutsal olan din koruma altına alınmıştır. 1951 Cenevre Sözleşmesi’nin 4. maddesinde “Taraf Devletler, ülkelerindeki mültecilere, dini vecibelerini yerine getirme hürriyeti ve çocuklarının dini eğitim hürriyeti bakımından, en az vatandaşlara uyguladıkları muamele kadar uygun muamele uygulayacaklardır” hükmü yer alır. Vatansız Kişilerin Hukuki Durumuna Ait Birleşmiş Milletler Sözleşmesi’nin 4. Maddesinde 1951 Cenevre*

Sözleşmesi'ndeki maddenin bir benzeri yer alır. Bir devletin kendi vatandaşlarına tanıdığı din eğitimi ve ibadet özgürlüğünü vatansız kalmış insanlara da tanınması gerektiği maddede vurgulanmaktadır. İnsan Hakları Beyannamesi'nin 18. Maddesinde din özgürlüğü korumaya alınmaktadır. Maddede “*Herkesin düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne hakkı vardır. Bu hak, din veya topluca, açık olarak ya da özel biçimde öğrenim, uygulama, ibadet ve dinsel törenlerle açığa vurma özgürlüğünü içerir*” hükmü yer alır. Maddede yer alan kavramlar yalnızca semavi dinlerin değil herhangi bir inancın koruma altında olmasının gerekliliğini vurgulamaktadır. Birinin özgürlüğünün başladığı yerde diğer kişinin özgürlüğü bitmektedir. Çocuğun din, vicdan ve düşüncelerine saygı gösterilmesinin gerekliliği Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 14. maddesinin 1. Bendinde vurgulanırken 3. bendinde de diğer insanların temel özgürlük ve haklarını korumak amacıyla, bireyin inandığı değerleri açıklama özgürlüğüne sınırlama yapılabilir denilmektedir. Yukarıda bahsedilen sözleşmelerin haricinde İnsan Haklarını ve Temel Özgürlüklerini Korumaya Dair Avrupa Sözleşmesi'nin 9. maddesinde, inanç ve din hürriyeti Her Türlü Hoşgörüsüzlüğün ve Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına Dair Bildirgenin 1. Maddesinde korumaya alınmıştır.

### **2.2.5. Eğitim Hakkı**

BM Kültürel, Sosyal ve Ekonomik Haklar Komitesi'nin Eğitim Hakkına dair 13 numaralı Genel Yorumunca eğitim hakkı, başka insan haklarının gerçekleşebilmesi için oldukça gerekli bir insan hakkıdır. Sosyal ve ekonomik açıdan avantajsız durumda olan çocuk ve yetişkinleri toplumun büyük çoğunluğunun sahip olduğu imkânlardan yoksun bırakıp toplum dışına iten hallerden kurtulmalarını sağlayan “güçlendirici hak” eğitim hakkıdır (BM, 1999) Uluslararası insan hakları belgelerinde eğitim hakkı ele alındığında, ilköğretim veya temel eğitimin öne çıktığı görülür. Temel eğitim ve ilköğretim aynı anlama gelmemelerine rağmen ikisi de aynı amaca sahiptir. İlköğretim, Herkes İçin Eğitim Dünya Bildirgesi'ne göre, “aile dışında çocukların temel eğitimlerini temin eden sisteme denir”. Kişilerin yeterliliklerini geliştirebilip hayatlarını devam ettirebilmeleri, kalkınmaya katkı yapmak, onurluca yaşamak ve yaşam kalitesini yükseltmek, öğrenmeyi sürdürmek ve bilinçli kararlar alabilmek için ihtiyaç duyacağı sözlü ifade, okuma yazma, problem çözme ve sayı sayma şeklinde öğrenme araçlarıyla yetenek, değer, tavır ve bilgi gibi temel öğrenim içeriğinin kapsanması amacıyla temel eğitim tanımlanmıştır.



BM Kültürel, Sosyal ve Ekonomik Haklar Komitesi'nin Eğitim Hakkıyla ilgili 13 numaralı Genel Yorumunca temel eğitim yalnızca ilköğretime gitmemiş veya ilköğretimi bitirmemiş kişilerin sahip olduğu bir hak olmayarak, temel eğitim gereksinimlerini hala giderememiş tüm bireyleri kapsar. Bu manada, temel eğitim olarak ilköğretim seviyesinde eğitimi ifade etmek ve ilköğretimin tüm bireylere açık olduğunu söylemek olasıdır; fakat bu vurgularla temelde yapılmak istenen yine de çocukların eğitiminin olduğu belirtilmelidir. Temel eğitimin ön plana çıkarıldığı, öğretim ve eğitim hakkının tüm kişilere sağlanmasının gerektiğini ifade eden İHEB maddesi düzenlemesinde görülür. İHEB'in 26. Maddesinin 1. Fıkrasında tüm bireylerin öğrenim hakkına sahip olduğunun söylenmesinin ardından, ilköğretimin zorunlu olduğu hiç olmazsa öğrenimin temel ve ilk evrelerinde ücretsiz olacağı vurgulanmış; devletlerin özellikle temel eğitimden olmak üzere, temel eğitimden sorumlu oldukları belirtilmek istenmiştir. İHEB'e göre, yükseköğretim liyakatlerine göre mesleki ve teknik eğitimden tüm bireyler faydalanabilecektir ve bunların tüm bireylere açık olması gereklidir; fakat temel eğitim seviyesindeki eğitim, devletin erişimi sağlamak ile sorumlu olduğu ve pozitif edimde bulunmak ile sorumlu olduğu eğitimidir.

UESKHS'nin 13. Maddesi ile bütün bireylerin eğitim alma hakkına sahip olduğunu belirtmesinin ardından, ilköğretimin taraf devletlerce ücretsiz ve zorunlu şekilde sağlayacakları eğitim düzeyi olduğu eklenmiştir. Böylelikle ESKHS de İHEB'in yaptığı gibi, devletlerin ilköğretimi temel eğitim seviyesindeki eğitim hakkından sorumlu olacak şekilde tüm bireylere parasız olarak temin etmekle temel eğitimi zorunlu hale getirmek yolunda pozitif vurgu yapmaktadır. Çocukların eğitim hakları, Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 28 ve 29. maddelerinde düzenlenmiş, taraf olan devletlerin, eğitim hakkının fırsat eşitliği temelinde sağlanması ve çocuğun eğitim hakkının kabul edilmesini sağlamakla yükümlü olduğu söylenmiştir. Bu durum mülteci çocuklar açısından sığınan ülkenin toplumuyla uyum sağlamaları bakımından olumludur. Böylelikle çocuğun hayatının mühim bir parçasından yoksun olması durumu da sadece sığınma olgusunun sınırları içinde olmasından dolayı önlenebilecektir. 1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi'nde mültecilerin eğitim hakkına dair yapılan düzenleme, ESKHS ve İHEB ile aynı anlayışı içermektedir. Sözleşmenin 4. bölüm dâhilinde düzenlenen "Sosyal Durum" isimli "Eğitim" başlıklı 22. Maddesinde temel eğitime diğer

seviyedeki eğitim fırsatlarından ayrı ve farklı bir şekilde ilk kez değinilmiştir. Bu düzenlemenin 1. fıkrasında, Taraf Devletlere, mültecilere vatandaşlar ile temel eğitim konusunda eşit muamele yapılacağına söylenmesi üzerine devlete vatandaşların temel eğitimine dair hangi olanaklar tanınmış ise, mültecilere de eşit olanakları tanımak ile ilgili bir sorumluluk yüklemiştir. BMMYK İcra Komitesi'nin 47 No.lu Kararı'nda mültecilerin vatandaşlarla temel eğitim hususunda eşit davranılması ilkesi benimsenerek bütün mülteci çocukların kültürel kimliklerine uygun bir şekilde, sığınılan ülkeye uyum sağlama ve bu ülkeyi anlayabilmelerine yardımcı, tatmin edici bir miktarda eğitim hakkından faydalanmaları gerekeceği belirtilmiştir (UNCHR, 1987).

Mültecinin yaşadığı yerle ilgili bir tanımın temel eğitim düzenlemesinde yer almaması, ülkede kalması yasal durumda olmayan mültecilerin Sözleşmedeki temel eğitim hakkından faydalanmalarını muhtemel kılmaktadır. 1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi'nin 22. maddesinin 2. fıkrası temel eğitimin haricinde kalan eğitim hakkıyla ilişkilidir. Taraf Devletler, mültecilerin mesleki, yükseköğrenim ya da teknik eğitim imkânından yabancılara yapılmış işlemden az olmayan şekilde faydalanmalarını sağlayacaktır. Bu anlamda mültecilerin temel eğitim harici eğitimleri mümkün mertebede kendi lehine olacak şekilde yabancı okullardan alınmış diplomalar ve mezuniyet belgeleri kabul edilmesi biçimiyle bütün harçlardan muaf olacak şekilde sağlanacak, bundan başka ilgili şahısların burs imkânlarından yararlanmaları da mümkün hale getirilecektir. Temel eğitim düzeyi dışındaki eğitim meselesine 1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi ile birlikte Ekonomik ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'nin ilgili maddesinde de değinilmektedir. Bu düzenleme ile mesleki ve teknik eğitimle yüksek eğitim, bilhassa ilk başta verilen parasız geliştirme eğitimi şeklinde uyabilecek araçlarla bütün kişilere açık bir biçime getirileceğinden bahsedilmiştir. Yükseköğrenimle mesleki ve teknik eğitimin yapılan bu düzenlemelerce bütün insanlar için ulaşılabilir duruma getirilmesi öngörülmekte fakat devletlerin bu eğitim imkânlarını zorunlu duruma getirmesi veya ücretsiz yapma namına bir sorumluluk yüklenmesi beklenmemektedir. Böylelikle, devletler olanaklarına göre temel eğitim harici eğitim imkânlarını gerçekleştirebilmektedirler.

## 2.2.6. Sağlık Hakkı

Sağlık kavramının türlü biçimlerde tanımlanmasına rağmen Dünya Sağlık Örgütü'nün tanımı en yaygın olanıdır. Sağlık, Dünya Sağlık Örgütü'ne göre, “yalnızca hastalık halinin olmaması değil, sosyal, ruhsal ve fiziksel açıdan da iyilik durumunun olmasıdır.” BM İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 25. maddesine göre, sağlık hakkı; “*yaşam hakkı çerçevesinde kabul görmüş evrensel bir haktır.*” Sağlık hizmeti her ülkede değişiklik göstermesine rağmen genellikle devletlerin sorumluluğundadır. AB Temel Haklar Şartı madde 35'e göre: “*Herkes, ulusal yasalar ve uygulamalarda belirtilen şartlar çerçevesinde koruyucu sağlık hizmetlerinden yararlanma hakkına ve tıbbi tedaviden yararlanma hakkına sahiptir. Bütün Birlik politikaları ve faaliyetlerinin tanımlanmasında ve uygulanmasında yüksek düzeyde bir insan sağlığı koruması sağlanmalıdır.*” Sağlık hizmetleri WHO'ya göre: “*Kişiler ve toplumların sağlıklarının korunması, hastalık durumunda tedavi edilmeleri, tam iyileşemeyerek sakat kalıp başka insanlara muhtaç olmadan yaşayabilmelerini mümkün kılmak için yapılan planlı etkinliklerdir*” (Öztek & Eren, 2006: 998) Hem uluslararası hukuki kurallarca hem de insani göreve göre bir sorumluluk ve ayrıca bir zorunluluk olan sağlık hizmetleri tedarik etme işi sosyal olarak eşitsiz olma tesirlerinin giderilme durumu ve sığınmacılarla mültecilerin mağdur olmalarının önüne geçilmesi bakımından da önemlidir. Sığınmacı ve mültecilere verilmesi icap eden en insani haklardan birisi, sığınmacı ve mültecilerin sosyal güvenlik hakları içinde belirtilen “Sağlık Yardımından Yararlanma Hakkı”dır. Çünkü her türlü insani yardımın en önemlisi sağlıktır.

Sağlık durumu kötü olan kişilerin başka hizmet ve haklardan istenilen biçimde yararlanamayacağı da kesindir. Siyasi hak ya da seyahat özgürlüğünün sağlık hizmeti alamayan ya da verilmeyen bir mülteciye verilmesi bir anlam ifade etmemektedir. Sığınmacı ve mültecilerin bütün sağlık harcamalarının kendilerince karşılanması Türkiye'de kural olarak belirlenmiştir (ancak bu kural kesin ve katı bir biçimde uygulanmamaktadır). Herhangi bir sağlık güvencesine sahip olmayan ve BMMYK ya da kendisi aracılığı ile sağlık harcamaları karşılanmayanların sağlık giderleri bu genel kurala karşın imkân ve mevzuatlar dâhilinde devletimizce karşılanabilir (EGM, 2006). Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu ( SDYTK ) ve Emniyet Yabancılar Birimlerince, ülkemizde herhangi bir biçimde sağlık harcamalarını karşılama durumu olmayan ihtiyaç sahiplerinin yararlanması için, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma

Vakıflarıyla işbirliği yaparak çalışmalarını gerekliliği getirilmiştir. Gelen talepler, Sosyal Yardımlaşma Genel Müdürlüğü (SYDGM) tarafından düzenlenen 31 Ocak 2005 tarihli ve 1262 sayılı Sağlık Destek Yardımları Programı Uygulama Esasları çerçevesinde değerlendirilerek sığınmacı ve mültecilere SYDV 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu'na göre sağlık hizmeti verilmektedir.

Morenoff ve Palloni'nin, 'sağlıklı göçmen hipotezi' kavramınca çalışma amacıyla göç eden kişiler göç ettikleri veya geldikleri ülkedeki insanlar kadar sağlıklıdır. Bu da demek ki insanların göçü kaldırabilmeleri sağlıklı olmalarına bağlıdır (Palloni & Morenoff, 2001: 142). Sağlıksız insanların hem göç koşullarına dayanması hem de göç kararı vermesi zordur, genel olarak sağlığı yerinde kişiler göç etmektedir. Olağanüstü durumdaki göçlerdeki göçmenlerin sağlık durumları ve göçe mecbur edilen kişiler bu varsayımın dışındadırlar. Göçmenlerin bu avantajlı ve iyi halinin zaman geçtikçe kendi aleyhlerine dönme ihtimali vardır. Yabancı olmanın dezavantajları, göç edilen yerdeki yetersizlikler, göç şartları ve göç edilen ülkenin yasal kuralları ya da buna benzer hallerden dolayı oluşmuş ve sonuç olarak göç eden kişilerin sağlığını bozan bu olguyu Lu, "Epidemiyolojik paradoks" olarak ifade etmektedir (Lu, 2008: 1131). Yine Dünya Sağlık Örgütü verilerince göç edenlerin ruhsal ve fiziksel sağlıkları girdikleri yeni topluma oranla 10 yıl içinde daha kötü bir hale gelmektedir (WHO, 1991: 9). Bu durumun, ülkemiz gibi çok sayıda göçmeni barındırmakta olan ülkelerin sağlık giderlerini yükselten bir etken olduğu bilinmektedir. Sağlıklı göçmen etkisi aşağıda belirtilmiş birçok sağlık ve sosyal etkenlere bağlıdır (Gushulak, 2007: 1440).

1. "Göçmenlerin menşei toplumları göç ettikleri toplumlara oranla daha az gelişmiştir.
2. Göç alan ülkeler sağlıklı, sosyolojik, psikolojik ve fiziksel meseleleri ile baş edebilecek, daha genç ve eğitilmiş olanları tercih etmektedir.
3. Göç etme sürecinde gerekli olan kronik hastalık taraması ve sağlık şartları, herhangi bir hastalığa sahip insanların başvuru yapmasının önüne geçmektedir."

Ülkelerine gelen göçmenleri çalıştırmak isteyen göç alan ülkeler yeni gelen işgücününün sağlık durumunun yerinde olmasını istemektedir (Bilir, 2004: 59). Almanya'nın ülkemizden işçi olarak göçmen kabulü sırasında hem ülkemizden sağlık

belgesi talep etmesi hem de Almanya’da sağlık taraması yapılması buna örnektir. Ancak sığınmacı ve mültecilerde bunu uygulamak mümkün değildir. Kaçak, gönülsüz ya da gönüllü olarak gelmiş sığınmacı ve mülteciler içerisinde bakıma muhtaç, aciz, hasta birçok insanın bulunması da ihtimal dâhilindedir. Son olarak Irak ve Suriye’den gelmiş mültecilerin arasında bu durumda olan mülteciler bulunmaktadır ve bu durum basın yayın organlarınca sürekli gösterilmiştir. Göçün insanların ruhsal sağlığına etkileri sağlık ve göç arasında olan ilişkinin başka bir boyutudur. Emile Kreapelin’in “kökten kopma” şeklinde isimlendirdiği göçmenlerde gözlenen “yurt hasreti” göçmenlere özgü ruhsal sorunların tanımlanmasına sebep olmuştur. Bu vatan hasreti travmasına tıp dilinde “İsviçre Hastalığı” denilmektedir (Teber, 1994: 115).

### **2.2.7. Yerleşme ve Seyahat Hakkı**

Ülkesinde gördüğü zulümden kaçmakta olan bütün mültecilerin sığındıkları ülkede özgürce dolaşma ve o ülkeye yerleşme hakkı vardır. Bu hakla ilgili olarak 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi’nin 26. maddesinde *“Her Taraf Devlet, ülkesinde yasal olarak ikamet eden mültecilere, genel olarak aynı koşullardaki yabancılara yönetmeliklerce sağlanan, toprakları üzerinde ikamet edeceği yeri seçme ve özgürce seyahat etme hakkını tanıyacaktır”* hükmü yer alır. Mültecilerin seyahat etme hürriyetinden faydalanmaları amacıyla kimlik kartı çıkarılması gerektiği ayrıca 27. maddede vurgulanmıştır. İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi’nin 13. maddesinin 1. bendinde *‘Herkesin bir devletin toprakları üzerinde serbestçe dolaşma ve oturma hakkı vardır.’* hükmü yer alır. Diğer sözleşmelerdeki gibi Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi’nin 12. maddesinde de seyahat ve ikamet hakkı korunmaya alınmıştır. Sözleşmede genel ahlak ya da genel sağlığı, kamu düzenini, ulusal güvenliği, başka insanların özgürlük ve haklarını tehdit ediyor ise bu hakkın da sınırlandırılabilmesi anlamı taşımaktadır. “Seyahat özgürlüğü, uluslararası insan hakları hukukunda, ikamet edeceği yeri seçme, devlet sınırları içinde seyahat etme, kişinin ülkesini terk etme ve hukuksal bir karar gerekçe gösterilmeksizin sınır dışı edilmeme haklarını da içine almaktadır”. Avrupa harici iltica talebi yapan kişilerin, sığınmacı statüsüne koyularak değerlendirecek şekilde bu kişilerin mülteci haklarından faydalanmasına Türkiye tarafından izin verilmemektedir. Bundan dolayı Avrupa ülkeleri harici gelen sığınmacılar, uluslararası hukuk bakımından mülteci olsalar bile mülteci haklarından

faaydalanamamakta ve üçüncü bir ÷lkeye yerleştirilene dek belli bir Őehirde ikamet etme durumunda bırakılmaktadırlar. B÷ylelikle ÷lkemiz m÷lteci temel haklarından bir tanesi olan seyahat hakkını insanların elinden alır.

### 2.2.8. Diğer Haklar

Uluslararası s÷zleşmelere göre m÷ltecilere verilen diğer haklar özetle Şunlardır:

a. Ayrımcılık Yapılmaması: İHEB (İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi)'in 2. Maddesine göre (Gemalmaz, 2003: 350); *“Herkes ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ya da başka türden kanaat, ulusal ya da toplumsal köken, mülkiyet, doğuş veya başka türden statü gibi herhangi bir ayırım gözetilmeksizin, bu bildirmede belirtilen bütün hak ve özgürlüklere sahiptir. Ayrıca, bağımsız, vesayet altında, kendi kendini yönetemeyen ya da egemenliği başka yollardan sınırlanmış bir ÷lke olsun/olmasın, bir kişinin uyruğu olduğu ÷lke ya da memleketin siyasal, hukuksal ya da uluslararası statüsüne dayanarak hiçbir ayırım yapılamaz.”*

b. Birey Güvenliği, Özgürlük ve Yaşama Hakkı: Bireyin ruhsal ve fiziksel bütünlüğünü koruyabilmesi hakkı yaşama hakkıdır. Yaşama hakkı yasa ile korunmaktadır. Hukuka aykırı veya keyfi bir biçimde hiç kimse bu haktan mahrum bırakılamaz. İHEB'in 3. maddesine göre; *“Herkesin yaşama hakkı ile kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı vardır”* maddesi yer alır. Devletlerin en temel görevlerinden biri yaşama hakkının korunmasıdır. Yine İHEB'in 9. maddesinde; *“Hiç kimse keyfi olarak yakalanamaz, tutuklanamaz ve sürgün edilemez”*, denilir (Gemalmaz, 2003: 350).

c. Sığınma Talebinde Bulunma ve Sığınma Olanadığından Yararlanma Hakkı: İHEB'in 14. maddesinde; *“Herkesin, sürekli baskı altında tutulduğuında, başka ÷lkelere sığınma ve kabul edilme hakkı vardır”* denilerek, sığınma hakkından ilk kez uluslararası bir belgede bahsedilmektedir (Gemalmaz, 2003: 350) 1951 tarihli Cenevre S÷zleşmesinin 33/1. maddesinde de sığınma hakkı ele alınmıştır (Ekşi, 2008: 19): *“Hiçbir Akit Devlet, bir m÷lteciyi, ırkı, dini, vatandaşlığı, muayyen bir içtimai zümreye mensubiyeti veya siyasal fikirleri dolayısıyla hayat ve hürriyetinin tehdit edileceği ÷lkelerin hudutlarından her ne Şekilde olursa olsun sınır dışı veya iade edemez.”*

d. Onur Kırıcı, İnsani Olmayan, Zalimane Muamele veya Cezaya ya da İşkenceye Maruz Bırakılmama Hakkı: İHEB, 5. maddesinde; *“Hiç kimseye işkence ya da zalimce,*

*insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele ya da ceza uygulanamaz*”, kararıyla her üç çeşit kötü muamele türünü de farklı tanımlama ihtiyacını hissetmiştir.

e. Yasa Önünde Bir Kişi Olarak Tanınma Hakkı: İHEB madde 6’ya göre (Gemalmaz, 2003: 8): *“Herkes, nerede olursa olsun, hukuk önünde bir kişi olarak tanınma hakkına sahiptir”*.

f. Kulluk veya Kölelik Altında Bulundurulmama Hakkı: İHEB’in 4. Maddesine göre (Gemalmaz, 2001: 350): *“Hiç kimse, kölelik ya da kulluk altında tutulamaz; her türden kölelik ve köle ticareti yasaktır.”*

g. Din ve Vicdan Özgürlüğü: İHEB’in 18. Maddesi (Gemalmaz, 2001: 350): *“Herkesin düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne hakkı vardır; bu hak, din veya inancını değiştirme özgürlüğünü ve din veya inancını, tek başına veya topluca ve kamuya açık veya özel olarak öğretme, uygulama, ibadet ve uyma yoluyla açıklama serbestliğini de kapsar”* demektir.

h. Özel Yaşam ve Aile Konusunda Keyfi Müdahaleye Maruz Kalmama Hakkı: İHEB madde16: *“Yetişkin erkeklerle kadınların, ırk, uyrukluk ya da din bakımından herhangi bir sınırlama yapılmaksızın, evlenmeye ve bir aile kurmaya hakkı vardır. Evlenmede, evlilikte ve evliliğin bozulmasında hakları eşittir. Evlilik, ancak evlenmeye niyetlenen eşlerin özgür ve tam oluruyla yapılır. Aile toplumun doğal ve temel birimidir; toplum ve Devlet tarafından korunur”* demektir (Gemalmaz, 2001: 352). Sağlıklı bir aile yapısı olmadan büyüyen kişiler, yaşadıkları toplumda sancılı bir geleceğin habercileri konumundalardır.

i. Düşünce ve İfade Özgürlüğü Hakkı: İHEB’in 19. maddesi: *“Herkesin kanaat ve ifade özgürlüğüne hakkı vardır; bu hak, müdahale olmaksızın kanaat taşıma ve herhangi bir yoldan ve ülke sınırlarını gözetmeksizin bilgi ve fikirlere ulaşmaya çalışma, onları edinme ve yayma serbestliğini de kapsar”* şeklindedir.

j. Ülke Sınırları İçinde Hareket Özgürlüğü: İHEB’in 13. Maddesi şöyledir: *“Herkesin, her Devletin sınırları içinde seyahat ve oturma özgürlüğüne hakkı vardır. Herkes, kendi ülkesi de dâhil, herhangi bir ülkeden ayrılma ve o ülkeye dönme hakkına sahiptir.”*

k. Toplumun Kültürel Yaşamına Katılma Hakkı: İHEB’in 27. Maddesine göre: *“Herkes, topluluğun kültürel yaşamına serbestçe katılma, sanattan yararlanma ve bilimsel ilerlemeleri ve bunun sağladığı yararları paylaşma hakkına sahiptir. Herkes,*

*yaratıcısı olduğu herhangi bir bilimsel, edebi ya da sanatsal üründen doğan manevi ve maddi menfaatlerin korunması hakkına sahiptir.” (Gemalmaz, 2001: 353) 1. Sosyal Güvenlik Hakkı (Eğitim, Beslenme, Giyim, Barınma, Sağlık Hakkı): İHEB madde 26’ya göre: “Herkes, eğitim hakkına sahiptir. Eğitim, en azından ilk ve temel öğrenim aşamalarında parasızdır. İlköğretim zorunludur. Teknik ve mesleki eğitim herkese açıktır. Yükseköğrenim, yeteneğe göre herkese eşit olarak sağlanır. Eğitim, insan kişiliğinin tam geliştirilmesine, insan haklarına ve temel özgürlüklere saygıyı güçlendirmeye yönelik olmalıdır. Eğitim, bütün uluslar, ırklar ve dinsel gruplar arasında anlayış, hoşgörü ve dostluğu yerleştirmeli ve Birleşmiş Milletlerin barışı koruma yolundaki etkinliklerini güçlendirmelidir. Ana-babalar, çocuklarına verilecek eğitimi seçmede öncelikli hak sahibidir”*



## BÖLÜM 3: ARAP BAHARI VE SONRASINDA TÜRKİYE-SURİYE İLİŞKİLERİ

### 3.1. Arap Baharı ve Önemi

Arap Baharının başlangıcı olarak Tunus'ta üniversite mezunu ve sokak satıcılığı yapan bir gencin zabıtalara protesto etmek amacıyla valilik önünde kendini yaktığı tarih olan 17 Aralık 2010 kabul edilmektedir. Bu başlangıcın büyümesindeki en önemli etken Ortadoğu coğrafyasında hâkim olan baskıcı rejimlerdir. Buna ek olarak sosyal ve ekonomik eşitsizlikler, yolsuzluk ve siyasi alanda yaşanan yozlaşma da sayılabilir. Arap baharı olarak tanımlanan bu hareket Tunus'ta başlamış ve giderek Ortadoğu, Kuzey Afrika ve Hazar bölgesine yayılmıştır. Kendini yakan bir gençle başlayan protestolar gençlerin intiharlarına ve devlet kurumlarının önünde yapılan büyük çaplı protestolara dönüşmüştür. Halk tarafından gelen bu etkiye güvenlik güçlerinin sert müdahale olarak verdikleri tepki protestoların daha da büyümesine neden olmuş ve sonunda Zeynel Abidin bin Ali meşrutiyetini kaybetmiştir (Akıllı, 2012: 44-45).

Tunus'la başlayan yönetim karşıtlığı tüm Arap coğrafyasına yayılmış ve bu yüzyılın en önemli tarihi olaylarından birisi olmuştur. Bu yayılma sonucunda Tunus başta olmak üzere, Libya'da, Mısır'da ve Yemen'de yönetim değişiklikleri yaşanmıştır. Arap Baharının etkisinin halen yoğun bir şekilde devam etmekte olduğu ülke ise Suriye'dir. Yaklaşık 7 yıldır devam etmekte olan "iç savaş" binlerce sivilin ölmesine ve göç etmesine neden olmuştur. Aradan geçen onca zamana rağmen halen demokratik bir rejim kurulamamış, ülkenin güvenliği ve sınırların bütünlüğü sağlanamamış, sivil kayıpları ve göçler durdurulamamıştır. Ancak burada belirtilen nedenler ne olursa olsun, Arap Baharı olayının ABD'nin Orta doğu ülkelerine demokrasiyi getirmek gerekçesiyle yaptığı girişim temel nedendir. Nitekim Genişletilmiş Ortadoğu Projesi'nin amacı da bu durumu gözler önüne sermektedir. Projenin temel amacı Müslüman ülkeleri küresel ekonomiye eklemek ve bölgeye demokrasi getirmektir (Atatüre, 2015: 237).

### 3.2. Suriye’de Muhalefetin Oluşumu

Suriye içerisinde geline nokta muhalif oluşumları anlayabilmek için geçmiş olguları değerlendirmek yararlı olacaktır. Suriye Devlet Başkanı Hafız Esat öldükten sonra iktidarı devralan oğlu Beşar Esad, reformcu kişiliğiyle tanınmıştır. Ülkedeki değişik mezheplerden ve etnik kökenden gelmiş bir entelektüel grubun ülkedeki o zamana dek uygulanmış baskı politikalarını eleştirmesi zamanla yerini Beşar Esad’ı reforma davet eden ve “Şam Baharı” şeklinde adlandırılan talepleri oluşturarak Esad tarafından da onaylanmıştır. 2001’den sonraki süreçte muhalefet tarafından yönetimin alaşağı düşüncesini benimseyen Esad bu doğrultuda girişimlerin önüne set çekmiştir (Ayhan, 2011: 31). 19 Mart 2011’de yükselmekte olan toplum temelli muhalefet sebebiyle Esad tarihsel süreçte ilk defa reform çağrısına yanıt olarak belirli değişiklikleri zorla da olsa hayata geçirmiştir. Fakat Nisan’da Humus gösterilerinde polisler tarafından uygulanan orantısız güç, tepkilerin çoğalmasına sebebiyet vermiştir. Bu olaylar sırasında ülke içerisinde farklı bölgelerde gerçekleştirilen Suriye Emniyeti’nde görevli amirlere yönelik saldırılar Esad’a yönelik muhalefetin bir parçası olmuştur (Ayhan, 2011: 35).

Suriye’nin mevcut muhalif grupları ele alındığında birleşmiş ve toplu unsurlara rastlamak mümkün değildir. Özgür Suriye Ordusu, Yerel Koordinasyon komiteleri, Suriye Devrim Genel Komisyonu bunların bir kısmıdır. Bu grupların içinde en fazla dikkat çeken muhalefet temsilcisi Suriye Ulusal Konseyi olmaktadır. Kuruluşu 23 Ağustos 2011 tarihinde İstanbul’da gerçekleşen oluşum bünyesinde yer alanları Ekim itibariyle açıklamış ve başkanı Burhan Galyum olmuştur. Konsey oluşumunu Antalya’da yaptıkları bir toplantıyla tamamlamıştır (Süer, 2012: 11). Gelecek dönemde Suriye Ulusal Konseyi yoluna Abdül basit Sayda ve sonrasında George Sabra ile devam etmiştir (Varlı, 2012). Dünya üzerindeki farklı coğrafyalardan gelen 300 Suriyeli muhalif halkın haklı taleplerini Türkiye aracılığıyla küresel arenada dile getirmek, Suriye’nin istikbali adına düşüncelerini bildirmek, eyleme dönüştürülecek fikirler bazında bir kılavuz oluşturmak gayesiyle 1-2 Haziran’da Antalya’da bir araya gelmişlerdir (Cumhuriyet, 2011). Konsey; Müslüman Kardeşler Örgütü, Laik gruplar ve öteki azınlıklardan meydana geldiği için kendine Suriye halkı için meşru bir temsilci rolü benimsemiştir. Ülkede muhalefetin önemli bir kısmını gerçekleştiren Yerel Koordinasyon Komiteleri bu konsey içerisinde yer almaktadır. Konsey hükümetle mevcut durumda diyalogda bulunmayacağını

açıklayarak önemli bir pozisyon elde etmiştir. Bu niteliği çerçevesinde öteki muhalefet grupları nezdinde farklı bir imaj sergilemektedir (Süer, 2012: 12).

Militarist bağlamda Özgür Suriye Ordusu'nun mücadelede silah tutan kanat olduğu görülmektedir. Rejime muhalif bütün askeri oluşumlar bu orduda yer almaktadır. Özgür Suriye Ordusu'nu idare eden komutanlar Suriye'de değil, Türkiye sınırları içerisinde. Birleşmiş Milletler raporunda belirtilen şekliyle yukarıda belirtilenin tersine silah sahibi gruplara yönelik kontrolü sağlamamıştır. Hükümet nezdinde Özgür Suriye Ordusu haricinde Suriye'de El-Kaide ve aşırı dinci grupların da mücadelesi devam etmektedir (Süer, 2012: 12). ÖSO, Suriye'deki halkla etkileşimini sürdüren, halkı Şebbiha tarzı rejim güçlerine karşı savunan ve elinde bulunan imkânlarla en başarılı savunmayı gerçekleştiren Suriye'deki en kuvvetli silahlı oluşumdur. Popüler ve güvenilir olarak görülen faktör ise ÖSO olmaktadır (Dinçer, 2012: 9). Suriye içerisinde muhalefeti sürdüren diğer bir grup ise; Ulusal Eşgüdüm Komitesidir. 2001 Eylül'ünde 13 sol tandanslı politik oluşum, Kürtleri temsil eden üç parti ve özerk politik ve gençlik eylemcileri iş birliğiyle kurulan grubun koşul dâhilinde gerçekleşmesi istense de rejim nezdinde görüşmelere onay veren bir muhalefet anlayışı vardır. Komite, sokakların ordudan temizlenmesi, tutuklu bulunan bütün siyasilerin salınması, şiddet yanlısı olmayan gösterilerle saldırıların sona ermesi dahilinde hükümet kanadıyla görüşmeye hazırdır. Ancak Esad için baskıların artması adına ekonomide ve diplomaside yaptırımların hayata geçirilmesini savunmaktadır (BBC, 2012).

Suriye'deki muhalefette görülen sıkıntıların temel sebebi koordinasyonda başarılı olunamamasıdır. Ulusal Eşgüdüm Komitesi dışındaki mevcut oluşumların benzer amaçlara odaklanmalarına karşın politikalarını farklı temellere icra ettikleri görülmektedir. Muhalif gruplar arasındaki ortaklığın sağlam temellerden yoksun olması kişisel çıkarların milli çıkarlardan daha üstün tutulmasıyla yakından ilgilidir. Tüm muhalefet oluşumların liderleri kamuoyu nezdinde sahip oldukları popüleriteyi artırmaya yönelik söylemler geliştirerek değişik girişimlerde bulunmaktadırlar. Bu durumun oluşmasında öteki ülkelerin de büyük bir paya sahip olduğu söylenebilir. Suriye'de Türkiye'nin ve diğer ülkelerin Esad'dan sonraki süreç bağlamında kendilerine uygun buldukları liderleri ön planda tutmaya çalışmaları Suriye Ulusal Konseyi lideri Burhan Galyuma yönelik eleştirilerde görüldüğü gibi çift taraflı bir anlayışa sebep olmaktadır.

Burhan Galyuma yöneltile eleştirilerden biri onun Fransız ajanı olduğuna yöneliktir ve neticede bölgesel unsurların meşruiyetini sorgulamasına sebep olmuştur. Suriye'deki iç savaşta rejimin yanında yer alan, orta seviyeli muhalifler ve Türkiye karşısında savaşmayı sürdüren gruplar da söz konusudur. Bunların arasında dikkat çeken Türk asıllı THKP-C Acilcileri kuran Mihraç Ural'dır. Acilcilerin lideri Mihraç Ural 1980'de Suriye içerisinde bulunarak bir sonraki sene Hafız Esad'ın kardeşi Cemil Esad tarafından verilen talimatla vatandaşlığa kabul edilmiştir. Cemil Esad nezdinde sekreterlik işlerini yürüten Malak Fadal isimli biriyle evlenip rejimle olan ilişkisini artırmıştır. Suriye içerisinde başlayan savaşta "Mukaveme Suriye" isimli bir oluşumu başlatarak, Laskiye'de Özgür Suriye Ordusu ile mücadele etmektedir (KARAR, 2016).

Ural, Hatay'a bağlı Reyhanlı'daki 52 insanın hayatını kaybettiği saldırıda planlayıcı olarak dikkat çekmektedir. Olayla ilgili soruşturmayı yürüten Adana Cumhuriyet Savcılığı olayın Ural'la birlikte Suriye istihbaratının planlamasıyla gerçekleştiğini belirtmiştir. Mihraç Ural, 2013 senesinde Lazkiye'deki Kesep ve Basit'te gerçekleşen ve 150 insanın hayatını kaybettiği katliamın planlayıcısıdır (Hürriyet, 2016). Ural, Mart'ta Lazkiye'nin kırsal alanında yer alan Hazreti Yunus Dağı'nda muhaliflerce konvoyuna düzenlenen saldırıda ölmüştür (Al Jazeera Turk, 2016).

### **3.3. Suriye Krizinde Dış Aktörlerin Rolü**

Suriye krizinin ortaya çıkmasında önemli aktörler rol oynamışlardır. Bu aktörler aşağıda sıralanmıştır

#### **3.3.1. İran İslam Cumhuriyeti**

Kafkasya'da ve Asya ortalarında geniş bir alana tekabül eden İran petrolün zenginliği açısından ön plana çıkan bir coğrafyada güçlü pozisyonuyla ve önemli stratejik konumuyla dikkat çekmektedir. Benimsediği İslami üslubun şeriatı ön plana çıkarması aşırı dinci gruplara yönelik ilişkilerinde İslam coğrafyasının üzerinde belirleyici bir etki yaratmaktadır. Bu durumun Mahmud Ahmedinejad iktidarıyla daha da pekiştiği ve İran'ın uluslararası düzeyde yürütülen çalışmalarla politik otoritesini güçlendirdiği görülmektedir (Keskin, 2007: 20).

Uluslararası ilişkilerin kimi zaman kopma noktasına geldiği bu iktidarla beraber nükleer enerjinin kötüye kullanılacağına dair küresel bir imaj yaratılmıştır. Beşar Esad Ahmedinejad'ın seçilmesinin ardından İran'a ziyaret gerçekleştiren birinci lider olmuştur. Bu bağlamda ortaya konan karşılıklı güven ilişkisi İran'ın küresel düzeyde rahatsız edici bir ülke olmaktan çıkıp tehlikeli stratejileri yürüten bir ülke olmasını cesaretlendirmiştir. Nükleerin aktif olarak üretiminin sürdürülmesi kısa zamanda AB ile olan ilişkilerini kopma noktasına getirmiştir. Çin'in ve Rusya'nın belli konularda İran'la ters düşmesi bazı konuların BM Güvenlik Konseyi'nde görüşülmeye başlanmasına sebep olmuştur (Keskin, 2006: 67). Bu farklılaşmalar nezdinde Suriye'yle İran karşılıklı destek politikalarını sürdürmüşlerdir. Esas itibariyle İran'la Suriye'nin yakınlaşması konusuna getirilen açıklamalardan en dikkat çekenin ülke yönetimlerinde Şiiilerin yer almasıdır (Öztürk, 2005: 58). Suriye'nin İran'la yakın ilişkisi ABD'nin ve İsrail'in nükleerle ilgili tehditlerine rağmen devam etmiştir. İran'ın ve Suriye'nin kontrolünde faaliyet gösteren Hizbullah tarafından Ortadoğu bölgesinde ABD'nin kader ortağı İsrail tehdit altında bulunmaktadır. Aynı zamanda atom enerjisi bulunmadığı bilinen Suriye'de bunun eksikliği İran'la hareket ederek kapatılmakta ve oluşacak sorunlara köklü bir çözüm niteliğinde olan bu güç için uzunca bir zamandır talepte bulunulduğu bilinmektedir (Öztürk, 2005: 59).

İran'ın siyasi mekanizmasında etkili bir konuma sahip bulunan "İslam Devrimi Rehberi" olarak adlandırılan Ayetullah'il Uzma Seyyid Ali Hamanei, 2011 Haziran'ında İran ve Suriye içerisinde gerçekleşen hadiseleri açık bir dille yorumlamıştır. İran tarafından desteklenecek toplumsal hareketlere yönelik şu açıklamalarda bulunmuştur: İslam'ın benimsendiği her bölgede ABD'nin yok sayılarak halkın ön plana çıkarılması. İran ve Suriye birlikteliğinin oynanan oyunlarla bozulamayacağını küresel güçlerin yürüttükleri operasyonların en etkili şekilde yanıtlanacağı ve iki ülkenin birbirini destekleyen konumlarını asla terk etmeyeceklerini açıklamıştır (Sinkaya, 2012: 10).

Her geçen daha da şiddetlenen savaşta İran'ın elindeki kozlarla belirleyici bir aktör olarak krize dâhil bulunduğu dünya ülkeleri tarafından kabul edilen bir gerçektir. Suriye'de elde edilecek uluslararası başarıları kendisi için bir tehdit olarak algılayan ve bu başarıya engel olmak için kanlı planları uygulamaya hazır olan İran oluşacak tehlikelere karşı aldığı önlemleri Suriye üzerinden hayata geçirmektedir. Oluşacak Batı

yanlısı bir rejimi kendisi için tehdit olarak gören İran Hamas'ın ve Hizbullah'ın yanında yer almak adına her koşulda Suriye'nin yanında yer almasını sağlayacak politikaları benimsemiştir. Bu durumda İran'ın terörizm kozu etkisini kaybedecek ve politikalarını uygulayacak bir enstrümanı kalmayacaktır. İran'ın kendi siyasi geleceği için kaygılanmasının başlıca sebebi Suriye'deki kaybın hedef tahtasına doğrudan İran'ı yerleştirmesidir (Özçelik, 2015). Değişen dengeler şimdilik İran'ın pozisyonunu korumasını sağlasa da Türkiye'nin de dâhil olduğu bütünleştirici stratejilerle teröre verilen primlerin boşa çıkması sağlanmaktadır. İran kendine boyun eğen ve kuklası haline gelen bir Suriye'de dilediğini yaptırmakta Hizbullah'la ve diğer İslami gruplarla bu politikasını sürdürmektedir. Esad'ın kayıplarını bu gruplar vasıtasıyla geri kazanması arkasında yer alan İran'la ilişkilerini açıkça devam ettirdiğini göstermektedir. Geline nokta Suriye'nin İran'a bağımlı bir ülke olarak mezhepçilik kozunu milisler bağlamında ortaya koyması onu bir anlamda İran Devleti'ne daha da bağımlı kılmaktadır.

### **3.3.2. Rusya Federasyonu**

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından evvel çeşitli yardımlar dâhilinde önemli krizlerle karşı karşıya kalmayan ve Lübnan nezdinde ilişkilerini yoğunlaştıran Suriye, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardında birtakım krizlerle baş başa kalmıştır (Öztürk, 2005: 74). Dağılmadan sonraki süreçte kendi yol haritasını çizmek zorunda kalan Suriye Rusya'yla ilişkilerini her ne kadar eski seviyesinde tutmak istediye de bir dizi süreç dâhilinde bu girişimleri başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Putin iktidarında belli çıkarlar dâhilinde seyreden ilişkiler Irak'ta Saddam'a yönelik yürütülen savaş sonrası dahi iyileşme göstermemiştir. 2005'ten sonraki görüşmelerde ise ilişkilerin yakınlaşmayla sonuçlanmış ve Rusya'nın Suriye için çeşitli askeri sistemler satmasıyla ilerlemiştir. Bu gelişmeler nezdinde Rusya'nın aynı silahların satışını İsrail için de gerçekleştirmesi iki tarafa da yaranacak şekilde dengeli bir strateji göstermesi şeklinde değerlendirilmiştir.

Rusya geçmişten gelen bir anlayış çerçevesinde Ortadoğu'da belli stratejilerle varlığını ispatlamaya ve neticede bu amaç uğruna çeşitli ülkeleri kontrolü altında tutmaya çalışmaktadır. Bu bağlamda izlediği yol haritasında yer alan unsurların birbiriyle çatıştığı konular olmakta ancak elde etmek istediği kazanımlar adına bu çatışmaları göze

alamamaktadır. Rusya Suriye'deki politikasıyla ilgili attığı adımları şu dayanaklar çerçevesinde gerçekleştirmektedir:

1. Esad'dan sonraki Suriye'de söz sahibi olamayacağını ve mevcut prestijini yitireceğini bilmektedir.

2. DAESH adına savaşan çok sayıda vatandaşı olduğunu bilmekte ve bu vatandaşların Rusya'ya dönmeleri neticesinde oluşacak siyasi istikrarsızlıktan çekinmektedir.

3. Rusya'nın enerjiye ve silaha yönelik pazarlarında Suriye etkin bir enstrümandır. SSCB dağılmadan önce de Suriye'nin Rus üretimi silahları satın aldığı bilinmektedir.

4. Rusya'da mevcut politik unsurlar İslam coğrafyasında Batılı bir hâkimiyeti kabul etmemektedir. Bu süreçte çıkarlarının zedeleneceğinin farkındadır.

5. Tartus Limanı eskiden beri Rusya için stratejik bir öneme sahiptir. Rusya sıcak sularda varlık gösterebilmek adına bu limanı kullanmaktadır (Sandıkçı, 2016).

Rusya İslam coğrafyasındaki hareketliliği yöneterek kendi çıkarları çerçevesinde ülkeleri şekillendirmek istemektedir. Libya rejiminin devrilmesiyle Batılı ülkelerle çıkarları ters düşen Rusya bu yanıştan Suriye politikasıyla dönmüştür. Suriye nezdinde alınan yaptırım kararlarını BMGK oylamalarında Çin'le birlikte reddetmiştir. Rusya, Suriye üzerinde gerçekleşen koz paylaşımına çeşitli yollarla dâhil olarak askeri ve ekonomik ilişkilerini devam ettirmektedir. (Taş, 2013)

Rusya'nın mücadelesinde DAESH'in gerçek bir hedef olarak görülmediği, asıl hedeflere ulaşmada bir araç olarak DAESH'i kullandığı görülmektedir. Öyle ki operasyonun ilk safhasında Rusya tarafından imha edilen DAESH bağlantılı hedefler süreç içerisinde muhaliflere yönelerek Esad için güvenli bölge yaratma hedefinin bir parçasına dönüşmüştür. Bu bağlamda Bayır Bucak Türkmen bölgesinin yanı sıra Humus, İdlip, Hama, Halep hattına da saldırılar düzenlenmiştir. Aynı zamanda bu saldırılarda DAESH karşısında yürütülen operasyonlara dahil olan bazı muhalefet unsurları da Ruslar tarafından imha edilmiştir. Rusya yürüttüğü strateji dâhilinde Esad'ı kurtarmak ve Suriye'de Batılı ülkelerin desteğini kazanan unsurları yok ederek Batı politikasına darbe vurmak ve kendi ekonomik ve siyasi çıkarlarını mümkün olan en iyi seviyeye çıkarmak

için diplomatik görüşmelerde taahhüt ettiği yaklaşımları ortaya koymaktadır (Temizer, Tok, & Misto, 2016).

Türkiye'nin Rusya'yla yaşadığı uçak krizi sonrası Rusya'nın Suriye içerisinde yer alan Türkiye'ye düşman unsurlardan PKK'nın Suriye kolu PYD sathına askeri teçhizat sağlamıştır. Bu bağlamda Türkiye'nin Suriye politikası çıkmaza girmiş ve Batılı ülkeler nezdinde Türkiye'nin elde ettiği kazanımlar geçerliliğini bir süreliğine de olsa kaybetmiştir (Sabah, 2015).

Suriye'nin Rusya'ya sağladığı stratejik avantaj onun İslam coğrafyasında ve Akdeniz hâkimiyeti anlamında denetimlerini artırmasına ve çıkarları dâhilinde hareket kabiliyetini artırmasına olanak sağlamaktadır. Rusya ikili ilişkilerinde zaman kazanma çabasına girişmekte ve Esad rejiminin güçlenmesi için yaptığı silah yardımlarının kapsamını genişletmektedir. Kendi nezdinde ise Tartus Limanı'nda etkinliğini artırarak Rus askerlerini bölgeye konuşlandırmaya devam etmektedir. Böylece Esad daha uzun bir zaman diliminde görevinin başında kalabilmiştir. Rus müdahalesinin Suriye'deki krizi derinleştirdiğine dair varsayımlar şüphesiz ki doğrudur.

### **3.3.3. Suudi Arabistan Krallığı**

Suudi Arabistan uluslararası politikalarını Arap Birliği'nin ve İslam düşüncesinin üzerine inşa etmektedir. Fakat kendisini hakiki İslam düşüncesinin temsilinde diğer ülkelerden farklı bir boyutta varsaymaktadır. Farklı bir açıdan yaklaşıldığında Arapların birliğine ilişkin fikirler Suudi Arabistan'ı son derece rahatsız etmektedir. Bu tip fikirleri kendisi için tehlikeli bulmakta ve güvenlik açısından çekinceli bir tavır ortaya koymaktadır. Bu ülke Arap dünyasında gerçekleşen demokratikleşmeyle ilgili taleplere yönelik bir tavır ortaya koymuştur. Bölgede yer alan müttefiklerin, ayaklanmalarla devrilmesiyle İran tarafından bölge hâkimiyetinin ele geçirilmesine ilişkin derin bir kaygıya kapılmaktadır (Efegil, 2013: 106).

Yemen'de 2014'te Husilerin yönetimde etkinliklerini artırmak istemeleri, Arap Baharı sonrasında yönetimi devralan Abdurabbu Mansur Hadi karşısında ayaklanmalarıyla sonuçlanmıştır. 2014 sonlarında ayaklanmanın büyümesi ve ülkenin



başkenti Sana yakınlarına dek ilerlemesi Hadi'nin görevine son verilmesine yol açmıştır. Şiiilerin gerçekleştirdikleri Husi Hareketi Suudi Arabistan tarafından bir tehdit olarak algılanmış ve Sünnilerin desteklenmesiyle başlayan bir Şii-Sünni çatışmasını başlatmıştır (BBC, 2015a). Şii azınlıkları ülkesinde barındıran Suudi Arabistan İran tarafından körfez ülkelerinde yürütülen Şiiileştirme politikalarından etkileneceğini düşünerek Suriye içerisinde muhalifleri desteklemiştir. Böylece Suriye'de İran'ın politik yaklaşımlarına set çekerek kontrolü altında Sünni oluşumların meydana gelmesini sağlama amacını gerçekleştirmek istemektedir (Efegil, 2013: 110).

Suriye krizinde mevcut muhalif oluşumların Rusya ve İran destekli Esad karşısında başarısız olacağı düşüncesi Suudi Arabistan'ı politik yönden İsrail ve ABD'nin takipçisi pozisyonuna düşürerek kendi stratejilerini belirlemede yetersiz bir ülke imajını pekiştirmiştir. Körfez ülkelerinde ise genel anlamda Şam rejimi karşısında muhalif gruplara destek sunulduğu görülmektedir. Suudi Arabistan dış politikasında Suriye'deki muhalif gruplara verilecek destekler konusunda diğer körfez ülkelerine bilinç aşılama misyonunu gerçekleştirmek üzere çıktığı yolda özellikle Katar'ın önemli desteğiyle karşılaşmış bu bağlamda Katar muhalif gruplara parasal destek, silah desteği ve siyasal destek sağlarken öteki ülkelerin de parasal destekleri için ikna edici bir tavır ortaya koymuştur (Akkaya, 2013). Suriye'deki krize Suudi Arabistan'ın müdahalesi özellikle Şam rejimini sonlandırma niyetinin bir göstergesidir. Rejimin sona ermesi doğrudan olmasa da İran'ın bölge üzerindeki etkisini azaltacaktır. Bu bağlamda İran Suudi Arabistan tarafından önemli bir tehdit unsuru olarak algılanmaktadır. Suudi Arabistan'da Şii nüfusun fazla olmaması İran karşısında yürütülen politikalarda tedbiri elden bırakmamayı gerektirmiştir. İran'la zıt düşen bu tarz bir dış politika iki ülke arasındaki ilişkileri kimi zaman kopma noktasına getirmektedir. Kısaca, Suriye'deki krizde Suudi Arabistan kendisini doğrudan ilgilendiren ve güvenlik açısından tehdit eden faktörlere karşı varlığını devam ettirmektedir.

### **3.3.4. Amerika Birleşik Devletleri**

Suriye, iç savaş öncesi Ortadoğu politikalarında söz sahibi bir ülke olarak ön plana çıkmaktaydı. Gelinek noktada ABD ilişkilerinde Irak-İran-Lübnan-İsrail meseleleriyle etkileşimini sürdürmüştür. Günümüzde de bu konumunu korumaktadır. Özellikle Suriye-

İsrail arasındaki ilişkileri ABD'nin yakından takip ettiği bilinmekte kıymetli su kaynaklarına sahip olan Golan Tepelerinin anlaşmazlıklara konu olduğu görülmektedir. ABD'nin Suriye'yle arasındaki ilişki George W.Bush dönemi itibariyle yani 2005'te Lübnan başbakanına düzenlenen suikast ile birlikte kopma noktasına gelmiştir. Olaydan sonra ABD'nin büyükelçisini geri çekmesiyle başlayan süreç bugüne dek maslahatgüzar seviyesinde devam etmektedir. ABD soğuk savaş döneminde Ortadoğu politikasını diplomatik yollara dayalı olarak geliştirmiş ve Rusya'yla arasındaki rekabet askeri bir müdahalede bulunmasını engellemiştir. Ancak soğuk savaş sonrasında izlediği stratejilerde askeri müdahale kozunu ön plana çıkararak Afganistan'da ve Irak'ta girdiği savaşlar sonrası kalıcı bir varlık göstermiştir. Bunu da o ülkelerin demokrasiye ve özgürlüklere ulaşacağı söylemiyle gerçekleştirmiştir (Başyurt, 2008: 183).

1946'da bağımsız hale gelen Suriye'nin ABD tarafından Şam içerisinde açılan bir konsoloslukla 1947'de kendi egemenlik anlayışı içinde bir ülke olarak tanınmıştır. Soğuk Savaş'la birlikte ABD tarafından SSCB etkinliğine karşı bölge içerisinde çok sayıda girişim yapılmıştır. Bölgede petrole ulaşmanın rahat olması pek çok büyük ülke tarafından cazip bir durum olarak görülmüş; ABD politikası da hem bölgede İsrail etkinliğini pekiştiren hem de SSCB'nin hareket alanını kısıtlayan bir çerçevede gerektiğinde Suriye'nin karşısında olan ve gerilimin yükseldiği zamanlarda mevcut olduğu şekilde ilerlemiştir (Oytun, 2009: 2). 1957'de Sovyetler paralelinde politikaları benimseyen Suriyeli devlet başkanı Edip Çiçekli'ye yönelik bir darbenin ABD nezdinde gerçekleştirilmek istenmesi planının anlaşılması üzerine ABD'nin büyükelçisini geri çağırmasıyla sonuçlanmıştır. Bu olayı takiben Suriye'nin bir daha ABD'ye güvenmemesi ilişkilerin dönüm noktası olarak ön plana çıkmaktadır (Oytun, 2009: 3). Suriye'nin ABD nezdinde gerçekleştirdiği uygulamalar genellikle ABD'nin Ortadoğu'da benimsediği politikalara ters düşen ve hiçbir koşulda destek sunmayan fakat bu karşıtlığı açıkça dile getirmekten de çekinir bir nitelikte cereyan etmektedir. Suriye geçmişten gelen bağları anlamında Rusya'nın yörüngesinde bir dış politikayı benimseyerek ABD'yi yalnızca karışıklık çıkarıcı bir ülke olarak algılamıştır. Günümüzde gelinen noktada da bu anlayışın pek de değişmediği görülmektedir. Bu bağlamda Suriye ABD'yle karşı karşıya gelmekten çekinerek genelde dolaylı yollardan ABD politikalarını engellemeye yönelmiştir. İran-İrak Savaşı sırasında İran'ın yanında yer alan ve destekleyen

politikasıyla Hamas ve Hizbullah'a da pek çok anlamda katkı sağlamıştır (Oytun, 2009: 4).

Geçmişten gelen korkularla Suriye için gergin bir havada ilerleyen ABD ilişkileri Soğuk Savaş sırasında Suriye'nin İsrail nezdinde düşmanca tutumuyla bozularak 1979 senesinde ABD'nin Suriye için "terörü destekleyen ülke" nitelemesinde bulunması ve 1982'de Lübnan'ın İsrail tarafından işgal edilmesini destekleyen ABD'ye Suriye'nin şiddetli tepki göstermesi ile ilişkiler geri dönülmez şekilde zedelenmiştir. Öyle ki ülke güvenliğini sağlamaya yönelik müdahale gerçekleştiren ABD için stratejik noktaları işgal eden bir devlet yakıştırmasında bulunmuştur (Oytun, 2009: 4). SSCB yıkıldıktan sonra Suriye'yi küresel arenada gerek silah desteğiyle gerekse siyasi destekle savunan bir ülke kalmamıştır. SSCB'nin Suriye'de BAAS rejimi için etkili bir faktör olarak görülmesi ekseninde bu rejimden vazgeçmek istemeyen Suriye'nin Batılı ülkelerce onaylanması pek mümkün görünmese de Birinci Körfez Savaşı sırasında Suriye koalisyonunda yer alarak arayışlarını devam ettirmiştir. ABD'nin buna karşılık olarak Lübnan içerisinde Suriye etkinliğine ve Suriye'ye muhalif grupların temizlenmesine sesini yükseltmemiştir. Bu bağlamda ABD'nin Suriye'ye yönelik geliştirdiği politikalarda İsrail ile yakınlaşma şartının ve Suriye'de ABD için ayrıcalıklar tanınması temennisini reddeden Hafız Esad'ın buna sebep olarak Arap unsurlara yönelik kısıtlamalara tahammül edilemeyeceğini göstermiştir (Oytun, 2009: 3).

Ülkeler nezdinde gelişen ilişkilerin ABD'nin sorunlara merkez teşkil eden diğer taraftan çözüme yönelik vazgeçilemez bir faktör olduğu algısıyla zora girmesi çıkar çatışmalarını kalıcı bir duruma taşımaktadır. Suriye genellikle ABD'ye verdiği tavizlerle sorunların üstünü örtmeye çalışmakta bu şekilde olasılık dahilinde olan çatışmaların önüne geçmeye çalışmaktadır. ABD'li yetkililer tarafından Suriye'ye gerçekleştirilen ziyaretlerin de Suriye'nin uygulamakta olduğu katı politikalarından vazgeçmediği, ABD'nin de Suriye'yi terörü destekleyen ülke olarak görmeye devam ettiği gerçeğini değiştirmeye yardımcı olmamıştır. 2001 senesinde başlayan Bush iktidarıyla beraber ABD'nin tutucu anlayışa sahip ekibinde Suriye'ye ilişkin politikalarda izole, baskıcı ve tehdit edici bir değişimin başladığı görülmektedir (Oytun, 2009: 9).

ABD’de karar alma mekanizmaları Suriyeli liderlerin reformist tavırlarını küçümseyerek reformların gerçekte bağdaşmadığını ve iktidarın değişmesinin zorunlu olduğunu belirtmekteydiler. Aynı dönem içinde genellikle Suriye saldırıları ve rejime ilişkin değişikliklerle ilgili senaryolar gündemi meşgul etmiştir. 11 Eylül’den sonraki süreçte ABD tarafından Ortadoğu’da süren barışa ilişkin görüşmeleri geçmişteki gibi önemsememesi ve İsrail’le Suriye’nin arasında gerçekleşen görüşmelerin sürmesi için gayret göstermemesi de zaten gergin ilişkileri uçuruma sürüklemiştir. ABD tarafından terör karşısında başlattığı uluslararası mücadelede Suriye’nin konumu terörle yan yanaydı ve açıkçası “diğer tarafta” idi. 2002’de Suriye ekonomisine yönelik yaptırımların öngörüldüğü tasarıyı onaylayan Bush, bundan böyle Suriye’yle ABD’nin ilişkiler boyutunda yaşanan gerginlikte ulaşılabacak son noktayı test etmiştir. ABD tarafından Irak’ta yürütülen operasyonlar Suriye’nin tepkisiyle karşılanarak sınırında ABD gibi bir ülkenin yeri olmadığını savunan Suriye’nin en büyük korkusu gelecek sefer hedef tahtasına oturmaktır. Irak içerisinde başarıyı yakalayan bir ABD’nin Suriye’nin de yakasına yapışacağını tahmin eden Suriyeli yönetim böyle bir durumda ABD’yi Irak içerisinde başarısızlıkla karşı karşıya bırakacak politikaları benimsemiştir. Fakat ABD tarafından Bağdat’ın ele geçirilmesi ve Ortadoğu’da diplomasının bir kenarda bırakılması Suriye’nin güvenliğine yönelik tehditlerin artmasına yol açmıştır (Atlıoğlu, 2009: 72).

ABD, “Büyük Ortadoğu Projesi” kapsamında bölge içerisinde özgürlüğün ve demokrasinin yerleşeceğini savunurken iç ve dış muhalefetteki canlanmalara ve iktidara yönelik “yıkılacak” söylentilerinin devamlı gündemde kalmasına sebebiyet vermiştir. Suriye’nin Irak’taki işgalin başlamasıyla ABD karşıtı gösterilerle yenilgiye dair temennilerini dünyaya duyurmuştur. Suriye Müftülüğü, Irak içerisinde yer alan Amerikalı askerlere intihar saldırılarının düzenlenmesi için bir çağrı yaparak resmi anlamda cihada başvurmuştur. Akabinde Suriyelilerden oluşan gönüllülerin Amerikalı askerlerle savaşmaya giderek sınırı geçmeleri ve Suriye’nin Irak mültecilerine kucak açması söz konusu olmuştur. Savaşın ABD’nin galip çıkmasıyla birlikte Şam yönetimi pragmatist bir anlayışla ABD tarafına dostane mesajlarla yaklaşmıştır. Önceliğinin Irak sınırını tümüyle kapatmak olduğunu bildiren Suriye’nin Irak göçmenlerini ülkeden uzaklaştırmasıyla ABD’yle ilişkileri geliştirme niyetinde olduğunu küresel çapta ilan etmiştir. Bu yaklaşımlara cevap olarak Bush tarafından Suriye politikalarını destekleyen

demeçler verilmiştir. Hariri suikastından Suriye'yi sorumlu tutan ABD, Suriye'nin Lübnan sınırlarından çekilmesi yönünde baskı yapmış ve bu baskısı başarıya ulaşmıştır. Fakat aşırı dinci gruplara ev sahipliği yapmak ve İran nezdinde destekleyici politikalar sürdürmek gibi sebeplerle, ABD Suriye'ye karşı mesafesini korumaktaydı. Tüm bunlara mukabil Suriye Lübnan üzerinde istihbaratını kuvvetlendirmeye devam ederek neticede birtakım gruplara destek olmayı sürdürmekteydi. 2006'dan beri Esad'a muhalif olan yapılanmalarla temasa geçen Bush'un Liberal Suriye Hareketi, Suriye Ulusal Konseyi, Özgür Suriye Hareketi gibi oluşumları Washington'da düzenlenen toplantılarda görüşürmeye yönelik girişimlerde bulunduğu bilinmektedir (Kaya, 2010).

İsrail kurulduktan sonra Suriye'yle yaşadığı gerginlikler bağlamında ABD'nin İsrail adına adeta bir garantör niteliğinde yer alması yeni çatışmalara zemin hazırlamıştır. Suriye izlediği politikalarla Ortadoğu'da Araplar üzerinde hâkimiyet sağlama amacı güderek İsrail'in üzerinde baskı unsuru olmayı sürdürmüştür. Neticede ABD ile olan ilişkileri düzelmeye olanağına kavuşmamıştır. ABD tarafından desteklenen İsrail'in Kutsal Topraklardaki varlığı Suriye'yi derin bir kaygıya sürüklemiştir (Kaya, 2010: 12). İsrail'in, Suriye'de tarihsel süreç itibariyle geliştirdiği beklentiler Pan-Arabizm bayrağı taşıyan ülke için sorun teşkil etmekteydi. İsrail'e yönelik ABD desteğinin ABD çıkarlarını gerçekleştirmekle yakından ilgiliydi ve İsrail-Suriye ilişkileri bu durumdan bağımsız düşünülemezdi. Suriye tarafından İsrail nezdinde ortaya konan hasmane tutum ABD tarafından tehlikeli bir boyutta ele alınmış ve bölgesel politikalara Suriye'nin önceliğinde diğer tehdit unsurlarından İsrail'in korunması bağlamında yön verilmiştir (Kaya, 2010: 12).

Suriye, İsrail'le 1948, 1967 ve 1973 savaşları itibariyle İsrail'in desteklenmesine yönelik ABD politikaları değişmemiştir. Bir dizi süreç dâhilinde ABD tarafından İsrail'e sınırsız destek politikasının temel sebebi Soğuk Savaş olmaktadır. Suriye'nin Eisenhower Doktrini neticesinde ABD'nin Ortadoğu'daki ülkelere bir tehdit oluşturduğu görüşü, Batılı ülkeler yerine SSCB ile yakınlaşmasının ardından baş gösteren tüm sorunlarda ABD karşıtı bir duruş sergilemesiyle sonuçlanmıştır. 1956'dan sonra ABD SSCB ile büyük bir rekabete başlayarak her ikisi de ülkeler nezdinde taraftar toplamaya gayret göstermişlerdir. Suriye'nin netice itibariyle SSCB ile yakınlaşması ABD için yeni stratejilerin ve hedeflerin belirlenmesi gerekliliğini ortaya çıkarmıştır (Kaya, 2010: 13).

İsrail'in Golan Tepelerini ele geçirmesine karşılık Suriye'de bölgenin geri alınmasına yönelik geliştirilen politikaların ABD tarafından engellenmeye çalışılması iki ülke arasındaki düşmanlığı pekiştirmiştir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla İsrail'in Suriye'ye uzattığı zeytin dalı ABD arabuluculuğuyla da perçinlenmiş ve böylece ilişkilerin kalıcı olmasa da yumuşamasını sağlamıştır. ABD tarafından düzenlenen operasyonlarla Irak savaşının resmen başlamasını destekleyen dönemin Şam yönetimi barışçıl ortamın sürmesine katkıda bulunmuştur. Bill Clinton'la arasındaki diyalogu geliştirmeyi amaçlayan Esad görüşmelerde bilfiil yer alarak olumlu havayı değerlendirse de Golan Tepeleri'ne ilişkin katı politikayı sürdürmesi görüşmelerde barışa yönelik girişimlerin boşa çıkmasına sebep olmuştur (Kaya, 2010: 14).

Görüşmelerin sonunda İsrail'de yönetimin el değiştirmesi ve görevin Sharon tarafından devralınması, akabinde Bush'un ABD'de ikinci kez başkan seçilmesi süreci yeniden çıkmaza sürüklemiştir. 10 senelik görüşmeler sonuçsuz kalmış, bu bağlamda Suriye tuzağa düşürüldüğünü hissetmiştir. İsrail'e yönelik gerçekleşen direnişte Hamas'ın ve Hizbullah'ın tekrar Suriye'yle etkileşime girmesi İran'ı da bu örgütlere yakınlaştırmış ve görünmez bir ittifak söz konusu olmuştur. Küresel terörü sona erdirmeye düşüncesiyle yeni bir çıkış yapan ABD Suriye tarafından paylaşılan istihbaratlarla El Kaide'nin bazı faaliyetleri konusunda bilgilendirilmiş ve ortak bir çalışmada bulunulmuştur. Fakat Irak işgali konusunda katı bir politika izleyen Suriye'nin ABD'yle ilişkileri tekrar gerilmeye başlamıştır. 2002'de Donald Rumsfeld "düşman taraflar" kategorisine Kuzey Kore, Irak ve İran ile beraber Suriye'yi de dâhil ederek ülkeyi Hizbullah'a ve Hamas'a destek vermekle suçlamıştır (Kaya, 2010: 15). Suriye politikası kapsamında ABD Bush'un iktidarı devralmasıyla İsrail'e dostluk gösteren ülkeleri ödüllendirerek hasmane tutumlar sergileyenleri cezalandırmıştır. Temel itibarıyla 11 Eylül'den sonra ABD yönetimindeki Ortadoğu düşmanlığı sık sık Suriye politikalarının eleştirilmesi dâhilinde su yüzüne çıkmıştır (Kaya, 2010: 18).

Amerikan hükümetince teröre verdiği desteğin en aza indirgenmesindeki en önemli faktörün Suriye'ye yönelik yaptırımlar olduğu düşüncesiyle Suriye'ye izolasyon politikaları yürütülmüştür. 2005'te gerçekleşen Hariri suikastından sonra ABD'de Suriye nezdinde yapılan eleştiriler artmış tarafların birbirlerine yönelttiği suçlamalar tehdit edici bir üsluba bürünmüştür. ABD'li kaynaklar Suriye için teröre ve teröristlere destek veren

ülke ifadesini kullanırken Suriye de ABD için Arap ve Müslüman katili bir ülke şeklinde sert bir değerlendirmede bulunmuştur. Suriye Irak'tan sonra kendisine sıra geleceğini düşünerek ABD'nin demokrasi getireceğini söyleyerek girdiği savaflara kendi ülkesinde de girişebileceği korkusunu taşımaktadır. Suriye bu düşünceyle Hizbullah'a ve Hamas'a olan desteğini artırarak Suriye üzerinden Irak'a girmelerine olanak tanımaktadır. Netice itibariyle Amerika Suriye ve İsrail arasında yapılacak görüşmeler konusunda cesaretlendirici konumundan vazgeçerek mevcut ortamın sürüp gitmesinden rahatsızlık duymamıştır. Obama'yla beraber Suriye'yle ilişkilerin düzeltilmesi kararı alınmıştır. Obama'nın liderliğindeki ABD Ortadoğu barışına ve istikrarına yönelik diplomasi ve diyalogdan yana olmuşlardır. Bu bağlamda Suriye ilişkilerinde üst düzey diplomatik temasların da sağlandığı görülmektedir. Obama seçim kampanyalarında sıklıkla üzerinde durduğu "Uluslararası ilişkilerde diplomatik ve diyaloga yönelik girişimlerin söz konusu olması" düşüncesi, Suriye'nin umutlanmasına yol açmıştır (Kaya, 2010: 18).

ABD'nin Suriye'yle istihbarata yönelik bir ilişkisi bulunmadığından El Kaide'yle ilgili kıymetli verilere ulaşamama durumu söz konusu olmuştur. Bu durumu göz önünde bulunduran ABD, 2010'da bütün Arap ülkelerinde, bölgedeki açmazlar ve dengeler üzerine deneyimli Robert Stephan Ford'u Şam büyükelçisi yapmıştır (Kaya, 2010: 18). Arap ülkelerinde başlayan demokratikleşme hareketlerinin Suriye'yi de etkisi altına alacağı öngörülmemekteydi. Fakat 2011 Şubat'ında olayların bu ülkeye sıçramasıyla birlikte Suriye'de zorlu bir dönem de başlamış bulunmaktadır. Obama'nın Suriye'deki olaylara bakışı; "Suriye'de halkın egemen olduğu bir yönetim iş başına geçmelidir. Fakat Esad'ın engellemeleriyle bu mümkün değildir. Reformist olduğunu iddia edip diğer taraftan halkını hapislerde tutmakta, onları işkenceden geçirmekte ve katletmektedir. Çok kez reformların yapılmasını ya da halktan elini çekmesini dile getirdik. Ancak o bize kulak asmadı. Bundan böyle terk etmesi gerekmektedir" şeklindedir (Kaya, 2010: 19).

Suriye'yle ABD arasındaki gerilim temelde otoriteyle ve Ortadoğululukla ilgili bir anlayış farklılığıdır. Bu bağlamda lider arayışı ön plana çıkmaktadır. Beşar Esad dış politikada ABD'ye yönelik yaklaşımlardan kaçınmakla yetinmiştir. Suriye'deki muhalif hareketlerle yönetim arasında süren çatışmalara yönelik uluslararası bir operasyonun sadece BM kararları dâhilinde gerçekleşeceği ABD tarafından vurgulanmaktadır. Suriye içerisinde yönetimi protesto eden birçok muhalif öldürülmüş, bir o kadarı sürgüne

gönderilmiş veya göç etmiş ve tutuklamalarla sindirilmiş olması ABD tarafından tepkiyle karşılanmayı sürdürmüştür. Bu bağlamda ABD'nin, Şam büyükelçiliğini 6 Şubat 2012'de kapatıp büyükelçiyi geri çağırmasının ardından yaptığı açıklamayla Şam yönetimiyle diplomatik ilişkileri sürdürmeyeceğini ancak muhalefetle iletişimde kalacağını ve Suriye'deki halkın istediği barış odaklı siyasal dönüşüme yönelik çabalara devam edileceğini vurgulaması, ABD ve Suriye'nin ilişkilerinde geleceğe yönelik ipuçları taşımaktadır.

ABD yönetimi 14 Haziran 2013 yılında Suriye'deki rejimin kimyasal silah kullanımını onaylamamıştır. Obama'nın Suriye için düzenleyeceği saldırının zamanı konuşulurken, ABD muhaliflere gönderilecek silahlar için onay vererek, rejime yönelik sınırlı bir müdahalenin varlığını ortaya koymuştur (TRT Haber, 2015). ABD'nin Suriye konusunda ortaya koyduğu doktrinde; insan haklarına yönelik ihlaller bağlamında "hassas" fakat direkt militarizme başvurma anlamında "çok dikkatli" olma düşüncesi vurgulanmaktadır. Obama'ya göre silahlı müdahalelerde ABD uluslararası imajını ve güvenilirliğini zedelemekteydi ve bu yüzden bu başvurulmaması gereken bir yöntem idi. Bu bağlamda ABD'nin ortaya koyduğu bu anlayış "Obama Doktrini" şeklinde isimlendirilmekteydi. Obama'nın seçmenini gerçekleştireceği politikalar anlamında ikna ettiği ve seçimde galip gelmesinde bu durumun önemli bir etken olduğu bilinmektedir. BM Güvenlik Konseyi nezdinde Libya'ya olası bir müdahale planı görüşülürken Obama tarafından yapılan değerlendirmeler, Arap Baharı ve silahlı güç kullanımına yönelik ABD anlayışını göstermektedir.

ABD yönetiminin Devlet'ül Irak ve's Şam (DEAŞ) adlı terör örgütüne yönelik yayılmasını engelleyecek şekilde operasyonlara askeri ve ekonomik anlamda desteklerini sunması örgütün ilerlemesini kısmen yavaşlatmıştır. ABD ve müttefik devletlerce Suriye'deki muhalif unsurlar radikal ve ılımlı şeklinde iki gruba ayrıldığı için Esad, DEAŞ ve öteki terörist gruplar güçlenmek için zaman kazanmışlardır (Semin, 2015: 4). Eğitim-Donat programından istenen verimin alınamamasıyla ABD yönetimince DEAŞ karşısında mücadeleyi sürdüren Suriye Demokratik Güçleri adı altında kurulmuş ve genel itibarıyla Kürt milislerden (YPG) oluşan topluluğa (Semin, 2015) silahlı ve parasal yardımda bulunulmuştur. Bu gelişme karşısında sesini en çok yükselten ülke kuşkusuz ki



Türkiye’dir. Türkiye’ye göre ABD tarafından yapılan yardımlar PKK’nın eline geçmekte ve kendi bütünlüğüne tehdit unsuru oluşturmaktadır.

### 3.3.5. Devlet’ül Irak ve’s Şam (DEAŞ)

Irak ve Şam İslam Devleti; IŞİD kısaltmasıyla “İslam Devleti” (İD) ya da Irak Levant İslam Devleti(ILİD) ismiyle anılan Irak’ta ve Suriye’de faaliyetini sürdüren terörist bir oluşumdur. Okunması itibariyle Latince DEAŞ, DAEŞ, DAİŞ şeklinde isimlendirilmektedir. Irak savaşıyla meydana gelen örgütün 2004 senesinde El-Kaide’ye bağlanmasıyla kısa zamanda Irak El-Kaide’si şeklinde adlandırılmıştır. Örgütün ideolojisi selefiliktir ve Katbiyan Ansar elTevhid vel Sunnah, Jaysh el-Fatiheen, Jeish el-Taiifa el-Mansoura, Mücahidin Şûra Konseyi, El Kaide, Jund el-Sahaba isimli isyankâr oluşumlardan meydana gelmektedir (Hürriyet, 2015). İslam devleti kurma düşüncesi Ürdün asıllı Suriye’li Abu-Musab El Zarqawi tarafından ortaya atılmıştır. 2004 senesinde Irak’ın ABD tarafından işgal edilmesiyle Zarqawi, Usame Bin Laden’e biat edip El Kaide’nin Irak’taki temsilcisi olmuş ve ABD karşısında mücadele eden en kuvvetli oluşum olarak ön plana çıkmıştır. Zarqawi 2006’da ölünce Irak’ta yer alan El Kaide Irak İslam Devleti olarak adlandırılan başka bir oluşumda birleşmiştir. Oluşum ABD saldırılarıyla birlikte günbegün erimiştir. 2010’da Bağdadi örgütü tekrar dizayn ederek 2013’ten sonraki süreçte çok sayıda saldırının sorumlusu olmuştur (BBC, 2015b). Kendine amaç olarak Amerika’nın Irak’tan defedilmesi, Irak’taki hükümetin düşürülmesi, Şiilerin militarist etkinliğinin yok edilmesi ve şeriatı dayalı kanunlarla yönetilecek bir İslam devletinin hayata geçirilmesi gibi katı fikirleri benimsemiştir. Bu örgüt strateji ve metotlarını Kuran’ı Kerim’i ve hadisleri farklı şekillerde yorumlayarak üretmektedir (Haberyazar, 2015).

Irak’taki savaşın bitmesine müteakip DEAŞ’ın Irak üzerinden çekilmesi ABD Irak’ı terk edince son bulmuş ve bir iddiaya göre yeniden güçlenerek bünyesinde savaşanları ikiye katlamıştır (Hürriyet, 2015). Suriye’deki iç savaşta Bağdadi’nin Esad karşısında El Nusra cephesinde yer aldığı görülmektedir (BBC, 2015b). 2013’ün Nisan’ında Suriye’de iç savaşla oluşan boşluktan istifade ederek Irak’ta ve Suriye’de bulunan güçlere birleşmeleri yönünde çağrıda bulunarak “Irak ve Levant İslam Devleti’nin” kurulduğunu duyurmuştur. El Nusra’nın ve El Kaide’nin bu çağrıya yanıtı

hayır olmuştur. Ancak Bağdadi ona sadakat bildiren bazı grupları Suriye içerisinde savaştırmaya başlamıştır (BBC, 2015b).

Irak Şam İslam Devleti (İŞİD)'in Suriye'de elde ettiği kazanımlar kısa sürede bölgedeki kuvvetli oluşumlardan biri olmasını sağlamıştır (Hürriyet, 2015). 2014'ün Eylül'ünde DEAŞ'ın Suriye içerisinde hâkim olduğu sath İngiltere'ye eşdeğerdi. Bu alanın aşağı yukarı 210000 kilometre kareye denk geldiği düşünülmektedir. Amerika'nın liderliğindeki ittifakın Suriye'deki havadan ve karadan operasyonlarında örgüt etkisini önemli ölçüde yitirmiştir. Bir senelik operasyonların örgüte Suriye içerisinde %10, Irak içerisinde %37'lik bir yansıması olmuştur (BBC, 2015b). Suriye'nin içerisindeki kazanımları Türkiye tarafında tehlike çanlarının çalınmasına yol açmıştır. Muhaliflerce kazanılan Tel Rifat Bölgesi PYD'nin ve İŞİD'in ortaklaşa saldırılarıyla iki taraftan kuşatılması bölgenin muhalif unsurların denetiminden çıkmasına sebep olmuştur. Türkiye tarafından desteklenen muhaliflere yönelik ikmalin gerçekleştiği tek nokta konumunda bulunan Tel Rifat'ın yitirilmesi Türkiye'nin Suriye denklemine oyun dışı bırakılması itibariyle önem taşımaktadır (Stratejik Ortak, 2016). DEAŞ Türkiye sınırında yer alan Kobani'yi kuşatarak Türkiye'yi ciddi bir krize sürüklemiştir. Kürtlerin yoğun olduğu bölgenin savunmasında öteki Kürt kantonlarına yardım çağrısında bulunan HDP eş genel başkanı Selahattin Demirtaş ve PYD Başkanı Salih Müslim gerekli silahlı kuvvetlerin bölgeye aktarılmasını sağlayacak koridora olan gereksinimlerini Türk hükümetiyle paylaşmışlardır (Anadolu Ajansı, 2015). Kuşatmanın sürdüğü günlerde Halkların Demokrat Partisi ( HDP) eş genel başkanının bölge halkına isyan çıkarmalarına yönelik çağrıda bulunmasıyla başlayan ve 6-7 Ekim'de Doğu ve Güneydoğu'daki olaylar sonucunda 31 kişi yaşamını yitirmiştir (Anadolu Ajansı, 2015).

Bir örgüt varlığını devam ettirebilmek için maddi kaynaklara gereksinim duyar. Bu bağlamda DEAŞ'ın Irak ve Suriye üzerinde hacimli petrol kuyularına operasyonlar düzenlemesi şaşırtıcı olmamaktadır. Suriye içerisinde Esad'a sattığı petrole önemli bir hasılat sağlamaktadır. Bunun dışında örgütün diğer kazanç unsurları; Suudi Arabistan ve Kuveyt'teki maddi olanakları geniş kişilerin destekleri, Müslüman olmayanlardan alınan vergilerle ve yağma sonucu kazandıkları antika eserlerle artış göstermektedir. Musul'un ele geçirilmesiyle birlikte örgütün finansman alanında önemli kazanımları olmuştur. 2014'ten önce örgüt varlıklarının toplamı 900 milyon dolar gibi bir rakama tekabül

ederken bu tutar 2 milyar dolar düzeyine ulaşmıştır (BBC, 2014). DEAŞ'ın Suriye'de petrol bakımından bolluk arz eden Deyr Ez Zor ve Rakka gibi sahalarda Fırat ve Dicle gibi önemli su kaynaklarında hâkimiyet kurduğu görülmektedir. 2014'ten sonra Türkiye sınırıyla başlayıp Fırat'ın ve Dicle'nin sınır teşkil ettiği Mezopotamya dâhilinde strateji bağlamında Ürdün'e ve Suudi Arabistan'a uzanan bölgede Sünni alanı kontrolüne geçirmiştir (T24, 2014).

Amerikan Ulusal İstihbarat Servisi Direktörü James Clapper Irak'ta ve Suriye'de savaştan 20000-30000 arası insan olduğunu söylemiştir. Koalisyon havadan yürüttüğü operasyonlarda 10000 civarı savaşıcıyı imha etmiştir. Buna mukabil DEAŞ küresel çapta 28000 civarı uluslararası savaşıcıdan destek görmektedir. Bu savaşııcılardan 5000'i Batılı 250'si ise ABD vatandaşıdır. Bu savaşııcılar büyük ölçüde Tunus, Fas, Suudi Arabistan, Ürdün gibi Arap ülkelerinden göçmektedir (BBC, 2015b). IŞİD'in hamleleri yalnızca alan hâkimiyet sağlamaya değil üst bir akıl nezdinde hizmete de yöneliktir. Saha üzerinde PYD karşısında bir imaj sergilerken ılımlı muhalefet unsurları karşısında çoğu kez PYD işbirliğiyle hareket etmektedir. 2014'te koalisyon güçlerinin başlattığı havadan gerçekleşen operasyonlarla örgütün kazanımları engellenmiştir. Geline nokta örgüt fetih başlatan tarafta değil konumunu stabil kılma gayretindedir. Suriye'deki krizde bu örgütün varlığı en fazla Şam rejimine yaramaktadır. Netice itibarıyla Esad'la IŞİD'in ittifakından bahsetmek mümkündür. Bu birlikteliğin en dikkat çekici kısmı ticari faaliyetlerle ilgilidir. IŞİD'in Türkiye'ye yönelik bir güvenlik açığı oluşturduğu küresel çapta bilinmektedir. Ortadoğu yaşadığı Arap Baharı hareketlerini yönetim değişiklikleriyle taçlandırmış ve yönetimi devam ettirmek için göreve gelen kişilerden duyulan rahatsızlıklarla perçinlenmiştir. Türkiye bu tip yönetimler için bir model teşkil ettiğinden diğer ülkeler tarafından yakın takip altındadır. Türkiye'nin teröre destek veren bir devlet olarak sunulması ve IŞİD'le eş bir terörist denklemin Türkiye'de kurulması arzu edilen bir sonuç olmaktadır (Hacısalıhoğlu, 2015). Türkiye'nin güneyinde doğu-batı yönünde PYD hegemonyası dikkat çekmektedir. Türkiye tarafından desteklenen ılımlı muhalefet unsurları karşısında PYD'nin ve IŞİD'in organize saldırılarının etkisi artmaktadır. Bu organize saldırılarla Türkiye her geçen gün kendi güvenliğini daha çok ön plana çıkarmakta ve stratejik noktaların muhaliflerde kalması yönünde politikalar

geliştirmektedir. Çünkü stratejik noktaların kaybedilmesi güvenlik açığı yaratmakla birlikte Suriye denklemine yer aldığı konumu da etkileyecektir.

### **3.4. Akp Döneminde Türkiye-Suriye İlişkileri**

Akp döneminde Suriye ilişkileri 2002 ile 2010 yılları arasındaki dönem ve 2011 ile 2017 yılları arasındaki dönem olmak üzere iki bölüm halinde incelenmektedir

#### **3.4.1. 2002 ile 2010 Yılları Arasındaki Dönem**

2002 yılında Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP)' nin Türkiye'de seçimlerden tek parti olarak çıkması ve iktidar olmasından sonra Suriye ile olan ilişkiler hız kazanmaya başlamıştır. Ahmet Davutoğlu AKP' de Başbakan Abdullah Gül'ün dış politika baş danışmanı olarak görev yaparken dışarıdan yapılan atamayla Dışişleri Bakanlığı görevine getirilmiştir (Davutoğlu,2014). Ahmet Davutoğlu AKP'nin iktidarında izleyeceği dış politikalarda belirleyici bir rol üstlenmiştir. Bunun yanı sıra AKP'nin muhafazakâr bir parti olması ve Müslüman ülkeleri kucaklayıcı bir politika benimsemesi Türkiye'nin Ortadoğu'ya yönelmesini sağlamıştır. Dış siyasette Ortadoğu politikasına ayrı bir önem veren AKP lideri Recep Tayyip Erdoğan ve Ahmet Davutoğlu bu devletler tarafından tanınmış ve bu devletlerde yaşayan halkların sempatisini kazanmışlardır. Eğer Türkiye Ortadoğu'da söz sahibi bir ülke olmak istiyorsa bu durumun Suriye ile ortak hareket etmekten geçmesi gerektiğini biliyordu. Bu sebepten ötürü terörist başı Abdullah Öcalan'ın yakalandıktan sonra Türkiye ile Suriye ilişkilerinde sorun olacak herhangi bir durum söz konusu değildir. Suriye her fırsatta terör örgütlerine karşı Türkiye ile ortak hareket edeceğini belirtmekte ve ülkesinde terörist gruplar barındırmayacağını garanti etmekteydi. Aynı zamanda Türkiye de İsrail konusunda Suriye ile benzer endişeler taşımaktaydı. Her iki devlet de birbirlerinin potansiyelinin farkındaydılar. Suriye Batı ile arasını iyi tutmayı amaçlıyorsa bunun Türkiye'den geçtiğini çok iyi biliyor, benzer durumda Türkiye de yeni bir ekonomik pazar elde etmek, Arap pazarına açılmak istiyorsa Suriye ile birlikte hareket etmek zorundaydı.

Türkiye tarafından Suriye hem güvenlik bakımından hem de sosyal durum bakımından stratejik öneme sahipti. Ortadoğu'da söz sahibi olmak isteyen ve bölge

ülkelerine ulaşmak isteyen Türkiye, Suriye'nin dış politikada bunalımlı zamanlar geçirmesini kendi adına bir fırsat olarak çevirmeyi bilmiştir. Türkiye Suriye ile ortak paydalar ışığında birlikte hareket etmeye başlamıştır. Ortak kazanımlar söz konusu olduğunda iki ülke arasında karşılıklı diplomatik ziyaretlerde artış görülmeye başlanmış adeta iki devlet birbirini yeniden keşfetmiştir. Beşar Esad, Türkiye'nin Avrupa Birliğine üye olma ihtimaline karşı ilerleyen zamanlarda kendileri için hem ekonomi hem askeri hem de kültürel anlamda avantajlar sunabileceğini çok iyi bilmekteydi ( Oytun, 2014).

Bu süreç devam ederken 2008 yılında İsrail'in Gazze'ye saldırmış Türkiye tarafından bu saldırı sert bir dille kınanmıştır. Sonrasında Recep Tayyip Erdoğan'ın 2009 yılında Davos'ta ki çıkışı, İsrail ile Türkiye arasında diplomatik sorunlara sebep olmuş ve bu sorun giderek büyümüştür. Bu süreç içerisinde İsrail ile Türkiye arasında yükselen tansiyondan Suriye yararlanmışır. Türkiye'nin İsrail karşıtı bir tutum içerisine girmesi Suriye yönetimi tarafından yakından izlenmiştir. Görüldüğü gibi Suriye, İsrail konusunda Türkiye'ye "düşmanımın düşmanı benim dostumdur" yaklaşımıyla bakmaktadır (Gaytancıoğlu, 2008 ). Türkiye 2004 yılının Ocak ayında önemli bir konuğu misafir etmiştir. Bu konuk hiç şüphesiz Suriye devlet başkanı Beşar Esad'dır. Esad'ın ilk yurtdışı ziyareti Türkiye olduğu gibi; Suriye'nin bağımsız olduğu 1946 yılından bu yana devlet başkanlığı seviyesinde Türkiye'ye yapılan ilk resmi ziyaret olması bakımından da önem taşımaktadır (TBMM, 2014). Esad Görüşmelerde; "Kürt devleti bizim kırmızı çizgimizdir. PKK'nın Suriye'de varlığı ve faaliyeti yoktur. PKK dosyasını tamamen kapattık. Yalnız Kürt devletine değil, Irak'ın toprak bütünlüğünü bozacak bütün devletlere karşıyız. Türkiye'nin Irak konusundaki tavrını takdirle karşılıyoruz. Türkiye'nin AB üyeliğini destekliyoruz. Türkiye ile stratejik işbirliği istiyoruz" (Özfatura,2014). Şeklinde açıklamalarda bulunmuştur. Suriye'nin bu şekilde PKK'ya karşı cephe alması Türkiye'de olumlu karşılanmıştır. Zaten Türkiye ile Suriye arasında geçmiş zamanlarda yaşanan husumetin belki de en önemli nedeni terör sorunu olmuştur. PKK terör örgütü sebebiyle neredeyse karşı cephelerde savaşacak duruma gelen iki ülke bu sorunları başarıyla çözmüştür. Diplomatik ziyaretlerle başlayan sıcak ilişkiler her alanda gelişirken, kendisini askeri alanda da hissettirecektir. Türkiye ve Suriye karşılıklı dostluk, işbirliği ve güveni pekiştirmek için 26 Nisan 2009 tarihinde Kilis'teki Yüksektepe Hudut Karakolu ile Suriye'nin Şamarin Azez bölgesinde ortak bir askeri

tatbikat düzenlemişlerdir (Milli Gazete,2014). Bunun sonucunda İsrail'in gerçekleşmesinden hoşnut kalmadığı, bu tatbikatla iki ordunun da birbirlerinden faydalanmaları amaçlanmıştır. Bu tatbikat karşılıklı güven ortamının sağlanmasını da kolaylaştırmıştır. NATO'ya üye olan bir ülkeyle Arap bir ülkenin askeri alanda bu derece ortak paylaşımlarda bulunması İsrail tarafından tedirginlik ile karşılanmıştır.

11. Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün 15-17 Mayıs 2009 tarihlerinde Suriye Arap Cumhuriyeti'ne gerçekleştirdiği ziyaret sırasında Şam ve Halep'te İş Forumları düzenlenmiştir (DEİK Bülteni,2009). İki ülke arasındaki üst düzey ziyaretler hız kesmeden devam ediyordu. Türkiye ve Suriye her alanda ortak hareket edecek duruma kadar gelmiştir. Yapılan karşılıklı ziyaretlerde ekonomiden enerjiye, ulaşım birliğinden güvenliğe olmak üzere birçok konular ele alınmıştır. İş adamları için ekonomik imkânlar üzerinde durulmuş, yatırımları teşvik edici kararlar, Enerji alanında işbirliği ayrıca organize sanayi bölgesinin kurulması gibi yeni işbirliği konuları gündeme gelmiştir (15 Mayıs,2009). Suriye pazarına gün geçtikçe daha fazla Türk yatırım firmaları girmektedir. Suriye, Türk iş adamları için cazibe merkezi haline gelmiştir. Bu durumun oluşmasında iki ülke arasında karşılıklı ticaret anlaşmalarının büyük etkisi vardır. Bu yatırımcılar iki ülkenin hükümetleri tarafından da desteklenmiştir. Yatırımların hızla artması iki ülke ekonomisine büyük oranda katkı sağlamıştır. Abdullah Gül'ün Suriye ziyareti ekonomik konularda işbirliğinin daha da artmasına katkı sağlamıştır. Ayrıca Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, Suriye'deki ikinci gününde Halep' ziyaret etmiş ve aynı zamanda ‘‘Halep’e giden ilk Türk Cumhurbaşkanı olmuştur.(17 Mayıs, 2009 ).

#### **3.4.1.1. Komşu Devletlerle ilişkilerde sorunsuz bir politika izlenmesi**

Bu politikanın baş mimarı hiç şüphesiz Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu olmuştur. Komşu Devletlerle olan problemlerin en asgari seviyeye indirilmesini arzulayan bu yaklaşım AKP hükümetinin komşu devletlerle ilgili izleyeceği dış politikasının şekillenmesinde esas belirleyici bir yol olmuştur. Bu yaklaşımla, komşu devletlerle olan sorunlarımızın çözümlenmesi, komşu devletler ile iyi ilişkiler kurmak suretiyle istikrar elde edilmesi ve bu istikrarın baki olması hedeflenmiştir. Elbette ki problemsiz bir komşu olmayacaktır. Keza bu problemlerin belli bir seviyede kalmaması, kronik bir durum halini almaması için çaba sarf edilmesi amaçlanmaktadır. Davutoğlu bu

sureci başka bir perspektifte şu şekilde izah etmiştir: ‘sıfır problem siyaseti, Türkiye’nin etrafı sürekli düşmanlarla çevrilidir psikolojisinden ve buna bağlı gelişen savunmaya dayalı refleksten kurtulup, bütün komşuları ile ilişkilerini iyi düzeye getiren bir ülke olma fikri üzerine inşa edilen bir yaklaşımdır’’(Radikal, 2004). Türkiye’nin sorunsuz bir komşu politikası benimsemesinde komşularımızda yaşanan birtakım olaylar da etkili olmuştur. Yani Ortadoğu da değişim dönüşüm hareketleri gerçekleşmektedir. Bu politikanın temelinde komşularla iyi münasebetler zemininin oluşturulması yatmaktadır. Burada sorunsuz bir dış politikanın izlenmesi yalnızca Türkiye’ye bağlı olmamakla çevresindeki devletlere de bağlıdır. Bunu sadece Türkiye’nin istemesi yeterli değildir.

#### **3.4.1.2. Karşılıklı İşbirliği Politikası**

Ahmet Davutoğlu’nun tanımıyla ‘Komşu ülkeler başta olmak üzere bölge ülkeleriyle maksimum düzeyde bir işbirliği geliştirmek gerekmektedir.’’(Davutoğlu, 2009).İki ülke arasında yapılan siyasi, ekonomik, ticari, turizm ve kültürel anlaşmalar örnek olarak verilebilir. Özellikle vizelerin kaldırılması ile siyasi, ekonomik, kültürel ve turizm alanında meyvelerini vermiş ve yine özellikle Suriye ile geçmişte var olan güvenlik endişeleriyle alakalı meseleler halledilmiştir. Beşar Esad’ın ABD Başkanı Bush ile yaşadığı sorunlar, üzerine birde İsrail etmeni, Suriye’nin toprak bütünlüğüne olan endişeleri de eklenince Türkiye’nin dostluğu tartışmasız büyük bir öneme sahip olmuştur. İki devletin ABD’nin Irak’a müdahalede bulunmasına karşı tepki göstermesi aradaki yakınlaşmayı pekiştirmiştir. İki komşu devlet her düzeyde karşılıklı iş birliği politikaları geliştirerek bölgede güçlü olmayı gaye edinmişlerdir. Aynı geçmişe, aynı kültüre ve aynı coğrafyada yaşayan iki komşu devletin her koşulda birbirini tamamlayıcı bir pozisyon alması gerekmektedir. Böylece bu beraberlikten iki devlet de güçlenmiş olarak çıkacaktır. Bu bağlamda Türkiye, Suriye’nin sayesinde Ortadoğu’daki etkinliğini güçlendirmiş olacaktır. İki ülke arasındaki ilişkilerde sadece diplomatik ziyaretlere bağlı kalınmaması, bunların toplumun geneline yayılması gayesi güdülmektedir. ABD’nin Irak’ı işgal etmesiyle birlikte Suriye kendi güvenliğinden endişe duymaya başlamış ve bu endişenin boyutu giderek artış göstermeye başlamıştır. Bir yandan ABD ile tersine esen rüzgâr diğer yandan da her an ortaya çıkması muhtemel İsrail tehdidi Suriye’nin dış politika konusunda yalnız kalmasına zemin hazırlamıştır. Irak’ın işgaliyle siyasi ve ekonomik krizle karşı karşıya kalan Suriye hükümeti elini güçlendirmek için ortak bulmak zorunda

kalmıştır. Irak'ta muhtemel bir Kürt devletinin kurulması ihtimali Suriye'nin rahatsız olmasına neden olmuştur. Irak'ta bulunan Kürt milisler ABD ile ortak hareket ederek ABD'nin bölgede daha rahat hareket etmesine imkân sağlamıştır. Bu bölgede Kürtler ile ABD'nin birlikte hareket etmesi Suriye'yi tehdit eder hale gelmiştir.

Türkiye tarafından bu meseleye bakıldığında da ileriki zamanlarda bu Kürt grupların endişe verebileceği ihtimali Suriye ile Türkiye'yi ortak bir noktada birlikte hareket etme zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır. ABD'nin Irakı işgali sırasında Türk topraklarını kullanmak ve bu topraklarda bir süreliğine kalmasıyla alakalı tezkere 1 Mart 2003'te TBMM'de reddedilmiş olması Suriye tarafından memnuniyetle karşılanmıştır. İleriki zamanlarda ABD'yi tehdit olarak gören Suriye Türkiye ile ilişkilerini güçlendirme konusunda kararlar almaya başlamıştır. Suriye'nin burada amacı bölgede yalnız kalmamak adına Türkiye gibi güçlü ve stratejik bir müttefiki her daim yanında tutmaktır. Türkiye'nin Kuzey Irak konusundaki tedirginliğini bilen Suriye Türkiye'nin yanında yer alarak Türkiye'yi desteklemiştir. Bu durumdan kendilerinin de kaygılandıklarını söylemişlerdir(Oytun, 2014).

#### **3.4.1.3. Vizelerin Kalkması**

Türkiye'nin Suriye'yle ilişkilerinde aşama kat edilmesinin iki ülke arasında gerçekleşen ziyaretler bağlamında yakından ilgisi bulunmaktadır. Ziyaretlerin sonucunda STA ve benzeri anlaşmalar imzalanmıştır. Suriye tarafından Türkiyeli tüccarlara vizede kolaylık sağlanması 1946 sonrasında gerçekleşen ziyaretler kapsamında öncü konumda bulunan Beşar Esad bu tarafında gündem maddesi yapılmıştır (Milliyet, 2009). Esad, Türkiye'ye gerçekleştirdiği ziyaretler kapsamında görüştüğü iş adamlarına vizede kolaylık sağlamaya yönelik kendi ülkesinde çalışmalara başlama talimatı vermiştir (Tan, Belli, & Aydın: 66-74). Neticede Suriye devleti 13 Ocak 2004'ten sonra Türkiye vatandaşı olan iş adamları için sınırda vize kolaylığı sağlamıştır (Tan, Belli, & Aydın: 64-74). Buna mukabil Suriye üzerinden gerçekleştirecekleri işlerde büyük bir zaman kaybı yaşayan iş adamlarının sınırda kolayca işlem yapabilmesine olanak sağlanarak iki ülkenin ticaret hacmini artırması amaçlanmıştır (Sayın, 2013).



Geleceğe yönelik girişimler bağlamında Esad'ın Erdoğan'ın davetiyle birlikte 16 Eylül 2009 tarihinde Türkiye ziyareti gerçekleştirmesiyle Türkiye-Suriye Yüksek Düzeyli Stratejik İş Birliği Konseyi kurulmuştur. Konsey; Türkiye'nin Suriye'yle karşılıklı ilişkilerinde etkin şekilde hizmetine devam ederek belli zamanlarda ülkelerin başbakan ve on bakan nezdinde katılımlarını öngörmektedir (Tan, Belli, & Aydın: 68-71). Bu ziyaretler kapsamında ülkelerin Dışişleri bakanlarının vizelerin kaldırılmasını öngören tasarımı imzaladıkları görülmektedir (CNNTurk, 2009).

Anlaşma sonrası Türkiye'nin iki ülke arasında vizelere ilişkin kaldırma işleminin gerçekleştiğini açıklamasının ardından Suriye'nin de iki ülke arasındaki nakliye ve taşıma faaliyetini sürdüren tırlardan tahsil edilen vergileri kaldırma işleminin uygulandığını bildirmesi bir barış ve kardeşlik ortamına işaret etmektedir (Tan, Belli, & Aydın: 68-71). Ziyaret sürecinde Kürtlere yönelik açılımların, Irak'la Suriye'nin arasında yaşanan gerginliklerin ve İsrail'le Suriye'nin barışa ilişkin görüşmelerde tekrar değerlendirmeye gidilmesinin önemi de belirlenmiştir (Tan, Belli, & Aydın: 68-71).

Ahmet Davutoğlu'nun vize serbestisini ekonomi bağlamında ortaya konan bağımlılık içerisinde bölgedeki barış ortamına katkıda bulunacak bir faaliyet olarak görmesi de gelecekte belirlenecek politikalara yönelik bir iyi niyet göstergesi olarak algılanmıştır. Vize serbestisiyle bölgede birbirini tamamlayan iki unsuru barındıran Halep ve Antep için de kaynaşmaya yönelik bir vesile olduğunu belirterek insanların böyle bir kaynaşma neticesinde uzun zaman süren ayrılıklara dostane bir yaklaşım sergileyecekleri değerlendirilmesi yapılmıştır (Tür, 2011: 31). Vizeler kalktığında ekonomide de iş birliği sağlanması amacıyla başlatılan programların bütünleşme hareketine dönüşmesi, bölgedeki diğer devletler nezdinde örnek tutumlar olarak gündem maddesi haline gelmiştir. Ürdün'ün ve Lübnan'ın ardından Suriye'yle de kalkan vizeler Ortadoğu'nun vize haricinde gerçekleşen serbest dolaşıma kavuşmasını sağlamıştır. 2008'de Suriye Türkiye için 406935 turist gönderirken kalkan vizelerle birlikte 2010'da rakamın 899494 olarak güncellendiği görülmektedir. Türkiye ise Suriye için 1,5 milyon turist göndermiştir (Tür, 2011: 36).

20 Ekim 1921 tarihinde Türk ve Fransız hükümetlerince imza edilen Ankara Antlaşması neticesinde Hatay'ı ve İskenderun'u görüşülmek üzere sonraya bırakıp

Türkiye'nin Suriye'yle sınırına ilişkin uzlaşma sağlanmıştır. Şehirleri ikiye ayıran sınırdaki akrabalık bağı bulunan aşiretler birbirlerinden ayrılmak durumunda kalmışlardır. Parçalanmaya yüz tutan çok sayıda aile sınır telleriyle ve mayınlı arazilerle zor şartlarda görüşmeyi sürdürmüşlerdir. Ziyaretlerin ve ticaretlerin kanun dışı biçimde günümüze kadar sürmesi engellenememiştir (Sarı, 2014). Vizeler kalktığında ve araziler mayından temizlendiğinde halkların dramatik geçmişine sünger çekilmiştir. Esasen akrabalık bağı bulunan bu toplumlar yeniden kaynaşarak tarihi birlikteliklerine devam etme fırsatı yakalamışlardır.

#### **3.4.1.4. Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi**

2009 senesinde git gide derinleşen iki ülke arası ilişkiler gelinen noktada Esad'la Erdoğan tarafından gerçekleşen İstanbul görüşmelerini müteakip dönemin Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu aracılığıyla net bir şekilde ifade edilmiştir. Buna göre Türkiye ve Suriye arasında vizeleri kaldırıldığı ve Yüksek Düzeyli Stratejik İş Birliği Konseyi'nin kurulduğu açıklanmıştır (Milliyet, 2009). Bu bağlamda başbakanlar nezdinde gerçekleşen katılımlarda ülkelerin hükümetler düzeyinde ortaklık toplantılarının yapılması gündeme gelmiştir. Bu toplantılardan önce savunma, ulaştırma, enerji, dışişleri, bayındırlık, ticaret, içişleri bakanlıkları dâhilinde 16 bakandan oluşan Bakanlar Konseyi senede iki defa toplanıp fiiliyat planları düzenlenmesi kararı alınmıştır. Tüm bakanlıklarda düzenlenen fiiliyat planları, Konsey'de görüşülüp başbakanlar tarafından onaylanacaktır (Ayhan, 2011: 31). Süreç içerisinde 12-13 Ekim 2009 tarihlerinde Gaziantep ve Halep illerinde YDSİK toplantıları gerçekleşmiş, Türkiye 9 bakan ve farklı mercilerden çok sayıda siyasi ve akademik personelin yanında iş adamlarıyla birlikte katılım gerçekleştirmiştir (Zaman, 2009). 22-23 Aralık 2009 tarihinde ülkelerin başbakanları tarafından yapılacak katılımlarla Şam ev sahipliğinde gerçekleşen toplantı iki ülke adına alınacak uzun vadeli kararların merkezi olmuştur. Başbakanların katılımıyla gerçekleşen bu toplantı neticesinde atılacak adımlar belirlenmiş ve karşılıklı güvenceler sunulmuştur (Ayhan, Orsam, 2009). Başbakan ve heyetini ağırlayan Beşar Esad yapılan toplantılar itibariyle ilişkilerin değerlendirmesinde bulunmuştur. Ayrıca birtakım hususlarda paylaşımı gerçekleştirilerek küresel ve bölgesel barışın sağlanması için atılması gereken adımlarda senkronizasyonun öneminden bahsetmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2009).

Liderlerin müzakeresinde Araplarla İsrail'in barıştırılması da öncelikli bir konuydu. Bu bağlamda Filistin'in ve ayrıca Golan Tepeleri sorununun da ele alınması Türkiye için dostane tavırların bir adım ileriye taşınmasına ve Irak'taki savaşta gelinen noktada sergilediği tutum itibarıyla Amerika'nın da onayladığı bir ilişki ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda Ortadoğu'dan kimyasal silahların temizlenmesi ve Kıbrıs'ın iki taraf nezdinde sağlanacak bir anlaşmayla barış adasına dönüştürülmesi de görüşmelerde ele alınan konular arasındadır (Sayın, 2013). Bunun yanında YDSİK'in başkanlar seviyesinde düzenlenen ilk toplantısı, Bakanlar seviyesinde gerçekleştirilen birinci toplantı neticesinde kabul edilen 50 iş birliği anlaşmasını ve mutabakat zaptını garanti altına almıştır. Anlaşmalarla karşılıklı olarak kültür merkezlerinin kurulması, toplu konut, demiryolları, sınır kapılarının ortak kullanımı, tarım, hayvan sağlığı, eğitim, denizcilik, müteahhitlik, su kaynaklarının etkin kullanımı, Asi Nehri üzerine ortak baraj inşası, radyo-televizyon, yerel yönetim, sivil havacılık, bilgi ve iletişim teknolojileri gibi alanlarda gösterilecek faaliyetler kararlaştırılmıştır (Tonkuş, 2009). Bunun yanı sıra Dönem içerisindeki ilişkilerde protokol ayrı bir yer tutmaktadır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2009). Protokolü takip eden süreçte uluslararası arenaya yönelik değerlendirmelerde Suriye'nin Türkiye için Araplarla iletişimin bir aracı olması ve politik olarak yakınlaşılacak bir Suriye'nin öteki Arap ülkeleri nezdinde bir anahtar işlevi göreceği düşüncesi önemli bir başlangıç noktası oluşturmaktaydı (İnat & Telci, 2011). Böylelikle Erdoğan; "Suriye'nin 200 milyar dolar değerinde bir piyasa hacmi barındırmasının yanında 320 milyon vatandaşıyla Arap camiasına ulaşmada anahtar niteliğinde bulunması dolayısıyla Türk yatırımcıların Suriye'de yaptıkları üretimleri Kuveyt, Ürdün, Libya, Irak, Mısır gibi ülkelere satabilmesinde etkili olacaktır. Suriye'de üretimi tamamlanan malların gümrüğe takılmadan giriş yapabilmemesi amaçlanmaktadır. Türkiye ve Suriye arasında imzalanan vize serbestisi anlaşmasıyla ticarete ve turizmde baş gösteren gelişmeler Güneydoğu Anadolu'yu Suriye'nin kuzey kesimlerini şimdiden etkisi altına almıştır. Gaziantep'in Arap dünyası için bir ithalat merkezine dönüşerek yılda üç milyar dolarlık ticaret hacmi yakalaması bu duruma en güzel örnektir." değerlendirmesinde bulunarak Suriye'ye yönelik dış politikanın ekonomiye etkilerini açıkça izah etmiştir (Milliyet, 2009).

Türkiye'nin AKP iktidarında Ortadoğu'yla geliştirdiği ilişkiler nezdinde sağladığı başarı kuşkusuz ki küçümsenemez. AKP uluslararası arenada attığı doğru adımlarla

Türkiye’yi bölgedeki diğer ülkelerden farklı bir konuma ulaştırmış ve izlediği politikalarla her zaman çözüm yanlısı tavırlar sergilemiştir. Bu bağlamda sınır komşuları başta olmak üzere küresel sorunlarda yıkıcı değil yapıcı adımlar atma taraftarı olmuştur. Suriye’yle tarihten gelen sorunların aşılması konusunda yapılan hamleler netice itibariyle ekonomide ve politikada başarılı şekilde sonuçlanmıştır. YDSİK’in başkanlar seviyesindeki toplantısı bu duruma bir ispat niteliği taşımaktadır. 2000 senesinde Suriye ve Türkiye arasındaki ticari faaliyetlerden sağlanan toplam hasılat 724 milyon dolar iken, dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan, 2012 itibariyle bu hedef 5 milyar dolar olarak belirlenmiştir. Ancak 2010’da Arap Baharı ile başlayan isyanlar, 2011’de Suriye’yi de etkisi altına almış ve ülkede görülen isyan dalgası sonucunda ilişkilerin bozulmasıyla hedefin gerçekleştirilmesi olanağı kalmamıştır.

#### **3.4.1.5. Şam Zirvesi**

1967’de Golan Tepelerinin İsrail tarafından işgal edilmesiyle Suriye bu bölgeye yönelik çeşitli politikalar geliştirerek bölgeyi elde etme arayışına girmiştir. Ülkeler arasındaki gerginlik bölgedeki barışa gölge düşüren bir nitelik kazanmıştır. Suriye Hafız Esad’la kullanmaya başladığı terör kartını, Esad zamanında da İsrail karşısında kullanmıştır. Suriye’nin Hizbullah’a ve öteki Filistinli gruplara sağladığı lojistik desteklerle İsrail her geçen gün daha da kötü bir duruma sürüklenmekteydi.

4 Eylül 2008’de Şam’ın ev sahipliğinde “İstikrar için Diyalog” zirvesi düzenlenmiştir. Fransız, Türk ve Katarlı liderlerin iştirak ettiği toplantı “Ortadoğu’nun barışı ve istikrarı” gündemiyle açılmıştır (Tan, Belli, & Aydın: 68-71). Toplantıdan önce hâlihazırda İsrail-Suriye görüşmelerini düzenleyen Türkiye’nin “Ortadoğu sorunlarında etkili bir araç ve arabulucu devlet” olarak nitelendirildiği görülmektedir (BBC, 2008). Türkiye arabuluculuğunda düzenlenen toplantı, 1967 Arap-İsrail savaşının ardında iki ülke arasındaki Golan Tepeleri sorununun Suriye lehine çözümlenmesiyle Lübnan ve Filistin sorunlarının büyük bir kısmının çözüme kavuşacağı ve bölge barışının, istikrarının ve bölgesel refahın böylelikle sağlanacağı görüşü ekseninde sonlanmıştır (Tan, Belli, & Aydın: 68-71). Bu zirvede, Türkiye Ortadoğu’ya ilişkin “yeni” politikasında büyük bir atılımda bulunmuş ve böylelikle arabuluculuğun sağladığı olanaklar dâhilinde itibarında ve güvenilirliğinde ulaştığı ileri noktaları korumuştur. Aynı

zamanda Türkiye Suriye'nin İsrail ve Filistin ekseninde yaşanan gerginliklerin çözümünde kilit rol oynayan bir ülke statüsüne sahip olmuştur (Sayın, 2013: 14).

### **3.4.2. 2011 ile 2017 yılları arası Dönem**

Arap Baharının etkisiyle birlikte Türkiye ile Suriye arasında ilişkiler 2011 yılında olayların Suriye'ye sıçramasıyla iki ülke arasındaki dostluk havası yerini soğuk rüzgârlara bırakmıştır. Suriye'de muhalif kesimler Esad karşıtı protesto gösterilerinde bulunmuştur. Bu kapsamda Beşar Esad yönetimi, protesto gösterileri gerçekleştiren vatandaşlarının üzerine ateş açmış ve deyim yerindeyse katliam yapmıştır. Esad yönetiminin yaptığı bu davranış karşısında muhaliflerin silahlanmasıyla da kısa sürede iç savaş haline dönüşmüştür Türkiye Suriye tarafında meydana gelen ve gerek yazılı ve gerekse görsel medya aracılığıyla kamuoyuna yansıyan katliam görüntülerine kayıtsız kalmamış ve büyük bir tepki göstermiştir. Recep Tayyip Erdoğan iktidarı Beşar Esad'a karşı sert tutumlar göstermeye başlamıştır. Türkiye'nin burada muhalifleri desteklemesiyle birlikte Suriye ile münasebetlerde bir dönüşme yaşanmıştır. Türkiye burada mevcut rejimin değişmesi gerektiğini savunmuştur. Batılı devletler Suriye sorununa müdahil olma konusunda ihtiyatlı bir tutum sergilerken Türkiye ise tam tersine Beşar Esad'ın gitmesi yönündeki politikaları sert söylemlerle dile getirmiştir. Erdoğan hemen hemen her fırsatta Suriye vatandaşlarıyla bir sorunlarının olmadığı, sorunun Esad rejimi ile olduğunu söylemiştir. Dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan Suriye halkına Türkiye'nin sahip çıkacağı konusunda demeçler vermesi Suriye ile ilişkilerin kopma noktasına kadar getirmiştir. Buradan hareketle Türkiye kendisini bekleyecek olan göç hareketinin sinyalini de vermiştir.

Türkiye Suriye'de meydana gelen kriz dolayısıyla yaşanan iç savaş sonucu güneyinde bir sığınmacı sorunu ile karşı karşıya kalmıştır. Yaşanan iç savaştan kaçan Suriye vatandaşları başta Türkiye olmak üzere Irak Ürdün ve Lübnan gibi ülkelere sığınmışlardır. Mevcut durumda bu ülkelere sığınan 6 milyon civarında mülteci bulunduğu kabul edilmektedir. Türkiye gerek insani olsun ve gerekse ahlaki olsun doğru olanı yapmış ve Suriye'de yaşanan iç savaş sonucu kaçmak durumunda olan sığınmacıları kabul etmiştir. Türkiye'de mülteci sayısı yıllar geçtikçe 3,5 milyona yaklaşmıştır. Türkiye mültecilerin barınma ihtiyacını karşılamaya çalışırken, eğitim, sağlık alanları başta olmak

üzere birçok meseleleriyle de ilgilenmek durumunda kalmıştır. Sınırlarda kurulan geçici yaşam alanlarının kapasitesi dolarken, yer bulamayan ya da dışarıda kalan sığınmacılar Türkiye'nin hemen hemen her yerine kadar dağılmak durumunda kalmışlardır. Türkiye'nin birçok şehrine yerleşen mülteciler birçok sorunları da beraberinde getirmişlerdir. Özellikle Kilis başta olmak üzere Sınıra yakın şehirlerimizde ekonomik, nüfus ve kültürel yapı Suriyeli mülteciler geldikten sonra değişime uğramıştır. Mülteci meselesinin Türkiye'ye özellikle ekonomik olarak çok ciddi bir maliyete yol açtığı görülmektedir. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü verilerine göre Türkiye'de geçici kamplarda yaşayan Suriyeli mültecilerin sayısı yaklaşık olarak 279.000 civarındadır. Şehir merkezlerinde yaşayan Suriyeli mültecilerin sayısı ise 3,5 milyon civarındadır. Bu süreçte mültecilerin Türkiye'ye maliyeti 25 milyar dolardır (AFAD, 2017). BM'nin mültecilere yaptığı yardımın miktarı 525 milyon dolar iken (Akşam Gazetesi, 2016), AB adına insani yardımları yürüten İnsani Yardım ve Sivil Koruma Ofisi (ECHO) verilerine göre, Krizi'nin başlamasından bu yana AB'den Türkiye'ye Suriyeli mülteciler için cüzi bir parasal yardımda bulunmuştur. Mültecilere yapılan yardımların miktarına bakıldığında, mültecilerin ekonomik maliyetinin büyük kısmının Türkiye tarafından karşılandığı görülmektedir. Uluslararası camiia ise, Suriyeli mültecilere sınırlı yardımlarda bulunmuştur. Ayrıca geçen zaman içerisinde Türkiye ne yazık ki mülteci göçü konusunda uluslararası camiadan gerekli desteği de görememiştir.

Mültecilerin Türkiye'ye gelmelerinden sonra bazı güvenlik problemleri cereyan etmiştir. Özellikle sınırdan kaçak geçişlerin meydana gelmesi ile IŞİD, PKK/PYD militanlarının mültecileri arasına karışarak sınırı geçme olasılıkları ve aynı zamanda barınma kamplarında yetersiz olması neticesinde dışarıda kalan sığınmacıların suç işleme olasılıkları Türkiye'yi kaygılandırmaktadır. Türkiye kendi tarafında bunları yaşarken Suriye tarafında ise yaşanan olayları endişe ile takip etmektedir Bölgede meydana gelecek olumsuz bir durum Türkiye'yi yakından ilgilendirmektedir. Suriye yönetiminin gün geçtikçe insan haklarını hiçe sayıp ihlaller yapması Arap ülkeleri tarafından da tepkiyle karşılanmıştır. 25 Mayıs 2012'de Humus yakınlarındaki Hule'de Esad güçleri bir katliam yapmışlardır. Tüm dünyanın tepki gösterdiği bu kıyım Hule katliamı olarak tarihe geçmiştir. Esad'a bu olaydan sonra soykırım yaptığı suçlamasında bulunulmakta, Esad yönetimi ise katliamı reddederek bu olayı sorumlusunun muhalifler olduğunu iddia etmektedir. 110 kişinin ölümüyle sonuçlanan bu katliamdan sonra Türkiye ve birçok batılı

devlet Suriye ile diplomatik münasebetlerini kestiklerini açıklamışlardır (İnternet haber, 2017). Birleşmiş Milletler Humus' ta meydana gelen katliam sonrasında bir rapor hazırlayarak katliamın acı bilançosunu gözler önüne sermiştir. 20 kişinin bomba ile 80'den fazla kişinin ise ateşli silahlar ile taranarak öldürüldüğünü açıklamıştır. BM katliamın Esad taraftarı güçler tarafından yapılması ihtimalinin yüksek olduğunu belirtmekte, Suriye yönetimi ise katliamın El Kaide tarafından yapıldığını iddia etmektedir. Türkiye bu katliama sessiz kalmamış yapılan bu katliamın bir insanlık suçu olduğu yönünde bir tavır ortaya koymuştur. Batılı devletlerin birçoğu bu duruma tepki göstermek amacıyla ülkelerinde bulunan Suriyeli diplomatların sınır dışı edilmesi kararını almıştır.

Suriye tarafından 2 Haziran 2012'de hiç bir uyarı yapılmaksızın, sınır ihlali yapıldığı gerekçesiyle Türkiye'ye ait olan keşif uçağı düşürülmüştür( CNN Türk, 2014). Sahip olunan yeni radar sistemlerinin denenmesi amacıyla havalanan uçağımız, Hatay'ın güneyinde, Suriye'nin Lazkiye şehrine yakın bir noktada düşürülmüş ve maalesef iki pilotumuz şehit olmuştur. Bu olay son dönemlerde Suriye ile münasebetleri her alanda dondurma kararı alan Türkiye'de ilişkilerin tamamen kopmasına neden olmuştur. Ancak Suriye'ye göre Türk uçağının Suriye hava sahasını ihlal ettiği söylenmektedir. Uçak düşürüldükten sonra Türkiye hiç zaman kaybetmeyerek uluslararası örgütlerin konuya dikkatini çekerek, NATO'dan 4.Madde görevini yerine getirmesini talep etmiş ve uluslararası platformda haklılığını ispatlamak istemiştir. Ayrıca Türkiye gelecek zamanlarda meydana gelebilecek bu tür eylemler konusunda NATO ülkelerini de arkasına almıştır. NATO'nun 4. Maddesi şu şekildedir. "Bir üye ülkenin ulusal güvenliği, sınır bütünlüğü ya da bağımsızlığının tehlike altına girmesi halinde istişareler için diğer üye ülkeleri toplantıya çağırabilmesi"( Kuzey Atlantik Anlaşması, 2014).

Yapılan bu girişim Türkiye'nin başarılı bir diplomasi hamlesi yürüttüğünü göstermiştir. Türkiye böyle bir atak yapmayıp ivedi bir şekilde Suriye'ye karşılık vermiş olsaydı uluslararası camiadan tepki alabilirdi. Bölgesel bir çatışma ortamının oluşmaması için Türkiye bu süreci en iyi bir biçimde idare etmiştir. Bu olayın akabinde NATO ve ABD Suriye'ye uygulanan yaptırımların genişletilmesi için girişimlerde bulunulacağını açıklamıştır. Suriye uluslararası ortamda bir kez daha kınanmıştır. Türk kamuoyunda düşürülen uçaktan sonra Esad karşıtı bir bilinç oluşmaya başlamıştır. Türkiye süreç

içerisinde yaşanan krizin iç savaşa dönüşmesiyle gittikçe büyüyen mülteci problemine karşılık Suriye'nin kuzeyinde bir tampon bölge oluşturulabileceği yönündeki fikrini NATO ve BM'ye taşıyarak, müttefiklerinden destek istemiştir. Bu öneriyi Fransa destek verirken, ABD bu fikre ihtiyatlı yaklaşmış, Rusya da bu teklife sıcak bakmayarak karşı tutum sergilemiştir. 3 Ekim 2012 tarihinde Suriye'den atılan top mermilerinin sınırlarımız içinde Şanlıurfa'nın Akçakale ilçesine düşmesi sonucunda 5 vatandaşımız yaşamını yitirmiş ve 10 kişi ise yaralanmıştır (Hürriyet, 2012). Uçak krizinden farklı olarak bu saldırılara misliyle karşılık verilerek hedefler Türkiye tarafından etkisiz hale getirilmiştir. Suriye'nin kaza olduğu değerlendirilmesine karşın tekrar eden saldırıların sonucunda caydırıcı olmak amacıyla Büyük Millet Meclisinde hükümete bir yıl süre ile yurtdışına asker gönderme konusunda hükümete yetki veren tezkereyi onaylamıştır. Türkiye bu süreçte Suriye tarafından gelen tehdit algılarına karşın NATO'dan Patriot füze sistemi istemiş ve Patriot füzelerini Suriye sınırına yerleştirmiştir (Milliyet, 2012). Arap coğrafyasında ki bu değişim Ülkemizde yalnızca krize maruz kalmayıp terörist faaliyetlere de yol açmıştır. Hatay'ın Reyhanlı ilçesinde 11 Mayıs 2013'de düzenlenen iki ayrı bombalı saldırıda 51 kişi ölmüş, 146 kişi yaralanmıştır (Anadolu Ajansı,2013).

Türkiye 24 Ağustos 2016 tarihinde Fırat Kalkanı Operasyonu adı altında bir harekât gerçekleştirerek kuzeyden Suriye topraklarına girmiştir. Bu operasyonun gerçekleştirilmesindeki amaç, sınır hattına kadar gelen IŞİD militanlarını bertaraf ederek içeride sınır güvenliği sağlamaktır. Diğer tarafta PKK ile PYD'nin kontrolünde kurulacak Kürt koridorunu engellemektir. Bu operasyon sonucunda Cerablus-Azez hattında kontrol sağlanarak Afrin kantonunun Cezire ve Kobani kantonlarıyla birleşmesi de engellenmiştir. Fırat Kalkanı Operasyonu kapsamında 24 Şubat 2017 tarihinde El Bab, Kabasin ve Baza kent merkezleri IŞİD unsurlarından temizlenmiştir. Türkiye, Fırat Kalkanı Harekâtı çerçevesinde IŞİD, PKK ve PYD unsurlarından temizlenen bölgelerde yerel emniyet güçleri kurarak ve aynı zamanda da üs bölgeleri inşa ederek bölgenin güvenliği sağlamakta ve bu bölgelere Suriyeli vatandaşlar yerleştirilmektedir. Harekâtın başladığı tarihten sonra Türkiye'ye gelen mültecilerin sayısında dikkat çekici bir azalma olmuştur. Türkiye operasyonun başarılı olması üzerine Fırat Kalkanı Harekâtını devam ettirmiştir. El Bab'ın ele geçirilmesiyle beraber Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan harekâtle ilgili açıklamalar yaparak bölgede operasyonların devam edeceğini, Rakka ve



Menbiç bölgesinin terör unsurlarından temizleneceğini ve oluşturulacak güvenli bölgenin yaklaşık olarak 5 bin kilometre karelik alanı kapsayacağını açıklamıştır.

Türkiye'nin buradaki en önemli gayesi ülkedeki sığınmacıların güvenli bölgeye gitmelerini sağlamaktır. Bu kapsamda Suriyeli mültecilerin Türkiye'ye olan ekonomik ve sosyal maliyetlerinde de önemli oranda azalma olacaktır. Ayrıca Türkiye'nin güvenlik riskleri ele alındığında, bu kaygılarını da gidermiş olacaktır. Mültecilerin kendi ülkelerinde güvenli bölgeye yerleştirilmesi sonucunda ortaya çıkan uyum problemi de çözülmüş olacaktır. Buradan hareketle yabancı düşmanlığı, ayrımcılık yapılması ve dışlanma gibi psikolojik olarak yapılan baskılar da ortadan kalkacaktır.

## **BÖLÜM 4: MÜLTECİ SORUNU KAPSAMINDA TÜRK DIŞ POLİTİKASI**

### **4.1. Türkiye'nin Bölge Ülkeleri İle İlişkileri**

2011 senesinin Mart ayında Suriye'de başlayan halk ayaklanması, kısa bir süre içerisinde iç savaşa dönüşmüştür. Bu durumun yarattığı istikrarsızlık sonucunda birçok Suriyeli, güvenli bir yaşam alanı arayışı içinde göç etmiş ve çatışmalardan kaçan Suriyeliler ilk aşamada yakın olan Türkiye, Lübnan, Ürdün ve Irak gibi komşu ülkelere göç etmiştir. Bugün bu ülkelerde olduğu tahmin edilen toplam Suriyeli sayısı 6.151.000'dir (BM, 2017). Türkiye, son dönemlerde izlediği politikalar ile Suriye rejimi ile uzlaşma, var olan gerçekleri kabul etme ve buna uygun adımlar atmaya yakın politikalar izlemektedir. İsrail ile ilişkilerin iyileştirmesi yönünde adımların atılması ve yakın zamanda Türk büyükelçisinin tekrar gönderilecek olması, Mısır ile ilişkilerin normalleştirilmeye çalışılması gibi eylemler, Türkiye'nin bölgede daha ılımlı bir dış politika izlemeye hevesli olduğunu göstermektedir (Akgün, 2016).

2017 senesinin ilk yurtdışı ziyaretini Irak'a yapan Başbakan Binali Yıldırım ile Irak Başbakanı Haydar El-Abadi'nin görüşmesi sonrasında liderler, iki ülke arasındaki ziyaretlerin ve ilişkilerin güçlendirileceğini belirtmişlerdir. Özellikle IŞİD kaynaklı Irak'taki gelişmeler, Irak'ın bu dönemde Türkiye'ye ihtiyaç duymasına da neden olmuştur. Irak hükümeti, IŞİD'e ve bölgedeki diğer terörist gruplarına karşı ortak mücadele edilmesi, IŞİD sonrasında Irak'ta sosyal ve toplumsal dengenin sağlanması, IŞİD'den alınan bölgelerin normale döndürülmesi ve mülteci krizi gibi konularda Türkiye'nin önemli rol oynadığının farkına varmıştır. Sonuç olarak her iki ülkenin hem iç hem de dış politikasında yaşanan gelişmeler, ülkeleri birlikte hareket etmeye yöneltmiştir (Duman, 2017).

Türkiye ve İran, Ortadoğu bölgesinin en büyük iki gücü olarak kabul edilmektedirler. Birçok konuda farklı politika izleyen bu iki ülke her daim bir rekabet içindedirler. Mülteci konusunda ise Başbakan yardımcısı Veysi Kaynak İran'dan Türkiye'ye gelmek isteyen 3 milyon izinsiz mülteci olduğunu, bunlara İran hükümetinin

göz yumduğunu belirtmiştir. Kaynak aynı zamanda bu mültecilerin asıl hedefinin Türkiye’de kalmak değil Avrupa’ya geçmek olduğunu, İçişleri Bakanlığı’nın da Iğdır ve Ağrı illerinde geri kabul merkezi oluşturduğunu belirtmiştir (Hürriyet, 2017). Türkiye-Rusya ve İran’ın Suriye konusunda anlaşmaya varması, Irak ile Başika çıkarmasından sonra yaşanan krizin çözüme kavuşturulmasına yönelik adımlar atılması, bir dönemler daha sert olan Türk dış politikasının, özellikle 15 Temmuz darbe girişiminden sonra değiştiğini göstermektedir. Cumhurbaşkanı Erdoğan ve Başbakan Binali Yıldırım bu gelişmeleri “dış politikada normalleşme” ve “dostları arttıran, düşmanları azaltan bir politika” olarak değerlendirmesi de bu durumu özetlemektedir.

#### **4.2. Türkiye – ABD İlişkileri**

Türkiye’de mülteci sorunu en yoğun sürecini yaşarken ABD, IŞİD’e odaklanmıştır ve Esad, ikinci planda kalan bir sorun olmuştur. Türkiye-ABD ilişkileri, PYD’ye verilen destek kapsamında da gerilmiştir. Ülkeler arasında önemli fikir ayrılıkları oluşmuştur (Üstün, 2015).ABD’nin Suriye iç savaşı sürecinde Türkiye’ye vermeyi düşündüğü rol, planlandığı gibi gerçekleşmemiş ve bu rol PYD tarafından üstlenilmiştir. Bu durum Türkiye-ABD ilişkilerinin gerilmesine yol açmış ve Türkiye’de mülteci sorununun doruğa ulaşmasına yol açmıştır (Ecevit, 2016). ABD’de gerçekleşen seçimlerden sonra başkan seçilen Trump, Suriyeli mültecilerin ABD’ye girişini yasaklamıştır. Bunun yanında çoğunluğu Müslüman olan 7 ülke vatandaşlarına da üç aylık vize kısıtlaması getirmiştir (BBC, 2017). Bu durum da Türkiye ve ABD arasındaki ilişkilerin gerilmesine yol açmıştır.

#### **4.3. Türkiye – AB İlişkileri**

AB ülkeleri mülteciler konusunda hukuken bağlayan ilk metin, 1951 yılında yürürlüğe giren Cenevre Sözleşmesidir. Bu sözleşmeye göre “ırkı, dini, milliyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri nedeniyle zulüm göreceği konusunda haklı bir korku taşıyan ve bu yüzden ülkesinden ayrılan ve korkusu nedeniyle geri dönemeyen veya dönmek istemeyen kişi” mülteci olarak kabul edilmekte ve mültecilerin geri gönderilmemesi politikası kabul edilmektedir (BM, 2009).AB ülkelerinde belirli bir mülteci politikasının olmayışı, özellikle Suriye krizi ile gelen mültecilerin belirli ülkelere

yoğunlaşmasına neden olmuştur. Bu nedenle Avrupa ülkeleri politikalarını “AB değerlerini korumadan, dış sınırların güvence altına alınması”na yönlendirerek AB topraklarına mümkün olduğunca az sayıda mülteci girmesini sağlamaktır.

Avrupa Birliği ülkeleri, Türkiye üzerinden kendi ülkelerine giden göçmenleri durdurmaya yönelik ilk toplantıyı 2014 yılında gerçekleştirmiştir. Almanya'nın lider olduğu bu toplantıda AB Türkiye'ye, mültecileri kendi sınırları içerisinde tutma karşılığında para yardımı teklif etmiştir. Aynı zamanda Türkiye'deki mültecilerin topluma entegrasyonu konusunda yardımcı olunabileceği ve bunun yanında Türk vatandaşlarının AB ülkelerine vizesiz seyahat edebileceği konusu da ilk olarak bu toplantıda dile getirilmiştir. AB'nin Türkiye'den mülteciler konusundaki beklentisi; Suriyelilerin kayıt altına alınması, korunma, barınma, sağlık gibi sosyal hizmetlerin sağlanması, kaldıkları bölgelere entegrasyonlarının sağlanarak devamlı kalmalarının sağlanması, Türkçe öğrenmeleri ve mesleki eğitim almaları gibi konulardır (BBC, 2014).

Geçen zaman içerisinde AB ülkeleri, bu tutumlarını Türkiye'ye fazla taviz vermeden devam ettirmek istediler ancak süreç istedikleri gibi ilerlememiştir. Yaz ayları ile birlikte Türkiye'de yaşanan gelişmeler, Suriyeli mültecileri Türkiye'de tutmaya yetmeyince AB daha kapalı bir kapı politikası izlemeye karar vermiştir. Avrupa'nın Türkiye'den taleplerine karşılık Türkiye'de karşı taleplerini iletmış; AB üyelik sürecinin yeniden canlandırılmasını, Türkiye'deki Suriyeliler için para yardımının yapılmasını, Türk vatandaşlarına vize serbestisi uygulanmasını ve Suriye'de oluşturulmak istenen “güvenli bölge” planına destek verilmesini istemiştir. Bunların yanında Türkiye ile AB ülkeleri arasında “Geri Kabul Anlaşması” imzalanması planlanmış, buna göre Türkiye'den çıkarak AB ülkelerine giden mültecilerin Türkiye'ye iade edilmesi ve bunun karşılığında vize muafiyeti ile 3 milyar Euro para desteği verileceği taahhüt edilmiştir (DW, 2015).

Türkiye'nin AB adaylık sürecinde olup “güvenli ülke” statüsünde olmaması üzerine, Almanya Başbakanı Angela Merkel bu durumun değişmesi için desteklerini ileteceğini belirtmiş, böylece AB ülkelerinden birine bu güvenli ülke aracılığıyla geçiş yapan herhangi bir mültecinin bu ülkeye geri iade edilmesinin sorun olmaması

hedeflenmiştir. 29 Kasım 2015'te Brüksel'de düzenlenen Türkiye-AB zirvesinde Türkiye'nin talepleri ele alınmış ve aşağıdaki sonuçlar açıklanmıştır;

- Türkiye'nin AB katılım müzakerelerinde yeni başlıklara geçilmesi
- Taraflar arasındaki diyalogu sıklaştırmak adına yılda iki kez Türkiye-AB zirvesi düzenlenmesi
- Türkiye ile AB arasında mülteciler konusunda yük paylaşımı yapılması ve AB'nin Türkiye'den 400.000 mülteci alması
- Türk vatandaşlarının vizesiz AB seyahati için çalışmaların hızlandırılması
- Atılacak adımların eş zamanlı olması

Yapılan bütün karşılıklı ziyaretlere ve alınan kararlara rağmen bu konularda somut adımlar atılamamış, Cumhurbaşkanı Erdoğan'a göre ise AB sözünü tutmamıştır. Mülteci krizi boyunca AB'nin Türkiye'ye karşı tutumu, onu uzun vadede AB üyesi olarak stratejik bir partner olarak görmekten ziyade, mevcut sorunun çözümüne katkıda bulunacak bölgesel bir güç olarak gördüğü yönündedir (Bayraklı & Keskin, 2015).

## SONUÇ

Tarihin ilk zamanlarından bu yana insanlığın şehirler, ülkeler, bölgeler arasındaki bireysel yahut kitlesel hareketleri devam etmiştir. Globalleşme ile finans ve iktisadın uluslararası hale gelmesi ve ulaşım, iletişim gibi alanlarda meydana gelen gelişmeler, kişilerin devletlerarasındaki devinimini ve “göç” olayının uzun dönemli yerleşim devinimlerini artırmıştır. Çağımızda uluslararası göçün geldiği seviye neticesinde, değişik kültürler ve sosyal ortamlarda hayatını sürdüren ve gelişen bireyler, yeni bireyler ve topluluklar ile tanışmakta, beraber iş görmekte ve yaşamaktadır. Uluslararası göç, söz konusu durumda çok değişik kültürleri olan kişilerin etkileşimiyle beraber gelen kültürel uyum problemlerini de ortaya çıkarmaktadır.

Söz konusu durum, Suriye göçü konusuyla ve uluslararası ilişkiler anlayışıyla ele alındığında; Türkiye’de var olan göç ve göçmen probleminin nedeni olarak kabul edilebilecek ve dekolonizasyon döneminin bir devamı özelliğindeki Arap Baharı; Tunus’ta üniversite eğitimi almış seyyar satıcı Muhammed Buazizi’nin, devlet görevlilerinin tezgâhını almasının ardından 17 Aralık 2010 tarihinde kendisini yakması ve arkasından diğer ülkelerde gerçekleşen işsizlik, idarenin baskısı ve gıda ücretlerinde meydana gelen aşırı artışlar, öncelikle genç grupları kitle iletişim araçlarının da etkili olmasıyla beraber diğer ülkeleri ve Suriye’yi büyük bir karmaşaya itmiştir.

Yalnızca Tunus’ta değil; Libya, Mısır, Yemen, Suriye’de ve diğer Arap devletlerinde de çok geniş çaplı sokak eylemleri, kimi zaman iç isyanlar, yerel çatışmalar ve neticesinde makro göç devinimleri ile kendini göstermiştir. Söz konusu halk eylemlerinde binlerce kişi yaşamını yitirirken ve yaralanırken, yüzlerce tutuklama olmuş; halkın büyük bir kısmı ise başka devlete göç etmek zorunda kalmıştır.

Bu kapsamda özellikle Lübnan ve Türkiye Suriye’den 5 milyon dolayında mülteci almış, Lübnan 1,5 milyon dolayında Suriyeli mülteci kabul ederken Türkiye 3,5 milyon mülteciye kapılarını açmak zorunda kalmıştır. Nitekim bunlardan küçük bir bölümü Avrupa ülkelerine göç etmek için yasa dışı yollara başvurur ve hayatlarını kaybederken Türkiye 3,5 milyon Suriyelinin günlük ihtiyaçlarını karşılamakta ve aynı zamanda da iş imkânları da açmaya çalışmıştır.

Sonuçta Türkiye ve dünyanın görmüş olduğu en ciddi mülteci sorunlarından bir tanesi olan Mülteci Krizi'nde Türkiye'ye göç etmek durumunda kalan Suriyeli sığınmacılar ve bu göç akınının özellikle Suriye sınırına yakın şehirlerde kabul etmek zorunda kalan Türkiye'de toplumun beklentisi, davranış biçimi ve endişelerinde uluslararası bir boyut taşıdığı gözlemlenmektedir. BM Mülteci krizini, yalnızca yerlerinden yurtlarından edilme olarak görmemekle aynı süreçte bölgenin güvenliğini, barış ve huzurunu tehdit eden en ciddi problem olarak görmektedir. Tam manasıyla bu krizin çok uzun bir süreç gerektireceğine ilişkin tahminler evveliyatta geçici gibi görünse de zorunlu göç hareketlerinin kalıcı hale dönüşmesine sebep olacak gibi görünmektedir. Suriye'de gelecek zaman içerisinde barış ve huzurun temin edilemeyeceği endişesi ve bununla beraber zorunlu olarak göç hareketinin devam edeceğine dair ciddi belirtiler görülmektedir. Bu sorun bölge devletleri başta olmak üzere tüm uluslararası toplumu kaygılandırmaktadır.

Netice itibariyle Suriye'de yaşanan iç savaş sona ermiş olsa bile halkın, yıkılan yerleşim yerlerinin tekrardan yaşanabilir duruma getirilene kadar geri dönemeyeceğini tahmin etmek hiçte zor değildir. Aynı zamanda BM'nin daha önce dünyanın farklı kesimlerinde elde ettiği deneyimler ve bulgular sığınmacıların çok büyük bir kısmının ülkelerine geri dönmeme olasılığının olduğunu göstermektedir (Güçtürk, 2015).Gelinen noktada, her geçen zaman diliminde Türkiye'ye sığınan Suriyeli mültecilerin ciddi bir kesiminin, ülkelerine yakında ve de gelecekte geri gitmeme ve kalıcı olarak Türkiye'de ikamet etme ihtimalleri artma eğilimi göstermektedir. Türkiye'de Suriyeli mültecilerin toplumsal olarak kabul edilmeleri yüksek olmasına karşın bir takım alanlarda önemli hassasiyetlerin de olduğu görülmektedir. Örneğin sağlık, eğitim, ekonomik, güvenlik ve sosyal haklar vb. Bundan çok daha önemli olan husus ise burada doğan ve yaşayan yüzbinlerce Suriyeli çocuğun gelecek yıllarda yaşamlarıyla ilgili ortaya çıkan sorunların nasıl çözüleceğidir.

Türkiye coğrafi konumu itibariyle geçmişten bu zamana kadar mülteci sorunu ile sık sık karşı karşıya kalmaktadır. Kimi zamanlar ise bu sığınma hareketleri toplu olarak gerçekleşmektedir. Arap baharının Suriye'yi de etkisine almasıyla oluşan krizin iç savaşa dönüşmesiyle başlayan ve ilki 2011'de olmak üzere toplu bir şekilde Suriye'de yaşanan savaştan kaçarak Türkiye'ye sığınmak durumunda kalan mülteciler toplumsal siyasal,

güvenlik, ekonomik ve kültürel alanda birçok sorunları beraberinde getirmiştir. Son verilere göre sadece barınma kamplarında 279 bini aşkın Türkiye'ye Suriye'den gelen mülteci bulunmaktadır.

Bu kadar büyük sayıda mültecinin olması Türkiye ekonomisine ve toplumsal yapıya etkilerinin olumsuz olacağı kaçınılmaz bir durumdur. Bu sorunun çözülmesi anlamında Batılı devletlerin ağır hareket etmekte olduğu ve aktif rol alma konusunda ihtiyatlı davrandıkları görülmektedir. Türkiye bu zor durumla karşı karşıya kalmakta ve bu sorunun yakın zamanda çözülemeyeceği öngörülmektedir. Bu nedenle Türkiye'nin dış politika bağlamında sorunun çözümü adına çok iyi bir strateji uygulaması gerekmektedir. Savaş, şiddet ve zulüm sebebiyle zorla yerinden edilen kişilerin sayısı küresel çapta rekor düzeylere ulaşırken; Suriye, Irak ve dünyanın diğer yerlerinde sürmekte olan çatışmalar ve şiddet büyük ölçekli yerinden edilmeleri beraberinde getirmekte ve mülteciler yakın bölgelerin ötesinde güvenli ortam arayışına girmektedir. Yeterli sayıda yasal yolların mevcut olmaması zulümden kaçan ve Avrupa'daki aile fertleriyle yeniden bir araya gelmeye çalışanların da arasında bulunduğu pek çok kişiye fazla seçenek bırakmamaktadır.

Suriye, Irak ve dünyanın diğer yerlerinde sürmekte olan çatışmalar ve şiddet büyük ölçekli yerinden edilmeleri beraberinde getirmekte ve mülteciler yakın bölgelerin ötesinde güvenli ortam arayışına girmektedir. Yeterli sayıda yasal yolların mevcut olmaması nedeniyle iç savaş zulümden kaçan ve Avrupa'daki aile fertleriyle yeniden bir araya gelmeye çalışanların da arasında bulunduğu pek çok kişiye fazla seçenek bırakmamaktadır. 2015 yılında ve 2016'nın ilk aylarında yaklaşık 1,2 milyon mülteci ve göçmen Avrupa kıyılarına ulaşmış olup bunların çoğu yaşanan iç savaş ve zulümden kaçmıştır. Güvenli bir ortama ulaşmaya çalıştıkları bu yolculuklarda, pek çok kişi hayatını kaybetmiş veya sevdiklerinin denizde hayatını kaybetmesine şahit olmuştur. Artan sayıda aile, kadın ve refakatsiz çocuk birden fazla ülkeyi kapsayan tehlikeli yolculuklara çıkmış ve genelde kaçakçıların elinde sömürü ile karşı karşıya kalmıştır. Milyonlarca Suriyeli, ülkelerini harap eden bombalardan ve kurşunlardan kurutulmak için uluslararası sınırları aşarak ülkelerinden kaçmıştır.

Lübnan, Suriye krizinin göç etkisinin en çok görüldüğü devletlerden birisidir. Politik anlamda kırılgan yapısı, söz konusu etkiye dair geniş bir politika izlemesine mani



olurken, Lübnan'ın tarihindeki göç deneyimi de Suriyelilere dair politikaların izlenmesinde bir etken halini almıştır. Lübnan açısından da, krizin ülke sistemine etkileri konusunda durum çok iyi görünmemektedir. Suriye krizinin etkilerinin ortaya çıktığı süreçte geçici hükümetin bulunduğu Lübnan, bölgesel aktörlerin krize dair yaklaşımları sebebiyle iç siyasetinde önemli sorunlar yaşamaktadır. Lübnan'da hiç mali kaynağı olmayan veya çok az mali kaynağa sahip pek çok Suriyeli mülteci için yaşam, günlük bir mücadeleden ibarettir. Mültecilerin yaklaşık yüzde 70'i günlük kişi başına 3,84 ABD doları olan yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. Resmi mülteci kampları bulunmamaktadır ve bu sebeple 1 milyondan fazla kayıtlı Suriyeli 2.100'den fazla kentsel ve kırsal topluluk içerisine ve lokasyona dağılmış olup, çoğu zaman çok kalabalık koşullarda diğer mülteci aileleriyle küçük ve basit barınma alanlarını paylaşmaktadır. Yeni hükümet 2014 senesinde tesis edilmiş olsa dahi, politik anlamda kırılğan yapı, hükümetin Suriye krizi ile ilgili geniş politikalar geliştirmesine mani olmaktadır. Arap Baharında meydana gelen olaylar bölgede pek çok trajedi ve problemi doğurmakla beraber, hayatın neredeyse bütün alanlarında etkili olan göç ve göçmen problemlerini de ortaya çıkarmıştır.

Türkiye, 2016 yılı sonunda art arda üçüncü yıl, dünyada en fazla sayıda mülteciye ev sahipliği yapan ülke olmayı sürdürmüştür. Türkiye, 3 milyondan fazla kayıtlı Suriyeli mültecinin yanı sıra BMMYK'ya kayıtlı 300.000'den fazla diğer uyruklardan BMMYK'nın ilgi alanına giren kişilere de ev sahipliği yapmaktadır. Ülkedeki Suriyeli mültecilerin büyük çoğunluğu kentsel alanlarda yaşamakta olup 260.000'den fazlasına hükümet tarafından yönetilen 22 mülteci kamplarda konaklama imkânı sağlanmaktadır. Türkiye'deki mültecilerin yüzde 70'i çocuk ve kadınlardan oluşmaktadır.

Türkiye, dünyadaki en büyük mülteci nüfusuna ev sahipliği yapmaya devam etmektedir. Türkiye'deki mültecilerin %90'ından fazlası kampların dışında, kentsel ve yarı kentsel alanlarda yaşamaktadır. Türkiye, mültecilere yönelik yardım müdahalesine öncülük etmekte olup; BMMYK doğrudan operasyonel destek, kapasite geliştirme ve Türk makamlarına teknik tavsiye sağlaması aracılığıyla bu müdahaleyi desteklemektedir. BMMYK, Birleşmiş Milletler (BM) Mülteci Örgütü, ülkedeki BM kuruluşlarının ve ortakların Türkiye'nin mülteci müdahalesini desteklemeye yönelik çabalarını da uluslararası yardımda tekrarların ve boşlukların önüne geçmek amacıyla koordine

etmektedir. BMMYK, faaliyetlerini devlet, BM ve STK'ların da arasında bulunduğu 22 ortak ile işbirliği içerisinde yürütmektedir (UNCHR, 2017 ).

Türkiye’de meydana gelen Suriye göçünün iktisadi, politik, kültürel ve toplumsal manada pek çok etkisi görülmekle beraber, göç etkinin en fazla ve yoğun görüldüğü kısım toplumsal yapı olarak görülmektedir. Yaşanan göçün Müslüman Türk toplum düzenine uyumlu hale getirilememesi, ahlaki bozulma, toplumsal şiddet, dejenerasyon, terör ve şiddet yanlısı organizasyonların çoğalması ve en mühimi, Suriyeli göçmenlerin Türkiye’de bulunan insanlara karşı bir “intikam” tutumu göstermelerine neden olacaktır. Bu durumun zamanla Türkiye vatandaşlarıyla Suriyeli göçmenleri arasında bir çatışmaya dönecek olması Türkiye ve Suriye arasındaki bin senelik ilişkinin sonlanmasına sebep olacaktır. Ancak özellikle belirtilmesi gereken bir husus; Suriyelilerin kendi içinde de politik, mezhepsel, kültürel ve etnik problemlerin bulunduğuudur. Türkiye’de yaşanacak bir toplumsal çatışmanın önüne geçmek adına Suriyeli göçmenler ve Türkiye halkının sürekli ve kuvvetli şekilde entegre edilmesi mecburidir.

İktisadi anlamda Suriyeli göçmenlerin etkileri geniş olarak değerlendirildiğinde, fırsat ve risklerin bir araya geldiği görülmektedir. Suriyeli göçmenlerin genel anlamda Türkiye ekonomisine, özel anlamda ise bölgesel ekonomiye belirli alanlarda katkıda buldukları ifade edilebilir. Göçmenlerin iktisadi açıdan tüm kentlerde meydana getirdiği iktisadi etki, çoğunlukla konut kiralalarında artışın görülmesidir. Bu artış ev sahipleri adına fırsat olarak görülürken, söz konusu bölgede kirada yaşayan insanlar ve kiracılar adına problem olmaktadır. Kiraların yükselmesiyle beraber sınır kentlerinde kiralık ev bulmak oldukça zor bir hale gelmiştir. Ev sahiplerinin Suriyelileri kiracı olarak tercih etmelerine emsal olarak, eski kiracıların ayrılmasıyla evlerin Suriyeli göçmenlere daha çok ücretle kiralanması gösterilebilir. Suriyeli göçmenlerin meydana getirdiği bu talebin, ev sahiplerince fırsat olarak değerlendirildiği fark edilmektedir.

Sınır şehirlerinde görülen bir başka iktisadi etki yaşam pahalılığı şeklinde görülmektedir. Talep yükseldikçe temel gıda unsurları öncelikli olacak şekilde, fiyatlar genel düzeyi artış eğilimine geçmektedir. Bu sebeple Hatay, Kilis, Gaziantep gibi sınır şehirlerindeki enflasyon düzeyi ülke genelinin üstünde seyretmektedir. İktisadi anlamda en çok konuşulan bir başka mevzu, Suriyeli göçmenlerin tarımda, endüstride ve küçük

firmalarda kaçak şekilde ucuza istihdam edilmesidir. Aynı zamanda, sınır şehirlerinde işlerinden olan kişilerin büyük çoğunluğunun, Suriyelilerden kaynaklanan durumlar sebebiyle işlerinden olduklarına dair bir görüş ortaya çıkarmaktadır. Böylece Suriyeliler ile yerel toplum arasında iş olanaklarının gasp edildiği görüşü ile meydana gelen tepki, istenilmeyen toplumsal çatışma riskini yükseltmektedir.

Netice itibariyle, doğal afet, iç karışıklık, savaş ve iktisat gibi sebepler göç hareketlerinde etken halindeyken, göçe ve göçün neticelerine bağlı şekilde yerel ve uluslararası düzeyde pek çok problem yaşanmaktadır. Bu problemlerle savaşımında bilhassa “Türkiyelilik” olgusuna yeteri kadar dikkat edilmediği ve ülkenin güvenlik sistemleri anlamında kurumsal bir takım reformların gerçekleştirilmesi ihtiyacının bulunduğu görülmektedir. Türkiye’de hayatını sürdüren her birey, göçmen yahut vatandaş olması fark etmeksizin Türkiyelidir ve bu durumun sağladığı hak, ödev, zorunluluk ve yükümlülükleri gerçekleştirmek durumundadır.

Türkiye 2011 G-20 Antalya zirvesinde Avrupalı liderlere Suriye kaynaklı hem göç dalgasının önlenmesi hem de bölgede yaşanan insan kıyımının çözümü için terörden arındırılmış güvenli bölgeler teklifini iletmıştır. Ancak prensipte zirveye katılan Ülkelerin olumlu gördüğü bu teklifin hayata geçirilememiş olması ve daha sonra Avrupa’yı etkileyen mülteci akınının en önemli sebebi olmuştur. Türkiye AB ile vardığı anlaşma kapsamında 3,5 milyonun üzerinde Suriyeli ve yüzbinlerce Iraklıyı kendi ülkesinde barındırarak bu düzensiz göç dalgasını hem karadan hem de denizden kesmiştir. Geçen zaman içerisinde her ay on binlerce mültecinin Avrupa ülkelerine gitmek üzere umut yolculuğuna çıktığı Ege denizinde mülteci trafiği neredeyse hiç olmamaktadır. Ancak buna karşılık AB Türkiye’ye verdiği sözü tutmayarak tam üyelik sürecini de çıkmaza sokarak menfi bir tavır sergilemiştir. AB ülkemizdeki sığınmacıların yükünü paylaşmak üzere verdiği sözü yerine getirmemiştir. Avrupalı devletler milyonlarca masum insan için ölüm kalım meselesi haline gelen bu konuya kayıtsız kalmayı sürdürmüşlerdir. Türkiye burada imkânlarını zorlayarak insani görevini eksiksiz yerine getirmenin gayreti içinde olmuştur. Mülteciler için ülkemizde inşa edilen modern barınma kampları neticesinde gettolara ve açık hava hapishanesine çevrilen adalara, yokluk ve açlığa mahkûm etmemiştir. Tam tersine mültecileri insan onuruna yakışır bir biçimde geçici barınma merkezleri ve şehirlerimizde misafir etmektedir. Ülkemizde

bulunan mültecilerin eğitimden sağlık hizmetlerine, dil eğitiminden istihdamına kadar her türlü çalışmalar yürütülmektedir. Bugüne kadar hükümet kurumları Belediyeler ve sivil toplum kuruluşları aracılığıyla 30 milyar dolara yakın yapmış olduğu harcamalar ne yazık ki uluslararası devletlerden ciddi hiçbir destek görmemiştir. Türkiye Cerablus, Rabık, Rai ve El-Bab bölgelerinde özgür Suriye ordusuyla birlikte oluşturulan 2000 km lik alanı kapsayan bölgeye yüz binin üzerinde Suriyeli sığınmacı geri dönerek yerleşmişlerdir. Bu doğrultuda Türkiye Suriye'nin toprak bütünlüğüne yönelik etnik, dini ve kültürel yapısına her zaman saygılı olmuştur. Ancak Türkiye'nin sergilediği bu büyük özveri ne yazık ki hak ettiği olumlu dış politik etkiyi alamamıştır. Uluslararası toplumun Türkiye'nin bu konudaki beklentilerine olumlu yanıt vermesi en doğal hakkı olmalıdır.

## KAYNAKÇA

- Acer, Y., Kaya, İ., & Gümüş, M. (2010). *Türkiye'nin İltica Stratejisi*. Ankara: USAK Yayınları.
- Ahmet Davutoğlu, Türkiye Merkez Ülke Olmalı Radikal, 26 Şubat 2004  
<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=107581>, (21.03.2014)adresinden alındı
- Ahmet Davutoğlu,Principles of Turkish Foreign Policy, (Washington, Mayflower Hotel'de yaptığı konuşma) SETA Foundation's Washington D.C. Branch, 8 December 2009 <http://www.bilgidergi.com/uploads/AKPvedispolitika.pdf>, (22.03.2014) adresinden alındı
- Ahmet Davutoğlu 11 Mayıs 2009 tarihinde, meclis dışından yapılan bir atama ile T.C. Dışişleri Bakanı ünvanını kazanmıştır <http://www.biyografi.info/kisi/ahmet-davutoglu>, (27.08.2014) adresinden alındı
- Akgün, M. (2016, Ağustos 27). *Türkiye'nin Ortadoğu'daki Yeni Stratejisi*. Nisan 25, 2017 tarihinde <http://www.dw.com/tr/türkiyenin-ortadoğudaki-yeni-stratejisi/a-19507959> adresinden alındı
- Akıllı, E. (2012). Türk Dış Politikası Zemininde Arap Baharı. *Ortadoğu Analiz*, 3(37), 39-45.
- Akkaya, G. N. (2013, Ağustos 23). *5 Soruda Olası Suriye Müdahalesine Körfezin Bakışı*. Mart 5, 2017 tarihinde SETAV: <http://setav.org/tr/5-soru-olasi-suriye-mudahalesine-korfezin-bakisi/yorum/7046> adresinden alındı
- Akşam(2016,Eylül 20) <http://www.aksam.com.tr/guncel/erdogan-multeciler-icin-verilen-sozler-tutulmadi/haber-550734>
- Al Jazeera Turk. (2016, Mart 30). *'Mihraç Ural öldürüldü'*. Mart 2, 2017 tarihinde <http://www.aljazeera.com.tr/haber/mihrac-ural-olduruldu> adresinden alındı
- Alkan, N. (2005). *Avrupa Birliğinin Genişleme Süreci ve Sonrası, Avrupa Birliği Üzerine Notlar*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Altuğ, Y. (1967). *Devletler Hususi Hukuki Bakımından Mülteciler*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Altunışık, Ç., & Yıldırım, M. (2002). *Mülteci Haklarının Korunması*. Ankara: Ankara Barosu Yayınları.
- Anadolu Ajansı.(2013,Mayıs 12) Reyhanlı'da ki patlamalarla ilgili 9 gözaltı. 12 Mayıs 2017

- Anadolu Ajansı. (2015, Ekim 7). '6-7 Ekim olayları'nın bilançosu. Mart 6, 2017 tarihinde <http://aa.com.tr/tr/turkiye/6-7-ekim-olaylarinin-bilancosu/436002> adresinden alındı
- Ankasam ( 2017. Mart 27 )Ankara Siyaset ve Kriz Araştırma Merkezi  
<https://ankasam.org/turkiyedeki-suriyeli-multeci-krizi-ve-guvenli-bolge-tartismalari/> adresinden alındı
- Asar, A. (2004). *Türk Yabancılar Mevzuatında Yabancı ve Hakları*. Ankara: Emek Ofset.
- Ataman, Z. P. (2002). Devletler Hukukunda Mültecilerin Hukuki Statüsü. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Atatüre, S. (2015). Turkish Foreign Policy and Conflict in Turkey-Iraq-Syria Triangle in the 1990-2014. *European Journal of Social Sciences*, 48(2), pp. 235-248.
- Atlıoğlu, Y. (2009). Suriye Dış Politikasında Güç ve Güvenlik İlişkisi. *Bilge Strateji*, 1(1), 71-87.
- Aybay, R. (2005). *Yabancılar Hukuku*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Ayhan, V. (2009, Ekim 15). Mart 9, 2017 tarihinde Orsam:  
<http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=378> adresinden alındı
- Ayhan, V. (2011). Suriye'de İktidar Mücadelesi: Reform ve Devrim Kıskaçındaki Esad Rejimi. *Ortadoğu Analiz*, 3(29), 27-40.
- Balkız, N. O. (2002). *Avrupa ve Türkiye'de Sığınma Hakkı ve Mülteciler*. Ankara: Toplumsal Araştırmalar Kültür ve Sanat İçin Ankara Şubesi Yayını.
- Başyurt, E. (2008). *ABD Başkanları ve Neo Con Çetesi*. İstanbul: Karakutu Yayınları.
- Bayraklı, E., & Keskin, K. (2015, Kasım). *Türkiye, Almanya Ve AB Üçgeninde Mülteci Krizi*. Nisan 25, 2017 tarihinde  
[http://file.setav.org/Files/Pdf/20151221191329\\_turkiye-almanya-ve-ab-ucgeninde-multeci-krizi-pdf.pdf](http://file.setav.org/Files/Pdf/20151221191329_turkiye-almanya-ve-ab-ucgeninde-multeci-krizi-pdf.pdf) adresinden alındı
- BBC. (2012, Kasım 12). *Suriye muhalefetinde kim kimdir*. Mart 2, 2017 tarihinde  
[http://www.bbc.com/turkce/haberler/2012/11/121112\\_syrian\\_opposition\\_guide](http://www.bbc.com/turkce/haberler/2012/11/121112_syrian_opposition_guide) adresinden alındı

- BBC. (2014, Ağustos 2). *Syria Iraq: The Islamic State militant group*. Mart 7, 2017 tarihinde <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-24179084> adresinden alındı
- BBC. (2014, Kasım 17). *Türkiye'deki Suriyeli Mülteciler, AB'nin de Gündeminde*. Nisan 25, 2017 tarihinde [www.bbc.com](http://www.bbc.com) adresinden alındı
- BBC. (2015a, Mart 20). *6 soruda Yemen krizi*. Mart 4, 2017 tarihinde [http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/02/150226\\_yemen\\_analiz](http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/02/150226_yemen_analiz) adresinden alındı
- BBC. (2015b, Kasım 2). *What is 'Islamic State'?* Mart 6, 2017 tarihinde <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-29052144> adresinden alındı
- BBC. (2017, Ocak 28). *Trump'tan Suriyeli mültecilere ABD'ye giriş yasağı*. Mayıs 29, 2017 tarihinde BBC Türkçe: <http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-38772810> adresinden alındı
- Bilir, N. (2004). İş Sağlığında Genel İlkeler. N. Bilir, & A. N. Yıldız içinde, *İş Sağlığı ve Güvenliği* (s. 53-64). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- BM. (1999). *13. No.lu Genel Yorum: Eğitim Hakkı*. BM Ekonomik, Kültürel ve Sosyal Haklar Komitesi: <http://www.refworld.org/docid/4538838c22.html> adresinden alınmıştır
- BM. (2009, Ocak 14). *Mülteci Kimdir?* Nisan 26, 2017 tarihinde [www.unhcr.org.tr](http://www.unhcr.org.tr) adresinden alındı
- BM. (2017). *Regional Strategic Overview*. Nisan 25, 2017 tarihinde <http://www.3rpsyriacrisis.org/wp-content/uploads/2017/02/3RP-Regional-Strategic-Overview-2017-2018.pdf> adresinden alındı
- BMİHK. (1948). *İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi*. Ankara: Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu Yayınları.
- BMMYK. (1997). *Sığınma İkilemi, Dünya Mültecilerinin Durumu*. Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği Yayınları.
- BMMYK. (1998). *Mülteci Statüsünün Belirlenmesinde Uygulanacak Ölçütler ve Usuller*. Ankara: Birleşmiş Milletler Mültesi Yüksek Komiserliği.
- BMMYK. (2000). *Dünya Mültecilerinin Durumu 2000 İnsani Yardımın Elli Yılı*. Oxford: Oxford University Press.

- BMMYK. (2001). "*Mültecilerin Korunması*", *Uluslararası Mülteci Hukuku Rehberi*. Ankara: Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği.
- BMMYK. (2001). Mültecilerin Korunması. *Uluslararası Mülteci Hukuku Rehberi. Parlamenterler İçin El Kitabı*. içinde Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Ofisi.
- BMMYK. (2003). *Mültecilerin Korunması: Sivil Toplum Kuruluşları için Alan El Kitabı*. Oxford: Oxford Universty Press.
- BMMYK. (2006). *An introduction to international protection: Protecting persons of concern to UNCHR*. Oxford: Oxford Universty Press.
- Buz, S. (2002). Türkiye'deki Sığınmacıların Üçüncü Bir Ülkeye Gidiş İçin Bekleme Sürecinde Karşılaştıkları Sorunlar. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Castles, S. (2000). Stephen, International Migration at the Begining of the Twenty-First Century: Global Trendsand Issues. *International Social Science Journal*, 52(165), 269-281.
- CNNTurk. (2009, Eylül 16). *Türkiye ile Suriye Arasında Vizeler Kalktı*. Mart 7, 2017 tarihinde <http://www.cnnturk.com/2009/turkiye/09/16/turkiye.ile.suriye.arasinda.vize.kalkti/543804.0/index.html2> adresinden alındı
- Crowther, J. (1995). *Oxford Advanced Learner's Dictionary*. Oxford: Oxford University Press.
- Cumhuriyet. (2011, Mayıs 31). *Antalya'da "Değişim İçin Suriye Konferansı"*. Mart 2, 2017 tarihinde [http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/diger/253806/Antalya\\_da\\_\\_Degisim\\_icin\\_Suriye\\_Konferansi\\_\\_.html](http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/diger/253806/Antalya_da__Degisim_icin_Suriye_Konferansi__.html) adresinden alındı
- Çağırın, M. E. (2011). *Uluslararası Alanda İnsan Hakları* (2 b.). Ankara: BArış Kitap.
- Çağlayan, S. (2006, Güz). Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkileri. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(17), 67-91.
- Çiçekli, B. (2009). *Uluslararası Hukukta Mülteciler ve Sığınmacılar*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Dinçer, O. B. (2012). *Kapıdaki Kriz Suriye: Uluslararası yaklaşımlar ve Türkiye için Öneriler*. Ankara: USAK.



- Doğan, M. (2011). Türkiye'de Mültecilerin ve Sığınmacıların Uluslararası Hukuk Çerçevesindeki Temel haklarının Sağlanması. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Duman, B. (2017, Ocak 6). *Türkiye-Irak ilişkileri nereden nereye?* Nisan 25, 2017 tarihinde <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/turkiye-irak-iliskileri-nereden-nereye> adresinden alındı
- DW. (2015, Ekim 19). *Erdogan'ın da Merkel'in de Derdi İç Politika*. Nisan 25, 2017 tarihinde [www.dw.com](http://www.dw.com) adresinden alındı
- Ecevit, O. (2016, Eylül 6). *ABD İlişkileri ve Suriye*. Mayıs 29, 2017 tarihinde Haber Gazetesi: <http://www.habergazetesi.com.tr/yazarlar/12573/abd-iliskileri-ve-suriye> adresinden alındı
- Efegil, E. (2013). Suudi Arabistan'ın Dış Politikasını Şekillendiren Faktörler. *Ortadoğu Analiz*(18), 104-113.
- EGM. (2006). *22 Haziran 2006 Tarih ve.57 Sayılı Uygulama Talimatı*. Ankara: İçişleri Bakanlığı Yayınları.
- EGMYH. (2001). *Dünyada ve Türkiye'de Yasadışı Göç*. Ankara: Emniyet Genel Müdürlüğü Yabancılar Hudut Daire Başkanlığı Yayınları.
- Ekşi, N. (2008). İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında Sığınmacı ve Mültecilerin Türkiye'den Sınırdışı Edilmelerini Engelleyen Haller. *İstanbul Barosu Dergisi*, 82(6), 25-32.
- EMN. (2012). *Asylum and Migration Glossary 2.0*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- European Commission European civil protection and Humanitarian Aid Operations [http://ec.europa.eu/echo/files/aid/countries/factsheets/turkey\\_syrian\\_crisis\\_en.pdf](http://ec.europa.eu/echo/files/aid/countries/factsheets/turkey_syrian_crisis_en.pdf)
- Ferris, E. G. (1993). *Beyond Borders, Refugees, Migrants And Tthe Human Rights İn The Post-Cold War Era* . Geneva: WWC Publications.
- Gaytancıoğlu, Kaan, Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Türkiye-Suriye İlişkilerinin Ortadoğu Politikasına Etkisi, Trakya Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, Ocak 2008, s. 115

- Gemalmaz, M. S. (2001). *Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş* (3 b.). İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Gemalmaz, M. S. (2003). *İnsan Hakları Belgeleri I-III-IV*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Gençler, A. (2002). Yabancı Kaçak İşçilik Gerçeği ve Türkiye Örneği. *TUHİS Dergisi*, 17(3), 28-47.
- Goodwin, G. S., & McAdam, G. a. (2007). *The Refugee in International Law*. Oxford: Oxford University Press.
- Güçtürk, Y. (2014). Sürgün ile Savaş Arasında Suriyeli Mülteciler, Siyaset. Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA), Ankara, Erişim Tarihi. : Mayıs 2015 , <http://setav.org/tr/5-soru-surgun-ile-savas-arasinda-suriyeli-multeciler/yorum/18059>.
- Gushulak, B. (2007). Healthier on Arrival? Further Insight Into the "HealthyImmigrant Effect". *Canadian Medical Association*, 10(176), 1435-1447.
- Gündüz, A. (1994). *Milletlerarası Hukuk ve Milletler arası Teşkilatlar Hakkında Temel Metinler*. İstanbul: Beta Basım Yayın.
- Güven Özalp, "Patriot başvurusunda savunma güvencesi", Milliyet, 22.Kasım.2012 adresinden alındı
- Haberyazar. (2015, Temmuz 21). *DAEŞ nedir? DAEŞ'i kim kurdu? DAEŞ örgütü nedir? İşid'le alakası ne?* Mart 6, 2017 tarihinde <http://www.haberyazar.com/daes-nedir-daesi-kim-kurdu-daes-orgutu-nedir-isdle-alakasi-ne/54077.html> adresinden alındı
- Hacısalihoğlu, Y. (2015, Mart 21). *Suriye'den yansıyanlar* . Mart 7, 2017 tarihinde Türkiye Gazetesi: <http://www.turkiyegazetesi.com.tr/yazarlar/prof-dr-yasar-hacisalioğlu/585374.aspx> adresinden alındı
- Halep'e giden ilk cumhurbaşkanı", [http://www.sabah.com.tr/Gundem/2009/05/17/halepe\\_giden\\_ilk\\_cumhurbaskani](http://www.sabah.com.tr/Gundem/2009/05/17/halepe_giden_ilk_cumhurbaskani) , 17 Mayıs 2009, (26.Nisan.2014) adresinden alındı
- <http://www.cnnturk.com/2012/turkiye/06/22/turk.savas.ucagi.suriye.karasularinda.dustu/666139.0/index.html>, (02.Mayıs.2014) adresinden alındı

- [http:// www.deik.org.tr](http://www.deik.org.tr) (dış ekonomik ilişkiler kurulu), DEİK Bülteni, 11-17 Mayıs 2009, sayı:20.Hafta, T.C. Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün Suriye Arap Cumhuriyeti Ziyaretine Katılım (15-17 Mayıs), 24.04.2014 adresinden alındı
- <http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d22/c047/b081/tbmm220470810520.pdf>, (22.04.2014) adresinden alındı
- Hürriyet. (2015, Temmuz 23). *IŞİD (DAEŞ, DEAŞ, DAİŞ) nedir? Nasıl ortaya çıktı? El Bağdadi kimdir?* Mart 6, 2017 tarihinde <http://www.hurriyet.com.tr/isid-daes-deas-dais-nedir-nasil-ortaya-cikti-el-bagdadi-kimdir-29600590> adresinden alındı
- Hürriyet. (2016, Mart 30). *Mihraç Ural'ın öldürüldüğü iddia edildi.* Mart 2, 2017 tarihinde <http://www.hurriyet.com.tr/mihrac-uralin-olduruldugu-iddia-edildi-mihrac-ural-kimdir-40077858> adresinden alındı
- Hürriyet. (2017, Mart 26). *Büyük Tehlike '3 Milyon Yeni Mülteci Türkiye'ye Gelebilir' Uyarısı.* Nisan 25, 2017 tarihinde <http://www.hurriyet.com.tr/bakan-kaynaktan-3-milyon-yeni-multeci-gelebilir-uyarisi-40407278> adresinden alındı
- HYD. (2016). Yurttaşlık Derneği. *Saha*, 2(1), 13-17.
- İçişleri Bakanlığı. (2012). *Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme.* [http://gib.icisleri.gov.tr/ortak\\_icerik/gib/1951.pdf](http://gib.icisleri.gov.tr/ortak_icerik/gib/1951.pdf) adresinden alınmıştır
- İnat, K., & Telci, İ. N. (2011). D. B, K. İnat, & M. Ataman içinde, *Türk Dış Politikası Yıllığı 2009* (s. 93-159). Ankara: Pelin Ofset.
- <http://www.internethaber.com/suriye-sinirdisi-diplomatlar-turkiye-disisleri-bakanligi--429981h.htm>, (21.08.2014) adresinden alındı
- KARAR. (2016, Mart 29). *Mihraç Ural kimdir? Acilciler Grubu lideri Mihraç Ural kimdir?* Mart 2, 2017 tarihinde <http://www.karar.com/dunya-haberleri/mihrac-ural-kimdir-84456#> adresinden alındı
- Kaya, E. (2010). *ABD-Suriye İlişkileri: Beklentiler ve Muhtemel Gelişmeler.* İstanbul: Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi.
- Keskin, A. (2006). İran Ne Yapmak İstiyor. *Stratejik Analiz Dergisi*(73).
- Keskin, A. (2007). İran Nereye. *Stratejik Analiz Dergisi*(87).
- Kılıç, T. (2005). *Bir İnsan Hakkı Olarak İltica - Türkiye'de Geçici Sığınmacı Kadın ve Çocukların Psikososyal Durumlarının Tespiti ve Yaşam Koşullarının iyileştirilmesi için Çözüm Önerileri.* Ankara: Mazlumder.

- Kınalıtopuk,Ö. (2014).Türkiye Suriye İlişkileri 2002-20014. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Köprü, B. (2010). Türkiye ve Balkanlardaki Yasa Dışı Göçün Ekonomik Boyutu. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kuzey Atlantik Antlaşması, [http://www.nato.int/cps/fr/SID-10BA3FFE-07A2B68E/natolive/official\\_texts\\_17120.htm?blnSublanguage=true&selectedLocale=tr&submit=select](http://www.nato.int/cps/fr/SID-10BA3FFE-07A2B68E/natolive/official_texts_17120.htm?blnSublanguage=true&selectedLocale=tr&submit=select), (03.05.2014) adresinden alındı
- Lu, Y. (2008). Healthy Migrant Hypothesis: A Longitudinal Analysis of Health Selectivity of Internal Migration in Indonesia. *Sosical Sciences and Medicine*(67), 1331-1339.
- McNamara, K. E. (2007). Conceptualizing discourses on environmental refugees at. *Population and Environment*, 29(1), 12-24.
- Milliyet. (2009, Aralık 24). 'Suriye Ortadoğu pazarına giriş kapısı'. Mart 10, 2017 tarihinde <http://www.milliyet.com.tr/-suriye-ortadogu-pazarina-giris-kapisi--siyaset-1177586/> adresinden alındı
- Milliyet. (2009, Eylül 16). *Türkiye-Suriye arasındaki vize kaldırıldı*. Mart 8, 2017 tarihinde <http://www.milliyet.com.tr/turkiye-suriye-arasindaki-vize-kaldirildi-gundem-1140074/> adresinden alındı
- Milli Gazete, Türkiye, Suriye ile ortak tatbikat yapacak, 26 Nisan 2009, <http://www.milligazete.com.tr>, erişim tarihi, 24.nisan.2014 adresinden alındı
- Odman, T. (1995). *Mülteci Hukuku*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İnsan Hakları Merkezi Yayınları.
- Odman, T. (2004). Mülteci Hukukunda Uluslararası Düzenlemeler ve Uluslar arası Standartlar. M. Yıldırım, M. Tuncay, & S. Vural içinde, *Türk Mülteci Hukuku ve Uygulamadaki Gelişmeler* (s. 49-67). İstanbul: İstanbul Barosu.
- OHCHR. (2011). *Human Rights and Refugees*. <http://www.ohchr.org/Documents/Publications/FactSheet20en.pdf> adresinden alınmıştır
- Oytun, O. (2009). ABD-Suriye İlişkilerinde Değişim ve Türkiye'nin Ortadoğu'daki Rolü. *Gündem Analiz, Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi*(3).

- Oytun, O. ve Gündoğar, S. S. (2015). Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Etkileri Raporu,. ORSAM- TESEV Rapor No: 195, Ankara.
- Oytun, O.(2014 ) Kuruyunca Sula, Uzayınca Buda: Suriye'nin Kuzey Irak ve Kürt Politikası, <http://levantwatch.blogspot.com.tr/2007/06/kuruyunca-sula-uzaynca-budasuriyenin.html>, 21.Mart.2014 adresinden alındı
- Özcan, M. (2006). *Avrupa Birliği Sığınma Hukuku, Ortak Bir Sığınma Hukukun Ortaya Çıkışı*. Ankara: USAK Yayınları.
- Özçelik, S. (2015, Aralık 16). *İran'ın Bölgesel Güç Olma Yolundaki Suriye İmtihanı*. Mart 3, 2017 tarihinde Uluslararası İlişkiler Portalı: <http://www.uiportal.net/iranin-bolgesel-guc-olma-yolundaki-suriye-imtihani.html> adresinden alındı
- Özfatura, M. Necati, Beşar Esad'ın Ziyareti Türkiye, 09.01.2014
- Öztaş, C., & Zengin, E. (2005). Göç ve Azerbaycan. *08-11 Aralık 2005 Tarihli Uluslararası Göç Sempozyumu* (s. 65-75). İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Yayınları.
- Öztek, Z., & Eren, N. (2006). *Halk Sağlığı Temel Bilgiler*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Öztürk, O. M. (2005). ABD, Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye. *Yorum Dergisi*(3).
- Palloni, A., & Morenoff, J. D. (2001). Interpreting the Paradoxical in the Hispanic Paradox: Demographic and Epidemiologic Approaches. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1(954), 140-174.
- Pazarcı, H. (1999). *Uluslararası Hukuk Dersleri*. Ankara: Turhan Yayınları.
- Pazarcı, H. (2006). *Uluslararası Hukuk*. Ankara: Turhan Kitapevi.
- Peker, B. (2002). Sığınma Hakkı, Uluslararası Korumanın Önündeki Engeller ve Türkiye Açısından Sonuçlar. *Avrupa ve Türkiye'de Sığınma Hakkı ve Mülteciler Sempozyumu* (s. 42-59). Ankara: Toplumsal Araştırmalar Kültür ve Sanat için Vakıf Yayını.
- Perruchoud, R. (2009). *Göç Terimleri Sözlüğü*. Cenevre: Uluslararası Göç Örgütü (IOM) Yayınları.
- Plaut, W. (1995). *Asylum A Moral Dilemma*. Londra: Praeger Publications.

- Sabah. (2015, Aralık 2). *Rusya'dan PYD'ye 5 ton silah yardımı*. Mart 4, 2017 tarihinde <http://www.sabah.com.tr/dunya/2015/12/02/rusyadan-pydye-5-ton-silah-yardimi> adresinden alındı
- Sandıkçı, B. (2016, Ocak 3). *Suriye Krizinde "Rusya" Faktörü*. Mart 3, 2017 tarihinde Uluslararası İlişkiler Portalı: <http://www.uiportal.net/suriye-krizinde-rusya-faktoru.html> adresinden alındı
- Sarı, Z. (2014, Mart 17). *İki sınır arasında kalan 'kimliksiz yaşamlar'*. Mart 8, 2017 tarihinde BBC: [http://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/03/140317\\_rehber\\_ahmedo](http://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/03/140317_rehber_ahmedo) adresinden alındı
- Sayın, Y. (2013, Aralık 10). *Türkiye-Suriye İlişkilerinin Stratejik Derinliği*. Mart 7, 2017 tarihinde <http://yusufsayin.com/makaleler/turkiyesuriye.pdf> adresinden alındı
- Semin, A. (2015). *Suriye Krizinde İç Dinamikler: ÖSO-İŞİD-PYD Denklemi*. İstanbul: BİLGESAM.
- Sever, H. (2009). *Yasa Dışı Göçmenlerin Profili: İstanbul İli Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. *Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü Suç Araştırmaları Ana Bilim Dalı*.
- Sever, H. (2009). *Yasadışı Göçmenlerin Profili: İstanbul İli Örneği*. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü.
- Sever, H. (2012). *Sosyal Öğrenme Teorileri Işığında Yasadışı Göç ve Etkileri*. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(32), 51-64.
- Sinkaya, B. (2012). *Arap Baharı Sürecinde İran'ın Suriye Politikası*. Ankara: SETA.
- Soyak, A. (2012). *Fikri ve Sinaî Mülkiyet Haklarının Tanımı ve Tarihsel Gelişimi*. *Küreselleşme Sürecinde Ulusal Teknoloji Politikası ve Türkiye: Sinaî Mülkiyet Hakları ve Ar-Ge Teşvikleri Açısından Bir Çözümleme*. İstanbul: Bilim ve Teknik Yayınevi.
- Stratejik Ortak. (2016, Mart 2). *Suriye Son Durum Haritası (Mart 2016)*. Mart 6, 2017 tarihinde <http://www.stratejikortak.com/2016/03/suriye-son-durum.html> adresinden alındı
- Stratejik Ortak. ( 2017 Mart 22 ) *Fırat Kalkanı Haritası: Menbiç'te Son Durum*,

- <http://www.stratejikortak.com /2017/02/cerablus-haritasi.html>, Erişim Tarihi 22 Mart 2017.
- Süer, B. (2012). Suriye'de Değişim Çabaları: Bir Bağlam ve Süreç Analizi. *Akademik Ortadoğu*, 6(2), 1-20.
- T24. (2014, Haziran 24). *IŞİD'in Suriye ve Irak'ta Hakim Olduğu Yerler*. Mart 7, 2017 tarihinde <http://t24.com.tr/haber/isidin-suriye-ve-irakta-hakim-oldugu-yerler,262173> adresinden alındı
- Tan, M., Belli, A., & Aydın, A. (tarih yok). 2002 Sonrası ve Arap Baharı Kapsamında Türkiye- Suriye İlişkileri ve Bölgesel Yansımaları. *II. Bölgesel Sorunlar ve Türkiye Sempozyumu*, (s. 66-74). Kahramanmaraş.
- Taş, S. (2013, Kasım 25). *Geçmişten Günümüze Rusya – Suriye İlişkileri*. Mart 4, 2017 tarihinde Akademik Perspektif: <http://akademikperspektif.com/2013/11/25/gecmisten-gunumuze-rusya-suriye-iliskileri/> adresinden alındı
- TBB. (2012). İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi: [http://www.barobirlik.org.tr/yayinlar/kitaplar/insan\\_haklari\\_evrensel\\_bildirisi.doc](http://www.barobirlik.org.tr/yayinlar/kitaplar/insan_haklari_evrensel_bildirisi.doc) adresinden alınmıştır
- TDK. (2005). *Türkçe Sözlük* (10. b.). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Teber, S. (1994). *Göçmenlik Yaşantısı ve Kişilik Değişimi*. Germany: Ortadoğu Verlag.
- Temizer, S., Tok, L., & Misto, M. (2016, Ocak 11). *Rusya'nın Suriye'ye müdahalesinin 100 günlük bilançosu*. Mart 4, 2017 tarihinde Anadolu Ajansı: <http://aa.com.tr/tr/dunya/rusyanin-suriyeye-mudahalesinin-100-gunluk-bilancosu/503507> adresinden alındı
- Tonkuş, S. (2009, Aralık 25). Şubat 25, 2017 tarihinde Orsam: <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=507> adresinden alındı
- Tür, Ö. (2011). 2000'lerde Türkiye-Suriye İlişkilerinin Siyasi-Ekonomisi. *Ortadoğu Analiz*(3), 33-39.
- Türkiye, Suriye ile ortak tatbikat yapacak", 26 Nisan2009,<http://www.milligazete.com.tr>. (24.04.2014) adresinden alındı
- UNCHR. (1987). *Refugee Children*. UN High Commissioner for Refugees (UNHCR): <http://www.refworld.org/docid/3ae68c432c.html> adresinden alınmıştır

- UNCHR. (2014). *Arap Ülkelerinde Mültecilerin Durumunu Düzenleyen Arap Sözleşmesi*.  
[http://www.madde14.org/index.php?title=Arap\\_%C3%9Clkelerinde\\_M%C3%BCltcilerin\\_Durumunu\\_D%C3%BCzenleyen\\_S%C3%B6zle%C5%9Fme](http://www.madde14.org/index.php?title=Arap_%C3%9Clkelerinde_M%C3%BCltcilerin_Durumunu_D%C3%BCzenleyen_S%C3%B6zle%C5%9Fme) adresinden alınmıştır
- UNHCR. (1993). *The Challenge of Protection*. Penguin Books: United Nations High Commissioner for Refugees.
- UNHCR. (2012). *Afrika'daki Özel Mülteci Sorunlarının Özel Yönlerini Düzenleyen ABÖ*. [http://www.unhcr.org.tr/uploads/root/2.1\\_m%C3%BCltciler.pdf](http://www.unhcr.org.tr/uploads/root/2.1_m%C3%BCltciler.pdf) adresinden alınmıştır
- UNHCR.(2016). <http://www.unhcr.org/tr/ne-yapiyoruz> adresinden alınmıştır
- UNHCR.(2017). <http://www.unhcr.org/tr/turkiyedeki-multeciler-ve-siginmacilar> adresinden alınmıştır
- Uwer, T. (2002). Avrupa Mülteci Politikaları ve Güvenli Bölge Kavramı. *Avrupa ve Türkiye'de Sığınma Hakkı ve Mülteciler Sempozyumu* (s. 74-79). Ankara: Toplumsal Araştırmalar Kültür ve Sanat için Vakıf Yayını.
- Ümit Çetin, “Türkiye Suriye’ye karşılık verdi”, *Hürriyet*, 4 Ekim 2012, <https://http://www.hurriyet.com.tr/gundem/21617637.asp>, (04.05.2014) adresinden alınmıştır
- Üstün, K. (2015, Ekim 23). *Suriye, Türkiye ve ABD Arasındaki Görüş Ayrılıklarının Merkezinde*. Mayıs 29, 2017 tarihinde SETAV: <https://www.setav.org/suriye-turkiye-ve-abd-arasindaki-gorus-ayriliklarinin-merkezinde/> adresinden alındı
- WHO. (1991). *The Mental Health Problems of Migrants*. Copenhagen: World Health Organisation Regional Office for Europe.
- Yalçın, C. (2004). *Göç Sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Zaman. (2009, Ekim 12). *Davutoğlu ve Bakanlar Halep'te*. Mart 7, 2017 tarihinde [http://www.zaman.com.tr/dunya\\_davutoglu-ve-beraberindeki-bakanlar-halepte\\_902820.html](http://www.zaman.com.tr/dunya_davutoglu-ve-beraberindeki-bakanlar-halepte_902820.html) adresinden alındı



## ÖZGEÇMİŞ

1977 Yılında Giresun Eynesil’de doğan Beytullah MİCAN ilk, Orta ve lise eğitimini Tirebolu’da tamamladı. Üniversite eğitimine Cumhuriyet üniversitesinde yerel yönetimler bölümünde devam ettiği sırada aynı zamanda daha önce yarıda bıraktığı Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi maliye bölümünü de bitirdi. Askerliğinin ardından İstanbul’da çeşitli özel sektörlerde çalışmaya başladı. Daha sonra 2005 yılında İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı Zabıta Daire Başkanlığında çalışmaya başladı.2014 yılında unvan değişikliği yaparak aynı kurumda ekonomist olarak çalışma hayatına devam etmektedir. Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümünde “Türkiye’nin mülteci sorununa yaklaşımı ve dış politikaya etkileri” adlı tez çalışmasını yürütmektedir. Evli ve 2 çocuk babası olan Beytullah MİCAN Kocaeli’nde yaşamaktadır.